

Єрмоленко Д.О.

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ, НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

Д.О. ЄРМОЛЕНКО

**МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ,
НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Навчальний посібник

для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Правоохоронна діяльність» освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 9
від 24 лютого 2026 р.

**Запоріжжя
2026**

УДК: 343.3/.7:351.74.077.3(075.8)

Є 744

Єрмоленко Д. О. Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Правоохоронна діяльність» освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2026. 159 с.

Навчальний посібник містить у систематизованому вигляді програмний матеріал навчальної дисципліни «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми». До посібника включено короткий виклад змісту тем курсу, а для успішного засвоєння теоретичного матеріалу посібник доповнено практичними завданнями (ситуативними задачами, тестами, контрольними питаннями та ін.), переліком рекомендованої літератури та нормативно-правових актів до всіх тем курсу та запропоновано термінологічний словник.

Призначений для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Правоохоронна діяльність» освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність» денної та заочної форм здобуття освіти.

Рецензент

Л. Г. Удовика, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск

Р. В. Бараннік, к.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ЗАГРОЗИ	8
Тема № 1. Міжнародна безпека як система: концептуальні засади та сучасні виклики	8
Тема № 2. Тероризм як глобальна загроза міжнародній безпеці	26
Тема № 3. Незаконна міграція та торгівля людьми як транснаціональні злочини	43
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМ ЗАГРОЗАМ	67
Тема № 4. Міжнародно-правова база протидії тероризму	67
Тема № 5. Правові основи протидії незаконній міграції та торгівлі людьми	91
Тема № 6. Організаційно-правові механізми та інституційне забезпечення протидії транснаціональним загрозам	108
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	130
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	150
ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	156

ВСТУП

Навчальний посібник розроблений у відповідності до силабусу навчальної дисципліни «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми», відповідає навчальному плану і відображає основні форми, обсяг і напрямки самостійної роботи здобувачів третього курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність».

Навчальна дисципліна «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми» є обов'язковим компонентом і належить до циклу професійної підготовки освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність». Підготовка за цією дисципліною повинна забезпечувати здобувачам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці правоохоронної діяльності та формуванні ефективної системи протидії сучасним загрозам міжнародній та національній безпеці. Окрім того, досить важливим є і практичне значення відповідних знань. Насамперед для тих здобувачів, які готуються до професійної діяльності в різних сферах правоохоронної системи – органах Національної поліції, Державної прикордонної служби, Служби безпеки України, міжнародних правоохоронних організаціях та інших інституціях, що забезпечують безпеку держави і суспільства.

Відповідно до ст. 17 Конституції, забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Однак в умовах глобалізації та зростання транснаціональних загроз посилюється значення міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Сучасний світ характеризується появою нових викликів і загроз: міжнародний тероризм, незаконна міграція, торгівля людьми, організована транснаціональна злочинність набувають все більш небезпечних форм і масштабів. Це обумовлено тим, що саме працівники правоохоронних органів мають протидіяти цим загрозам, забезпечувати безпеку громадян, захищати права людини та підтримувати міжнародний правопорядок.

Саме в професійній діяльності працівника правоохоронних органів найбільш рельєфно проявляється та знаходить свою апробацію відповідальність за безпеку суспільства, захист національних інтересів та міжнародної стабільності. Адже ефективна протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми, участь України в системі міжнародної безпеки та міжнародному правоохоронному співробітництві безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципово нових підходів до забезпечення безпеки в умовах сучасних глобальних викликів. Також професійна підготовка правоохоронця має створити умови для формування високого рівня професіоналізму та відповідальності – тих базових фундаментальних засад, на яких ґрунтується ефективна система національної та міжнародної безпеки.

У цьому сенсі вивчення проблем міжнародної безпеки, протидії тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми відіграє важливу роль у процесі підготовки кваліфікованих фахівців правоохоронної сфери, враховуючи, що забезпечення безпеки, захист прав людини та протидія транснаціональним загрозам у кінцевому рахунку реалізуються через діяльність правоохоронців, які мають володіти сучасними знаннями та навичками міжнародного співробітництва.

Сучасний процес інтеграції України в європейський та євроатлантичний безпековий простір посилює важливість та необхідність вивчення міжнародних механізмів забезпечення безпеки, формування професійних компетентностей у сфері протидії тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми, розуміння специфіки міжнародного правоохоронного співробітництва.

Особливої актуальності вивчення питань міжнародної безпеки та протидії транснаціональним загрозам набуває в умовах сучасних викликів для України, адже російська збройна агресія, гібридні загрози, міграційні процеси та інші безпекові виклики вимагають від правоохоронців високого рівня професійної підготовки, розуміння міжнародно-правових механізмів протидії загрозам та вміння ефективно співпрацювати з міжнародними партнерами.

Навчальний посібник «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми» розрахований на здобувачів третього курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність» денної та заочної форм здобуття освіти і є системою знань про основи організації міжнародної безпеки, механізми протидії сучасним транснаціональним загрозам та особливості міжнародного правоохоронного співробітництва.

Мета курсу «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми» полягає в ознайомленні здобувачів у доступній для сприйняття та засвоєння формі з найважливішими концепціями міжнародної безпеки та механізмами протидії транснаціональним загрозам; надання загальних уявлень про теоретичні засади системи міжнародної безпеки та практичні проблеми боротьби з тероризмом, незаконною міграцією і торгівлею людьми; ознайомлення із роллю, значенням та функціями міжнародних організацій у процесах забезпечення глобальної та регіональної безпеки; висвітлення особливостей діяльності правоохоронних органів України у сфері міжнародного співробітництва; підвищення рівня професійної свідомості та готовності майбутніх правоохоронців до протидії сучасним загрозам тощо.

Основні завдання курсу «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми»:

- характеристика системи міжнародної безпеки як особливого механізму забезпечення стабільності та правопорядку;
- ознайомлення зі змістом понять та категорій у сфері міжнародної безпеки, тероризму, міграції та торгівлі людьми;
- висвітлення особливостей діяльності міжнародних організацій безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО, Інтерпол, Європол тощо);

- вивчення міжнародно-правових механізмів протидії тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми;
- характеристика національної системи протидії транснаціональним загрозам та її взаємодії з міжнародними структурами;
- аналіз сучасних викликів і загроз міжнародній та національній безпеці України;
- формування практичних навичок виявлення, попередження та припинення злочинів терористичного характеру, незаконної міграції та торгівлі людьми тощо.

У результаті вивчення курсу здобувач повинен

Знати:

- поняття, сутність та структуру системи міжнародної безпеки;
- міжнародно-правову базу протидії тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми;
- основні міжнародні організації у сфері безпеки, їх функції та повноваження;
- національне законодавство України у сфері протидії транснаціональним загрозам;
- форми та методи міжнародного правоохоронного співробітництва;
- особливості діяльності правоохоронних органів України у сфері міжнародної безпеки;
- механізми виявлення, попередження та розслідування злочинів терористичного характеру;
- способи протидії незаконній міграції та торгівлі людьми;
- права людини у контексті міжнародної безпеки та правоохоронної діяльності.

Уміти:

- вільно володіти та користуватись понятійним апаратом з курсу «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми»;
- користуватись міжнародно-правовими актами та національним законодавством у сфері безпеки та протидії транснаціональним загрозам;
- опрацьовувати літературні джерела з метою систематизації знань у сфері міжнародної безпеки;
- вирішувати тематичні ситуаційні завдання з курсу;
- здійснювати аналіз сучасних загроз міжнародній та національній безпеці;
- застосовувати механізми міжнародного співробітництва у практичній діяльності;
- виявляти ознаки злочинів терористичного характеру, незаконної міграції та торгівлі людьми;
- готувати аналітичні матеріали з актуальних проблем міжнародної безпеки;
- використовувати отримані знання з курсу у навчанні та майбутній професійній діяльності в правоохоронних органах.

Вивчення курсу «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми» передбачає набуття здобувачами наступних компетентностей та програмних результатів:

РН5. Розробляти тексти, документи з питань професійної діяльності, вільно спілкуватися українською та іноземною мовами.

РН8. Здійснювати пошук інформації у доступних джерелах, аналізувати і оцінювати її для повного та всебічного встановлення обставин, необхідних для виконання професійних завдань.

РН10. Виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

РН15. Працювати самостійно та в команді при виконанні службових (посадових) обов'язків та під час розв'язання складних спеціалізованих задач у сфері правоохоронної діяльності.

РН16. Застосовувати превентивні та примусові заходи, спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб, публічному (громадському) порядку та безпеці, майну, законним Інтересам держави, які виникли (або можуть виникнути) внаслідок учинення кримінальних або адміністративних правопорушень.

РН17. Використовувати методи та засоби забезпечення публічної (громадської) безпеки та порядку, протидії злочинності, дотримуватися прав і свобод людини і громадянина, здійснювати заходи щодо попередження та припинення нелегальної (незаконної) міграції та інших загроз національній безпеці держави.

Навчальна дисципліна «Міжнародна безпека, протидія тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми» є обов'язковою дисципліною та має зв'язок з такими компонентами освітньо-професійної програми: Судові та правоохоронні органи України; Профілактика у діяльності правоохоронних органів; Діяльність правоохоронних органів по забезпеченню національної безпеки в Україні; Кримінологія.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ЗАГРОЗИ

Тема 1. Міжнародна безпека як система: концептуальні засади та сучасні виклики

План:

1. Поняття міжнародної безпеки: еволюція концепцій та підходів
2. Структура системи міжнародної безпеки: актори, рівні та механізми
3. Традиційні та нетрадиційні загрози міжнародній безпеці в XXI столітті
4. Роль міжнародних організацій у забезпеченні глобальної безпеки (ООН, НАТО, ОБСЄ)
5. Регіональні системи безпеки та їх взаємодія з глобальними структурами
6. Концепція «м'якої безпеки» та її вплив на сучасну архітектуру міжнародних відносин

 Перелік ключових термінів і понять: Вестфальська система міжнародних відносин, реалістичний підхід до міжнародної безпеки, концепція колективної безпеки, теорія стримування, Копенгагенська школа безпекових досліджень, секьюритизація, концепція людської безпеки, гібридні загрози, транснаціональні актори, багаторівнева архітектура безпеки, превентивна дипломатія, м'яка сила (soft power), всеосяжна безпека, кооперативна безпека, дилема безпеки, каскадний ефект загроз, принцип субсидіарності, неподільність безпеки, мережева безпека, структурна профілактика конфліктів.

1. Поняття міжнародної безпеки: еволюція концепцій та підходів

Поняття міжнародної безпеки є одним з центральних у сфері міжнародних відносин та геополітики. Протягом останніх десятиліть це поняття зазнало кардинальних трансформацій, відображаючи зміни у глобальному середовищі безпеки, появу нових акторів та типів загроз. Розуміння еволюції концепцій міжнародної безпеки є критично важливим для формування ефективних стратегій забезпечення стабільності у сучасному світі.

Традиційне розуміння міжнародної безпеки сформувалося в рамках *Вестфальської системи міжнародних відносин* (1648). Цей підхід характеризувався: *державоцентричністю* – держава розглядалася як єдиний і головний суб'єкт забезпечення безпеки; *територіальністю* – безпека прив'язувалася до захисту територіальної цілісності та суверенітету; *військово-політичним фокусом* – основна увага приділялася військовим загрозам та силовим методам їх нейтралізації.

Реалістичний підхід, представлений роботами Г. Моргентау, К. Уолца та інших теоретиків, базувався на принципах: анархічної природи міжнародної

системи; боротьби за владу як основного мотиву держав; балансу сил як механізму забезпечення стабільності; дилеми безпеки як неминучого наслідку прагнення держав до самозбереження.

Після Першої світової війни виникла *концепція колективної безпеки*, що знайшла втілення у: Лізі Націй (1920-1946); Організації Об'єднаних Націй (з 1945); системі взаємних гарантій безпеки. Цей підхід передбачав, що агресія проти однієї держави є загрозою для всіх, що вимагає колективної відповіді міжнародного співтовариства.

Холодна війна (1947-1991) кардинально змінила архітектуру міжнародної безпеки: формування двох протиборчих таборів на чолі з США та СРСР; створення військово-політичних блоків (НАТО, ОВД); ядерне стримування як основа стратегічної стабільності; регіоналізація конфліктів через призму глобального протистояння.

Поява ядерної зброї призвела до формування теорії стримування, ключовими елементами якої стали: взаємне гарантоване знищення (MAD); стратегічний паритет; контроль над озброєннями; кризове управління.

У 1970-х роках відбулися спроби пом'якшення конфронтації через: договори про обмеження стратегічних озброєнь (ОСО-1, ОСО-2); нараду з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ); політику мирного співіснування.

Завершення Холодної війни спричинило фундаментальну переоцінку концепцій безпеки: зникнення біполярної структури; поява нових незалежних держав; активізація недержавних акторів; зростання значення економічних та екологічних факторів.

Постзимовійський період характеризувався розширенням розуміння безпеки за рахунок включення: *економічної безпеки* – захист від економічних криз та загроз; *екологічної безпеки* – реагування на кліматичні зміни та екологічні катастрофи; *енергетичної безпеки* – забезпечення стабільних поставок енергоресурсів; *інформаційної безпеки* – захист від кіберзагроз та інформаційних війн; *гуманітарної безпеки* – захист основних прав людини.

Програма розвитку ООН у 1994 році запропонувала *концепцію людської безпеки*, яка включає: *економічну безпеку* – гарантований базовий дохід; *продовольчу безпеку* – доступ до продуктів харчування; *безпеку здоров'я* – захист від хвороб та доступ до медицини; *екологічну безпеку* – захист від забруднення навколишнього середовища; *особисту безпеку* – захист від фізичного насильства; *громадську безпеку* – захист від групового насильства; *політичну безпеку* – захист основних прав людини.

Копенгагенська школа безпекових досліджень, представлена роботами Б. Бузана, О. Вейвера та інших, запропонувала *теорію секьюритизації*, згідно з якою: безпека є результатом дискурсивної практики; питання стають предметом безпеки через мовленнєві акти; секьюритизація легітимізує надзвичайні заходи; десекуритизація повертає питання до сфери звичайної політики.

З розвитком інформаційних технологій сформувалася *концепція мережевої безпеки*: кіберпростір як новий домен безпеки; кібервійни та

кібератаки; захист критичної інфраструктури; міжнародне співробітництво у кіберсфері.

Сучасна міжнародна безпека стикається з новими типами загроз: *міжнародний тероризм* – глобальні терористичні мережі; *організована злочинність* – торгівля наркотиками, людьми, зброєю; *піратство* – морське піратство та його економічні наслідки; *кіберзлочинність* – атаки на інформаційні системи.

До основних глобальних викликів належать: *зміна клімату* – екстремальні погодні явища та їх наслідки; *пандемії* – глобальні спалахи інфекційних захворювань; *міграційні кризи* – масові переміщення населення; *енергетична безпека* – залежність від енергоресурсів.

Розвиток гібридних форм агресії включає: поєднання військових та невійськових методів; інформаційно-психологічний вплив; економічний тиск та санкції; використання недержавних акторів.

Європейська система безпеки характеризується: багаторівневою архітектурою (ЄС, НАТО, ОБСЄ); принципами спільної та всеосяжної безпеки; інтеграційними процесами як чинником стабільності; превентивною дипломатією та мирним врегулюванням конфліктів.

Особливості безпеки в *Азійсько-Тихоокеанському регіоні*: менш інституціоналізована структура; двосторонні альянси як основа безпеки; економічна взаємозалежність; територіальні спори та їх вплив на стабільність.

Трансформація безпеки на *постсоціалістичному просторі* включає: переорієнтацію геополітичних пріоритетів; інтеграцію до євроатлантичних структур; «заморожені» конфлікти та їх вплив; енергетичну дипломатію як інструмент впливу.

Основними глобальними інституціями забезпечення безпеки є: *ООН* – Рада Безпеки, операції з підтримання миру; *міжнародні трибунали* – правосуддя перехідного періоду; *спеціалізовані агенції* – МАГАТЕ, ОЗХЗ та інші.

Регіональні організації безпеки включають: *НАТО* – колективна оборона та партнерство; *ОБСЄ* – всеосяжна безпека та превентивна дипломатія; *АСЕАН* – регіональний форум з питань безпеки; *Африканський союз* – архітектура миру та безпеки.

Субрегіональні ініціативи: багатостороннє співробітництво; довірчі заходи та транспарентність; спільні операції та навчання.

Головними викликами для міжнародної безпеки є: ерозія міжнародного права та багатосторонності; великодержавна конкуренція та нова біполярність; поширення ядерної зброї; кліматичні зміни та їх безпекові наслідки; технологічна революція та її дестабілізуючий потенціал.

Перспективи розвитку міжнародної безпеки: подальша диверсифікація загроз; зростання ролі недержавних акторів; технологізація сфери безпеки; необхідність адаптації існуючих інституцій; пошук нових форм глобального управління.

Таким чином, еволюція концепцій міжнародної безпеки відображає динамічні зміни в глобальному середовищі безпеки. Від традиційних

державоцентричних підходів, зосереджених на військових загрозах, відбувається перехід до багатовимірного розуміння безпеки, що охоплює широкий спектр викликів – від кліматичних змін до кіберзагроз.

Ключовими тенденціями сучасної еволюції є розширення порядку денного безпеки, диверсифікація акторів та засобів забезпечення безпеки, а також зростання взаємозалежності між різними рівнями та сферами безпеки. Традиційні межі між внутрішньою та зовнішньою, військовою та невійськовою, державною та людською безпекою стають все більш розмитими.

Сучасні виклики вимагають інноваційних підходів до забезпечення міжнародної безпеки, включаючи розвиток превентивної дипломатії, зміцнення міжнародних інституцій, поглиблення багатостороннього співробітництва та адаптацію до технологічних змін. Майбутнє міжнародної безпеки залежатиме від здатності міжнародного співтовариства ефективно реагувати на нові виклики, зберігаючи при цьому базові принципи суверенітету, територіальної цілісності та мирного співіснування.

Розуміння еволюції концепцій міжнародної безпеки є критично важливим для формування адекватних відповідей на сучасні виклики та побудови більш стабільного та безпечного світу для майбутніх поколінь.

2. Структура системи міжнародної безпеки: актори, рівні та механізми

Система міжнародної безпеки являє собою складну багаторівневу структуру, що включає різноманітних акторів, які взаємодіють на різних рівнях через специфічні механізми. Розуміння цієї структури є ключовим для аналізу функціонування сучасної архітектури глобальної безпеки та розробки ефективних стратегій її вдосконалення.

«Актори» системи міжнародної безпеки:

Державні актори залишаються центральними елементами системи міжнародної безпеки, незважаючи на зростання ролі недержавних суб'єктів. Серед державних акторів виділяють: *великі держави* – США, Китай, Росія, які володіють глобальним впливом та ресурсами для проєкції сили; *регіональні держави-лідери* – Німеччина в Європі, Японія в Азії, Бразилія в Латинській Америці; *середні держави* – Канада, Австралія, Південна Корея, які часто виступають посередниками; *малі держави* – численні країни з обмеженими ресурсами, але які можуть мати стратегічне значення.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у структуруванні безпекового середовища: *універсальні організації* – ООН та її спеціалізовані агенції; *регіональні організації безпеки* – НАТО, ОДКБ, ШОС, АСЕАН; *функціональні організації* – МАГАТЕ, ОЗХЗ, Інтерпол; *економічні організації з безпековим виміром* – СОТ, МВФ, «Група семи».

Недержавні актори набувають все більшого значення у сфері міжнародної безпеки: *транснаціональні корпорації* – особливо у сферах енергетики, технологій та оборони; *неурядові організації* – правозахисні,

екологічні, гуманітарні; *академічні та дослідницькі центри* – «фабрики думок», університети; *засоби масової інформації* – формування порядку денного безпеки.

Деструктивні недержавні актори становлять особливу категорію: *терористичні організації* – Аль-Каїда, ІДІЛ, регіональні угруповання; *злочинні синдикати* – наркокартелі, торговці зброєю; *хакерські групи* – кібератаки на державну та приватну інфраструктуру; *приватні військові компанії* – найманці та військові підрядники.

Рівні системи міжнародної безпеки:

Глобальний рівень характеризується: загальносвітовими викликами та загрозами; діяльністю універсальних міжнародних організацій; глобальними режимами контролю над озброєннями; координацією зусиль у боротьбі з транснаціональними загрозами.

Макрорегіональний рівень включає: великі геополітичні регіони (Європа, Азія, Америка); міжрегіональне співробітництво; стратегічні партнерства між регіонами; координацію політики безпеки на континентальному рівні.

Регіональний рівень охоплює: географічно та культурно близькі держави; регіональні організації безпеки; регіональні конфлікти та їх врегулювання; спільні виклики та загрози для регіону.

Субрегіональний рівень передбачає: групи сусідніх держав зі спільними інтересами; локальні ініціативи безпеки; транскордонне співробітництво; врегулювання місцевих конфліктів.

Національний рівень включає: внутрішню політику безпеки держав; національні стратегії безпеки; взаємодію з міжнародними партнерами; імплементацію міжнародних зобов'язань.

Локальний рівень характеризується: місцевими громадами та їх безпекою; локальними конфліктами та напруженостями; участю громадянського суспільства; превентивними заходами на низовому рівні.

Механізми забезпечення міжнародної безпеки:

Правові механізми становлять основу міжнародного порядку: *міжнародне право* – Статут ООН, міжнародне гуманітарне право; *договори про контроль над озброєннями* – ДЗПВ, ДПРО, СНО; *режими нерозповсюдження* – ДНЯЗ, режими експортного контролю; *міжнародні трибунали* – МКС, спеціальні трибунали.

Політико-дипломатичні механізми включають: *превентивну дипломатію* – раннє попередження та запобігання конфліктам; *посередництво та добрі послуги* – третьої сторони у врегулюванні спорів; *миротворчі операції* – сили ООН та регіональних організацій; *постконфліктне врегулювання* – миробудування та реконструкція.

Економічні механізми безпеки охоплюють: *економічні санкції* – цільові та всеосяжні; *економічну допомогу* – розвиток та стабілізація; *торговельні угоди* – створення взаємозалежності; *фінансові інструменти* – контроль над фінансуванням тероризму.

Інформаційні механізми включають: *заходи довіри* – обмін інформацією про військову діяльність; *моніторинг та верифікацію* – контроль за виконанням угод; *публічну дипломатію* – формування позитивного іміджу; *контрпропаганду* – боротьба з дезінформацією.

Силові механізми становлять останній засіб: *колективна оборона* – взаємні гарантії безпеки; *примусове миротворення* – використання сили для припинення конфліктів; *гуманітарна інтервенція* – захист цивільного населення; *боротьба з тероризмом* – антитерористичні операції.

3. Традиційні та нетрадиційні загрози міжнародній безпеці в XXI столітті

Сучасна архітектура міжнародної безпеки стикається з безпрецедентним розмаїттям викликів, що поєднують як традиційні військово-політичні загрози, так і принципово нові виклики, пов'язані з глобалізацією, технологічним прогресом та змінами у структурі міжнародної системи. Розуміння природи та взаємозв'язку цих загроз є критично важливим для розробки адекватних стратегій реагування.

Традиційні загрози міжнародній безпеці:

Міждержавні конфлікти залишаються центральною загрозою міжнародній стабільності: *територіальні спори* – конфлікти за спірні території та кордони; *ресурсні війни* – боротьба за контроль над природними ресурсами; *ідеологічні протистояння* – конфлікти на основі різних систем цінностей; *геополітична конкуренція* – боротьба за сфери впливу.

Поширення зброї масового знищення становить фундаментальну загрозу: *ядерна зброя* – горизонтальне та вертикальне поширення; *хімічна зброя* – виробництво та використання заборонених речовин; *біологічна зброя* – потенціал біотероризму; *системи доставки* – балістичні та крилаті ракети.

Гонка озброєнь продовжує дестабілізувати міжнародну систему: *стратегічні озброєння* – модернізація ядерних арсеналів; *звичайні озброєння* – високоточна зброя великої дальності; *системи ППО/ПРО* – порушення стратегічного балансу; *космічна милітаризація* – зброя в космічному просторі.

Регіональні конфлікти мають тенденцію до інтернаціоналізації: *заморожені конфлікти* – довготривалі територіальні спори; *громадянські війни* – внутрішні конфлікти з міжнародним втручанням; *міжетнічні конфлікти* – напруженість між різними етнічними групами; *релігійні конфлікти* – протистояння на релігійному підґрунті.

Нетрадиційні загрози міжнародній безпеці:

Міжнародний тероризм трансформувався у глобальну загрозу: *транснаціональні терористичні мережі* – Аль-Каїда, ІДІЛ та їх афіліанти; *домашній тероризм* – радикалізація всередині країн; *кібертероризм* – атаки на критичну інфраструктуру; *біотероризм* – використання біологічних агентів.

Кіберзагрози стали новим доменом конфліктності: *кібервійни* – державні кібератаки на критичну інфраструктуру; *кіберзлочинність* – фінансові та економічні кібератаки; *кібершпиунство* – крадіжка державних та

комерційних таємниць; *дезінформаційні кампанії* – маніпулювання громадською думкою.

Транснаціональна організована злочинність набула глобальних масштабів: *торгівля наркотиками* – виробництво та розповсюдження наркотичних речовин; *торгівля людьми* – сучасне рабство та експлуатація; *незаконна торгівля зброєю* – постачання зброї терористам та злочинцям; *відмивання грошей* – легалізація незаконних доходів.

Екологічні та кліматичні загрози стають все більш актуальними: *зміна клімату* – підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища; *деградація довкілля* – забруднення повітря, води, ґрунтів; *вичерпання ресурсів* – дефіцит води, продовольства, енергії; *екологічні катастрофи* – техногенні та природні лиха.

Пандемії та біобезпека демонструють вразливість глобальної системи: *інфекційні захворювання* – швидке поширення через глобальні мережі; *біотероризм* – навмисне поширення патогенів; *резистентність до антибіотиків* – зростання стійких штамів; *біоінженерія* – ризики генетично модифікованих організмів.

Демографічні виклики створюють нові напруженості: *масова міграція* – переміщення населення через конфлікти та економічні причини; *старіння населення* – демографічна криза у розвинених країнах; *урбанізація* – неконтрольоване зростання мегаполісів; *молодіжний бум* – соціальна напруженість у країнах, що розвиваються.

Енергетична безпека стає критичним фактором стабільності: *залежність від імпорту* – вразливість енергетично залежних країн; *ціновa волатильність* – коливання цін на енергоресурси; *енергетична зброя* – використання енергопоставок як засобу тиску; *перехід до відновлюваної енергетики* – трансформація енергетичних ринків.

Інформаційні та медійні загрози впливають на політичну стабільність: *фейкові новини* – поширення дезінформації; *пропаганда* – маніпулювання громадською думкою; *інформаційні війни* – цілеспрямовані кампанії впливу; *цифровий розрив* – нерівність доступу до інформації.

Взаємозв'язок традиційних та нетрадиційних загроз:

Сучасні конфлікти часто характеризуються *гібридністю* – поєднанням різних типів загроз: традиційні військові дії доповнюються кіберактами; економічний тиск поєднується з інформаційними операціями; дипломатичні зусилля супроводжуються силовим примусом.

Каскадний ефект загроз означає, що одна криза може спричинити ланцюгову реакцію: економічна криза призводить до соціальної нестабільності; екологічні проблеми спричиняють міграційні кризи; пандемії впливають на геополітичний баланс.

Транснаціональний характер сучасних загроз ускладнює реагування: кіберзагрози не знають кордонів; тероризм використовує глобальні мережі; екологічні проблеми потребують глобальної координації.

Технологічне прискорення загроз створює нові виклики: штучний інтелект може бути використаний для деструктивних цілей; біотехнології можуть стати зброєю; космічні технології створюють нові вразливості.

Таким чином, система загроз міжнародній безпеці у ХХІ столітті характеризується безпрецедентною складністю та взаємопов'язаністю. Традиційні та нетрадиційні загрози не просто співіснують, але й взаємно посилюють одна одну, створюючи нові виклики для міжнародної спільноти. Ефективне реагування на ці загрози потребує комплексного підходу, який би враховував їх багатомірний та взаємопов'язаний характер.

4. Роль міжнародних організацій у забезпеченні глобальної безпеки (ООН, НАТО, ОБСЄ)

Міжнародні організації відіграють центральну роль у сучасній архітектурі глобальної безпеки, виступаючи як інституційна основа для багатостороннього співробітництва, координації зусиль та врегулювання конфліктів. Їх значення особливо зросло в умовах глобалізації та появи транснаціональних викликів, які потребують колективних відповідей міжнародної спільноти.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) як центральний елемент системи колективної безпеки:

Створена у 1945 році, ООН залишається єдиною універсальною міжнародною організацією з найширшими повноваженнями у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки. Основними принципами діяльності ООН є: *суверенна рівність* всіх держав-членів; *заборона застосування сили* або погрози силою; *мирне врегулювання спорів*; *невтручання у внутрішні справи* держав; *колективна безпека* проти агресії.

Рада Безпеки ООН є головним органом, відповідальним за підтримання міжнародного миру: складається з 15 членів (5 постійних з правом вето, 10 непостійних); має виключне право на авторизацію використання сили; приймає резолюції, обов'язкові для всіх держав-членів; накладає санкції та створює миротворчі місії.

Система *миротворчих операцій ООН* включає: *спостереження за перемир'ям* – моніторинг дотримання угод про припинення вогню; *підтримання миру* – розділення сторін конфлікту; *примушення до миру* – активне втручання для припинення насильства; *миробудування* – довгострокова підтримка постконфліктної реконструкції.

Спеціалізовані агенції ООН охоплюють різні аспекти безпеки: *МАГАТЕ* – контроль за ядерною безпекою та нерозповсюдженням; *ОЗХЗ* – заборона хімічної зброї; *ВООЗ* – глобальна охорона здоров'я; *УВКБ ООН* – захист біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Основними викликами для ООН є: *криза ефективності Ради Безпеки* – блокування рішень через вето; *фінансові проблеми* – недофінансування миротворчих операцій; *легітимність втручання* – суперечності між

суверенітетом та правами людини; *адаптація до нових загроз* – потреба реформування структури.

Організація Північноатлантичного Договору (НАТО) як система колективної оборони:

Створена у 1949 році як відповідь на радянську загрозу, *НАТО* еволюціонувала у найпотужніший військово-політичний альянс сучасності. Основними принципами НАТО є: *колективна оборона* згідно зі статтею 5 Вашингтонського договору; *консенсус* у прийнятті рішень; *трансатлантична солідарність*; *спільні цінності* демократії та правової держави.

Трансформація НАТО після завершення Холодної війни включає: *розширення на схід* – включення країн Центральної та Східної Європи; *нові місії* – операції поза зоною відповідальності; *партнерські відносини* – співробітництво з країнами-непартнерами; *технологічна модернізація* – адаптація до гібридних загроз.

Сучасні операції НАТО охоплюють: *колективну оборону* – захист території альянсу; *кризове управління* – врегулювання регіональних конфліктів; *кооперативну безпеку* – партнерство та співробітництво; *боротьбу з тероризмом* – антитерористичні операції.

Виклики для НАТО включають: *внутрішні розбіжності* – різні пріоритети союзників; *фінансове навантаження* – розподіл витрат на оборону; *нові загрози* – кіберзагрози, гібридна війна; *геополітичні зміни* – піднесення Китаю, відродження Росії.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) як модель всеосяжної безпеки:

Створена у 1975 році як *Нарада з безпеки та співробітництва в Європі*, ОБСЄ представляє унікальну модель регіональної безпеки, що охоплює географічний простір від Ванкувера до Владивостока. Концепція *всеосяжної безпеки* ОБСЄ включає три виміри: *політико-військовий* – контроль над озброєннями, превентивна дипломатія; *економіко-екологічний* – економічне співробітництво, екологічна безпека; *людський* – права людини, демократія, верховенство права.

Інструменти ОБСЄ охоплюють: *довгострокові місії* – моніторинг ситуації в регіонах напруженості; *верифікація угод* – контроль за дотриманням домовленостей; *медіація та фасилітація* – посередництво у врегулюванні конфліктів; *спостереження за виборами* – підтримка демократичних процесів.

Механізми раннього попередження ОБСЄ включають: *Центр попередження конфліктів* – аналіз потенційних загроз; *мережу довгострокових місій* – постійний моніторинг; *спеціальних представників* – експертне втручання; *діалог високого рівня* – дипломатичне врегулювання.

Обмеження ОБСЄ полягають у: *відсутності примусових механізмів* – покладання на політичні зобов'язання; *консенсусному прийнятті рішень* – можливість блокування; *обмежених ресурсах* – недофінансування операцій; *геополітичних суперечностях* – розбіжності між учасниками.

Взаємодія міжнародних організацій у сфері безпеки:

Принцип субсидіарності передбачає розподіл ролей між організаціями: глобальні загрози – компетенція ООН; регіональні конфлікти – регіональні організації; локальні проблеми – субрегіональні структури.

Координація діяльності здійснюється через: *спільні операції* – об'єднання ресурсів та можливостей; *обмін інформацією* – координація аналітичних зусиль; *розподіл обов'язків* – спеціалізація функцій; *політичне узгодження* – гармонізація підходів.

Дублювання функцій може призводити до: *конкуренції юрисдикцій* – суперництва між організаціями; *неефективного використання ресурсів* – розпорошення зусиль; *суперечливих мандатів* – різні підходи до одних проблем.

5. Регіональні системи безпеки та їх взаємодія з глобальними структурами

Регіональні системи безпеки відіграють все більш важливу роль у сучасній архітектурі міжнародних відносин, доповнюючи глобальні механізми та адаптуючи їх до специфічних регіональних умов та викликів. Ці системи формуються на основі географічної близькості, спільних історичних досвідів, культурних зв'язків та взаємних інтересів безпеки.

Європейська система безпеки:

Європейський Союз як актор безпеки характеризується: *Спільною політикою безпеки та оборони (СПОЛОБ)* – розвиток автономних оборонних спроможностей; *цивільним кризовим управлінням* – немілітарні інструменти врегулювання; *стратегічною автономією* – прагнення до незалежності від США; *всеосяжним підходом* – поєднання військових та цивільних засобів.

Багаторівнева архітектура європейської безпеки включає: *ЄС-НАТО* – взаємодоповнюваність та партнерство; *ОБСЄ* – всеосяжна безпека та превентивна дипломатія; *Рада Європи* – захист прав людини та демократії; *субрегіональні ініціативи* – Вишеградська група, Північна рада.

Принципи європейської безпеки: *неподільність безпеки* – безпека одних не повинна здійснюватися за рахунок інших; *кооперативна безпека* – співробітництво замість конфронтації; *превентивна дипломатія* – запобігання конфліктам; *постконфліктна реабілітація* – відновлення після криз.

Азійсько-Тихоокеанська система безпеки:

АСЕАН як регіональна організація базується на: *принципі невтручання* – повага до суверенітету; *консенсусі* – рішення через взаємні консультації; *неформальності* – гнучкі механізми співробітництва; *поступовості* – еволюційний розвиток.

Регіональний форум АСЕАН (АРФ) охоплює: *заходи довіри* – транспарентність військової діяльності; *превентивну дипломатію* – раннє попередження конфліктів; *кризове реагування* – миротворчі зусилля; *постконфліктне миробудування* – довгострокова стабілізація.

Двосторонні альянси США в регіоні включають: *США-Японія* – основа безпеки в Східній Азії; *США-Південна Корея* – стримування Північної Кореї;

США-Австралія – АНЗЮС та розширене партнерство; *США-Філіппіни* – традиційне партнерство.

Нові формати співробітництва: QUAD – США, Японія, Австралія, Індія; *AUKUS* – США, Великобританія, Австралія; *Five Eyes* – розвідувальне співробітництво; *регіональні діалоги* – Shangri-La Dialogue.

Система безпеки на Близькому Сході:

Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) характеризується: *спільними загрозами* – іранська експансія, тероризм; *енергетичною безпекою* – захист нафтових ресурсів; *внутрішньою нестабільністю* – соціальні та політичні виклики; *зовнішньою підтримкою* – залежність від США.

Арабська ліга як регіональна організація стикається з: *внутрішніми розколами* – суперечності між членами; *слабкими інституціями* – обмежені можливості; *зовнішнім втручанням* – вплив великих держав; *регіональними конфліктами* – Сирія, Ємен, Лівія.

Африканська система безпеки:

Африканський союз розвинув *Архітектуру миру та безпеки*, що включає: *Раду миру та безпеки* – головний орган прийняття рішень; *Континентальну систему раннього попередження* – моніторинг загроз; *Групу мудреців* – медіація та примирення; *Африканські резервні сили* – швидке реагування на кризи.

Регіональні економічні співтовариства (РЕС) виконують функції безпеки: *ЕКОВАС* – втручання в Західній Африці; *САДК* – стабілізація Південної Африки; *ІГД* – миротворення в Східній Африці; *ЕАС* – інтеграція Східної Африки.

Американська система безпеки:

Організація американських держав (ОАД) базується на: *принципі колективної безпеки* – взаємна підтримка; *демократичних цінностях* – захист демократії; *мирному врегулюванні спорів* – дипломатичні засоби; *економічному співробітництві* – розвиток та стабільність.

Взаємодія регіональних та глобальних структур:

Принцип субсидіарності Статуту ООН (розділ VIII) передбачає: пріоритет мирних засобів врегулювання; роль регіональних організацій у локальних конфліктах; координацію з Радою Безпеки ООН; можливість делегування повноважень.

Форми співробітництва включають: *спільні операції* – поєднання ресурсів та мандатів; *послідовні операції* – передача відповідальності; *паралельні операції* – координовані дії; *підтримуючі операції* – технічна та логістична допомога.

Проблеми координації: різні мандати – суперечливі цілі та методи; *ресурсні обмеження* – нестача фінансування та спроможностей; *політичні розбіжності* – різні інтереси учасників; *інституційна конкуренція* – боротьба за лідерство.

б. Концепція «м'якої безпеки» та її вплив на сучасну архітектуру міжнародних відносин

Концепція «м'якої безпеки» (soft security) представляє альтернативний підхід до традиційного силового розуміння безпеки, акцентуючи увагу на превентивних, кооперативних та багатовимірних стратегіях забезпечення стабільності. Цей підхід набув особливої актуальності в умовах глобалізації та появи нових транснаціональних викликів.

Джозеф Най у своїх працях розрізняє *жорстку силу* (hard power) – військові та економічні засоби примусу, та *м'яку силу* (soft power) – привабливість цінностей, культури та політики. *М'яка безпека* розширює це поняття, включаючи превентивні механізми, кооперативні стратегії та структурну профілактику конфліктів.

Основні принципи м'якої безпеки: превенція замість реакції – попередження загроз замість боротьби з наслідками; *кооперація замість конфронтації* – співробітництво як основа стабільності; *багатосторонність* – залучення всіх зацікавлених сторін; *комплексність* – урахування взаємозв'язку різних аспектів безпеки.

Інструменти м'якої безпеки:

Превентивна дипломатія включає: *раннє попередження* – системи моніторингу та аналізу ризиків; *тихе посередництво* – неформальні дипломатичні контакти; *добрі послуги* – надання платформ для діалогу; *фасилітація* – підтримка переговорного процесу.

Економічні інструменти охоплюють: *розвиток та допомогу* – подолання структурних причин нестабільності; *торговельні стимули* – створення взаємовигідної залежності; *інвестиції* – довгострокові зобов'язання; *технічну допомогу* – передача знань та досвіду.

Культурно-освітні механізми включають: *академічні обміни* – формування спільного розуміння; *культурну дипломатію* – популяризація цінностей та традицій; *громадську дипломатію* – залучення недержавних акторів; *мовну політику* – подолання комунікативних бар'єрів.

Інформаційні стратегії охоплюють: *стратегічні комунікації* – формування позитивного наративу; *боротьбу з дезінформацією* – протидія хибним повідомленням; *медіаграмотність* – підвищення критичного мислення; *цифрову дипломатію* – використання інтернет-платформ.

Застосування м'якої безпеки в різних регіонах:

Європейський досвід характеризується: *процесом євроінтеграції* – поступове об'єднання через економічне співробітництво; *Болонським процесом* – гармонізація освітніх систем; *програмами обміну* – Erasmus, культурні ініціативи; *розширенням ЄС* – поширення демократичних цінностей.

АСЕАН Way як модель м'якої безпеки включає: *неформальні консультації* – musyawarah та mufakat; *поступове наближення* – еволюційний розвиток співробітництва; *функціональне співробітництво* – практичні галузі взаємодії; *культурну дипломатію* – підкреслення спільної ідентичності.

Арктичний досвід демонструє: *Арктичну раду* – науково-екологічне співробітництво; *демільтаризацію* – мирне використання Арктики; *корінне населення* – залучення традиційних спільнот; *екологічну кооперацію* – спільні дослідження та захист.

Обмеження м'якої безпеки:

Часові рамки – довгостроковість результатів може не відповідати термінових потребам безпеки; *ресурсні витрати* – значні інвестиції без гарантованих результатів; *культурні бар'єри* – різні цінності та традиції можуть ускладнювати співробітництво; *політична воля* – потреба в стійкій підтримці з боку лідерів.

Вплив на архітектуру міжнародних відносин:

Інституційні зміни включають: *створення нових форматів* – неформальні діалоги та партнерства; *трансформацію існуючих організацій* – адаптація до нових викликів; *багаторівневе управління* – залучення різних рівнів та акторів; *мережеву дипломатію* – горизонтальні зв'язки.

Нормативні зрушення охоплюють: *людську безпеку* – фокус на індивіді замість держави; *відповідальність захищати* – право втручання для захисту цивільних; *сталий розвиток* – довгострокове планування; *гендерну перспективу* – врахування жіночого досвіду.

Таким чином, концепція «м'якої безпеки» представляє важливу альтернативу традиційним силовим підходам, пропонуючи превентивні, кооперативні та всеосяжні стратегії забезпечення стабільності. Хоча ця концепція має свої обмеження, її вплив на сучасну архітектуру міжнародних відносин є незаперечним, сприяючи розвитку більш софістикованих та ефективних механізмів забезпечення миру та безпеки в глобалізованому світі.

Висновки

Міжнародна безпека як система пройшла значну еволюцію від традиційних державоцентричних підходів до багатовимірного розуміння безпеки в XXI столітті. Сучасна архітектура міжнародної безпеки характеризується складною багаторівневою структурою, де взаємодіють державні та недержавні актори на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

Ключовою особливістю сучасного етапу є поєднання традиційних військово-політичних загроз з нетрадиційними викликами, такими як тероризм, кіберзагрози, екологічні кризи та пандемії. Це вимагає комплексного підходу до забезпечення безпеки, який поєднує силові та несилові методи.

Міжнародні організації, зокрема ООН, НАТО та ОБСЄ, відіграють центральну роль у структуруванні безпекового середовища, хоча стикаються з викликами адаптації до нових реалій. Регіональні системи безпеки набувають все більшого значення, доповнюючи глобальні механізми та адаптуючи їх до специфічних регіональних умов.

Концепція «м'якої безпеки» пропонує альтернативні підходи, акцентуючи на превентивних, кооперативних стратегіях та структурній профілактиці конфліктів. Майбутнє міжнародної безпеки залежатиме від здатності міжнародної спільноти ефективно координувати зусилля та адаптуватися до нових викликів глобалізованого світу.

? Питання для самоконтролю:

1. Як еволюціонувало поняття міжнародної безпеки від Вестфальської системи до сучасності?
2. Які основні принципи реалістичного підходу до міжнародної безпеки?
3. Чим відрізняються традиційні та нетрадиційні загрози міжнародній безпеці?
4. Яку роль відіграє Рада Безпеки ООН у системі колективної безпеки?
5. Як трансформувалося НАТО після завершення Холодної війни?
6. Що означає концепція всеосяжної безпеки ОБСЄ?
7. Які особливості характеризують європейську систему безпеки?
8. Чим відрізняється азійсько-тихоокеанська модель безпеки від європейської?
9. Які основні принципи концепції «м'якої безпеки»?
10. Як взаємодіють регіональні та глобальні структури безпеки?
11. Які виклики стоять перед міжнародними організаціями у сфері безпеки?
12. Що таке гібридні загрози та як вони впливають на міжнародну безпеку?
13. Яка роль недержавних акторів у сучасній системі міжнародної безпеки?
14. Як впливають технологічні зміни на архітектуру міжнародної безпеки?
15. Які перспективи розвитку системи міжнародної безпеки у XXI столітті?

Тести для самоконтролю:

1. *Вестфальська система міжнародних відносин була встановлена у:*
 - а) 1648 році
 - б) 1815 році
 - в) 1919 році
 - г) 1945 році
2. *Основним принципом реалістичного підходу до міжнародної безпеки є:*
 - а) кооперативна безпека
 - б) баланс сил
 - в) колективна безпека
 - г) превентивна дипломатія
3. *Концепція людської безпеки була запропонована:*
 - а) НАТО у 1990 році
 - б) ОБСЄ у 1992 році
 - в) Програмою розвитку ООН у 1994 році

- г) Європейським Союзом у 1995 році
4. Скільки постійних членів має Рада Безпеки ООН?
- а) 3
 - б) 5
 - в) 7
 - г) 10
5. Стаття 5 Вашингтонського договору НАТО стосується:
- а) колективної оборони
 - б) розширення альянсу
 - в) мирного врегулювання спорів
 - г) економічного співробітництва
6. ОБСЄ базується на концепції:
- а) колективної оборони
 - б) всеосяжної безпеки
 - в) превентивної війни
 - г) стратегічного стримування
7. Копенгагенська школа безпекових досліджень запропонувала теорію:
- а) стримування
 - б) секьюритизації
 - в) колективної безпеки
 - г) балансу сил
8. До нетрадиційних загроз міжнародній безпеці НЕ належать:
- а) кіберзагрози
 - б) тероризм
 - в) міждержавні конфлікти
 - г) пандемії
9. Принцип «ASEAN Way» базується на:
- а) колективній обороні
 - б) консенсусі та невторчанні
 - в) стратегічному стримуванні
 - г) превентивній війні
10. М'яка сила (*soft power*) включає:
- а) військові засоби
 - б) економічні санкції
 - в) культурну привабливість
 - г) ядерне стримування
11. Гібридні загрози характеризуються:
- а) використанням тільки військових засобів
 - б) поєднанням військових та невійськових методів
 - в) застосуванням тільки економічних інструментів
 - г) використанням виключно дипломатичних засобів
12. Африканський союз створив:
- а) Архітектуру миру та безпеки
 - б) Систему колективної оборони
 - в) Програму ядерного роззброєння

г) Механізм економічних санкцій

13. Превентивна дипломатія спрямована на:

- а) припинення конфліктів
- б) запобігання конфліктам
- в) ескалацію напруженості
- г) міжнародне посередництво

14. Транснаціональні корпорації у сфері безпеки:

- а) не мають жодного впливу
- б) впливають тільки на економічну безпеку
- в) є важливими недержавними акторами
- г) замінюють державні структури

15. Каскадний ефект загроз означає:

- а) одночасне виникнення всіх загроз
- б) ланцюгову реакцію криз
- в) поступове зникнення загроз
- г) циклічність безпекових викликів

Практичні завдання:

1. Аналіз концептуальної еволюції. Проаналізуйте еволюцію поняття міжнародної безпеки від Вестфальської системи до сучасності. Створіть хронологічну таблицю основних етапів та їх характеристик. Визначте ключові фактори, що впливали на трансформацію концепцій безпеки.

2. Порівняльний аналіз міжнародних організацій. Порівняйте ролі ООН, НАТО та ОБСЄ у забезпеченні міжнародної безпеки. Створіть порівняльну таблицю, що включає мандати, інструменти, переваги та обмеження кожної організації. Проаналізуйте можливості їх координації.

3. Картування загроз. Розробіть карту сучасних загроз міжнародній безпеці, поділивши їх на традиційні та нетрадиційні. Для кожної категорії визначте основні характеристики, актори та можливі наслідки. Проаналізуйте взаємозв'язки між різними типами загроз.

4. Дослідження регіональної системи безпеки. Оберіть один із регіонів (Європа, Азійсько-Тихоокеанський, Близький Схід, Африка, Америка) та проаналізуйте його систему безпеки. Визначте ключові організації, механізми, виклики та особливості взаємодії з глобальними структурами.

5. Кейс-стаді м'якої безпеки. Дослідіть конкретний приклад застосування інструментів м'якої безпеки (наприклад, євроінтеграція, «ASEAN Way», Арктична рада). Проаналізуйте ефективність застосованих методів та їх вплив на регіональну стабільність.

6. Моделювання кризової ситуації. Розробіть сценарій гіпотетичної кризи, що поєднує традиційні та нетрадиційні загрози. Запропонуйте стратегію реагування з використанням різних рівнів та механізмів міжнародної безпеки. Обґрунтуйте вибір інструментів та акторів.

7. Прогнозування майбутніх викликів. На основі поточних тенденцій спрогнозуйте основні виклики для міжнародної безпеки на наступні 10-15

років. Запропонуйте рекомендації щодо адаптації існуючих інституцій та створення нових механізмів забезпечення безпеки.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Кіберпростір як новий домен міжнародних конфліктів
2. Вплив пандемії COVID-19 на архітектуру глобальної безпеки
3. Енергетична безпека як фактор геополітичної стабільності
4. Роль приватних військових компаній у сучасних конфліктах
5. Жінки, мир і безпека: гендерний вимір міжнародної безпеки
6. Кліматичні зміни як мультиплікатор загроз безпеці
7. Арктика як новий фронтір міжнародної безпеки
8. Космічна безпека та мілітаризація космосу
9. Міграційні кризи та їх вплив на регіональну безпеку
10. Боротьба з тероризмом: досягнення та виклики
11. Роль соціальних мереж у формуванні сучасних загроз безпеці

Ситуативні задачі:

1. У травні 2024 року невідома хакерська група здійснила масштабну кібератаку на енергетичну систему країни X (член НАТО та ЄС). Атака призвела до відключення електроенергії у трьох регіонах, порушення роботи аеропортів, залізничного транспорту та медичних закладів. Слідство виявило, що атака була проведена з використанням серверів, розташованих у країні Y (не член НАТО, напружені відносини з країною X). Уряд країни Y заперечує причетність до атаки, стверджуючи, що їх сервери були скомпрометовані третьою стороною.

Які міжнародно-правові механізми можуть бути застосовані? Як повинні реагувати НАТО та ЄС на цю ситуацію? Які превентивні заходи можна вжити для запобігання подібним атакам? Яка роль недержавних акторів у врегулюванні цієї кризи?

2. У вересні 2024 року спалахнув збройний конфлікт між двома сусідніми країнами А та В в Африці через спірну територію, багату на рідкісні метали, необхідні для виробництва електроніки. Країна А підтримується однією з великих держав через економічні інтереси, країна В отримує підтримку від регіональної організації. Конфлікт призвів до масового переміщення біженців (понад 500 тисяч осіб) до сусідніх країн, порушення ланцюгів постачання рідкісних металів на світовому ринку, та загострення продовольчої кризи в регіоні.

Яка роль ООН у врегулюванні цього конфлікту? Як регіональні організації можуть координувати зусилля? Які інструменти м'якої безпеки можуть бути застосовані? Як вплив великих держав ускладнює врегулювання?

3. Країна X (член ЄС) стикається з комплексною гібридною кампанією з боку сусідньої авторитарної держави. Кампанія включає: масштабні дезінформаційні операції у соціальних мережах, кібератаки на урядові веб-сайти, економічний тиск через обмеження торгівлі, підтримку радикальних політичних партій, та організацію протестів у прикордонних регіонах з

компактним проживанням національних меншин. Традиційні механізми безпеки виявляються недостатніми для ефективної протидії цим загрозам.

Чи можуть бути застосовані механізми колективної оборони? Які нові інструменти потрібні для протидії гібридним загрозам? Яка роль громадянського суспільства у забезпеченні стійкості? Як міжнародні організації можуть адаптуватися до таких викликів?

4. У результаті екстремальних погодних явищ (повені, посухи, тайфуни) в регіоні Південно-Східної Азії у 2024 році постраждали п'ять країн. Понад 2 мільйони людей втратили житло, сільськогосподарські угіддя затоплені або знищені, економічні втрати складають десятки мільярдів доларів. Ситуація ускладнюється тим, що одна з постраждалих країн має напружені відносини з сусідами через територіальні спори, що утруднює координацію міжнародної допомоги. Масові переміщення населення викликають соціальну напруженість у приймаючих країнах.

Як кліматичні зміни впливають на регіональну безпеку? Які механізми міжнародної координації можуть бути застосовані? Яка роль превентивної дипломатії у запобіганні ескалації? Як поєднати гуманітарну допомогу з довгостроковою стабілізацією?

5. У 2024 році три великі держави оголосили про вихід або призупинення участі у ключових міжнародних договорах щодо контролю над озброєннями. Це рішення було прийнято у відповідь на звинувачення у порушенні цих договорів іншими сторонами. Водночас, нові технології (гіперзвукова зброя, автономні системи озброєння, кіберзброя) не охоплені існуючими угодами. Рада Безпеки ООН паралізована через протистояння постійних членів, регіональні організації не можуть компенсувати цю дисфункцію глобального рівня.

Як подолати кризу довіри в міжнародних інституціях? Які альтернативні механізми забезпечення безпеки можуть бути створені? Яка роль середніх та малих держав у стабілізації ситуації? Як адаптувати міжнародне право до нових технологічних реалій?

Тема 2. Тероризм як глобальна загроза міжнародній безпеці

План:

1. Визначення тероризму в міжнародному праві: проблеми термінології та класифікації
2. Історична еволюція терористичних рухів: від локальних до транснаціональних мереж
3. Сучасні форми та прояви міжнародного тероризму: релігійний, етно-сепаратистський, ідеологічний
4. Фінансування тероризму: джерела, канали та механізми протидії
5. Кібертероризм та використання інформаційних технологій терористичними організаціями
6. Соціально-психологічні аспекти радикалізації та вербування до терористичних організацій
7. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: правові основи та практичні механізми

 Перелік ключових термінів і понять: тероризм, транснаціональний тероризм, радикалізація, секторальний підхід, кібертероризм, релігійний тероризм, етно-сепаратистський тероризм, ідеологічний тероризм, фінансування тероризму, біотероризм, ядерний тероризм, державний тероризм, національно-визвольні рухи, вербування, мережева структура, терорист-смертник, система хавала, криптовалюти в тероризмі, самотні вовки, антитерористичні конвенції ООН.

 1. Визначення тероризму в міжнародному праві: проблеми термінології та класифікації

Тероризм є одним із найбільш складних явищ сучасного світу, що становить серйозну загрозу для міжнародного миру та безпеки. Незважаючи на десятиліття зусиль міжнародного співтовариства, досі не існує універсального визначення тероризму в міжнародному праві. Ця проблема створює значні перешкоди для ефективної боротьби з терористичними загрозами та міжнародного співробітництва у цій сфері.

Перші спроби міжнародно-правового визначення тероризму датуються 1930-ми роками. Конвенція Ліги Націй про попередження та покарання тероризму 1937 року була першим міжнародним документом, що намагався дати визначення цьому явищу. Конвенція визначала тероризм як «кримінальні акти, спрямовані проти держави, метою або характером яких є створення стану жаху в умах конкретних осіб, груп осіб або громадськості».

Після створення ООН проблема визначення тероризму набула нового виміру. Замість створення всеосяжного визначення міжнародне співтовариство обрало секторальний підхід, розробляючи конвенції щодо окремих видів терористичної діяльності: Токійська конвенція про правопорушення та деякі інші акти, що вчиняються на борту повітряних суден (1963); Гаазька конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних

суден (1970); Монреальська конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (1971).

Після терактів 11 вересня 2001 року питання визначення тероризму набуло особливої гостроти. Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 (2001) закликала всі держави вжити заходів для боротьби з тероризмом, проте не надала його чіткого визначення.

Основні підходи до визначення тероризму:

1. *Описовий підхід.* Цей підхід характеризується переліком конкретних актів, що вважаються терористичними. Прикладом є Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року, яка визначає терористичний акт через опис конкретних дій та їх наслідків. Переваги: конкретність та ясність; можливість точного правозастосування; уникнення політичних суперечок. Недоліки: обмеженість переліку; неможливість охопити всі можливі форми тероризму; швидке застарівання через еволюцію терористичних методів.

2. *Концептуальний підхід.* Цей підхід намагається сформулювати загальне визначення тероризму через його основні характеристики. Прикладом є визначення в Арабській конвенції про боротьбу з тероризмом 1998 року. Переваги: гнучкість та адаптивність; можливість охопити різні форми тероризму; концептуальна цілісність. Недоліки: можлива неоднозначність трактування; складність у правозастосуванні; ризик зловживань.

3. *Змішаний підхід.* Поєднує елементи описового та концептуального підходів, намагаючись використати переваги обох методів.

Ключові елементи визначення тероризму:

– *Насильницький характер дій.* Більшість визначень тероризму включає елемент насильства або загрози його застосування. Проте існують розбіжності щодо масштабів та характеру такого насильства.

– *Мета створення страху.* Психологічний вплив через створення атмосфери страху та паніки є ключовою характеристикою тероризму, що відрізняє його від інших форм насильства.

– *Політичні, релігійні або ідеологічні мотиви.* Наявність політичних, релігійних або ідеологічних мотивів часто розглядається як обов'язковий елемент тероризму.

– *Цільова аудиторія.* Тероризм характеризується наявністю двох цільових груп: безпосередні жертви (часто цивільні особи) та опосередковані цілі (урядові структури, громадськість).

Традиційне розрізнення між *міжнародним* та *внутрішнім* тероризмом стає все більш умовним в умовах глобалізації. Критерії розмежування включають: громадянство терористів, місце вчинення актів, джерела фінансування, транснаціональний характер організації.

Питання кваліфікації як тероризму дій, що вчиняються *державними* акторами, залишається одним із найбільш спірних. Існують різні позиції: Позиція включення: держави можуть використовувати терористичні методи; необхідність однакових стандартів для всіх акторів. Позиція виключення: дії

держав регулюються іншими галузями міжнародного права; концептуальна відмінність між державним насильством та тероризмом.

Особливо складною є кваліфікація дій *національно-визвольних рухів*. Ключові питання: співвідношення права на самовизначення та заборони тероризму; критерії легітимності визвольної боротьби; методи, що використовуються визвольними рухами.

На сьогодні існує 19 універсальних конвенцій ООН з боротьби з тероризмом, кожна з яких регулює окремі аспекти: Конвенція про правопорушення та деякі інші акти, що вчиняються на борту повітряних суден (1963); Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (1970); Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (1971); Конвенція про попередження злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом (1973); Міжнародна конвенція проти захоплення заручників (1979).

Регіональні організації розробили власні визначення тероризму:

Європейський Союз: Рамкове рішення Ради ЄС про боротьбу з тероризмом (2002) надає комплексне визначення терористичних актів.

Організація американських держав: Міжамериканська конвенція проти тероризму (2002) містить широке визначення тероризму.

Африканський Союз: Конвенція ОАЄ про попередження тероризму та боротьбу з ним (1999) включає детальне визначення терористичного акту.

Національні законодавства демонструють значну різноманітність у визначенні тероризму:

Сполучені Штати Америки: Складна система визначень у різних федеральних законах (USC Title 18, USC Title 22).

Велика Британія: Акт про тероризм 2000 року надає всеосяжне визначення тероризму.

Франція: Кодекс кримінального права містить специфічне визначення терористичних актів.

Сучасні виклики та нові форми тероризму:

– *Кібертероризм*. Розвиток інформаційних технологій створив нові можливості для терористичної діяльності: атаки на критичну інфраструктуру, поширення пропаганди через інтернет, кібершпигунство та кібердиверсії. Проблеми визначення: межа між кібератаками та кібертероризмом, необхідність фізичного насильства, транснаціональний характер кіберпростору.

– *Біотероризм*. Використання біологічних агентів для терористичних цілей створює нові виклики: складність виявлення та атрибуції, потенційно катастрофічні наслідки, необхідність міжнародного співробітництва.

– *Ядерний тероризм*. Загроза використання ядерних матеріалів терористами: Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму (2005), проблеми контролю за ядерними матеріалами, необхідність глобальних заходів безпеки

Таким чином, проблема визначення тероризму в міжнародному праві залишається однією з найбільш складних та актуальних у сфері міжнародної

безпеки. Аналіз показує, що відсутність універсального визначення не є випадковістю, а відображає глибокі концептуальні, політичні та правові розбіжності між державами.

Історична еволюція поняття тероризму демонструє поступовий перехід від спроб створення всеосяжного визначення до секторального підходу, що регулює окремі види терористичної діяльності. Існуючі підходи до визначення (описовий, концептуальний, змішаний) мають як переваги, так і недоліки, що ускладнює досягнення консенсусу. Ключові елементи тероризму (насильство, залякування, політичні мотиви, цільова аудиторія) отримують різне трактування в національних та міжнародних інструментах.

Проблеми класифікації особливо гостро проявляються щодо державного тероризму, національно-визвольних рухів та нових форм терористичної активності. Сучасні виклики (кібертероризм, біотероризм, ядерний тероризм) вимагають адаптації існуючих правових підходів та створення нових механізмів реагування.

2. Історична еволюція терористичних рухів: від локальних до транснаціональних мереж

Тероризм як феномен політичного насильства зазнав кардинальних трансформацій протягом останніх двох століть. Від локальних революційних рухів XIX століття до сучасних глобальних мереж, терористичні організації демонструють здатність до адаптації та еволюції відповідно до змін у міжнародній системі, технологічному розвитку та соціально-політичних умовах. Розуміння цієї еволюції є критично важливим для формування ефективних стратегій протидії сучасним терористичним загрозам.

Перші систематичні прояви сучасного тероризму виникли *в середині XIX століття* в контексті революційних та анархістських рухів. Ці ранні терористичні організації характеризувалися: локальним характером діяльності (операції обмежувалися конкретними регіонами або країнами), ієрархічною структурою (чітка вертикаль влади та підпорядкування), ідеологічною мотивацією (переважно анархістські або соціалістичні ідеї), обмеженими технічними можливостями (використання примітивних вибухових пристроїв).

Російська «Народна воля» (1879-1887) стала одним з перших прикладів систематичного використання терористичної тактики для досягнення політичних цілей. Організація здійснила серію атак на високопосадовців Російської імперії, включаючи успішне вбивство імператора Олександра II у 1881 році. Аналогічні рухи виникли в інших європейських країнах, включаючи італійських карбонаріїв та ірландську Фенійську організацію. Попри їх локальний характер, ці групи заклали основи для майбутнього розвитку терористичної тактики.

У першій половині XX століття тероризм набув нових форм, пов'язаних з антиколоніальною боротьбою та національно-визвольними рухами. Ця хвиля характеризувалася: національно-визвольною мотивацією (замість революційно-соціальної), більш широкою географією операцій у межах

колоніальних територій, удосконаленням тактики партизанської війни, початком міжнародного резонансу подій.

Ірландська республіканська армія (ІРА) демонструвала еволюцію від локального повстанського руху до організації з елементами міжнародних зв'язків. Особливо помітною стала підтримка ІРА з боку ірландської діаспори в США. Алжирський Фронт національного визволення (ФНВ) у 1950-х роках застосовував терористичну тактику як складову частину ширшої стратегії національного визволення. Їхній досвід вплинув на подальший розвиток терористичних рухів у Африці та Азії.

Період 1960-80-х років ознаменувався появою нових типів терористичних організацій, що поєднували різні ідеологічні мотиви: лівий радикалізм – Червоні бригади в Італії, Фракція Червоної армії в Німеччині; етно-сепаратизм – Баскська ЕТА, Курдська робітничка партія; початок інтернаціоналізації – співпраця між різними організаціями.

Цей період характеризувався появою перших елементів міжнародної співпраці між терористичними організаціями. Палестинські групи, зокрема Фронт визволення Палестини, почали здійснювати операції за межами Близького Сходу, включаючи викрадення літаків та атаки на європейські цілі. Особливо важливим було створення мереж підтримки та координації між різними радикальними організаціями, що заклало основи для майбутньої глобалізації тероризму.

Початок 1980-х років ознаменував появу нової хвилі тероризму, де релігійні мотиви стали домінуючими. Ця трансформація характеризувалася: релігійною ідеологією як основним мотиваційним чинником; глобальними амбіціями замість локальних цілей; готовністю до масових жертв серед цивільного населення; використанням сучасних технологій для координації та пропаганди.

Організація «Аль-Каїда», створена в кінці 1980-х років, стала першим прикладом справді глобальної терористичної мережі. Її характеристики включали: мережева структура: відхід від традиційної ієрархії на користь децентралізованої мережі автономних осередків; глобальний характер операцій: здатність планувати та здійснювати атаки в різних частинах світу; використання сучасних технологій: інтернет, мобільний зв'язок, фінансові мережі для координації діяльності; ідеологічна привабливість: здатність мобілізувати прихильників по всьому світу через релігійну риторіку.

XXI століття принесло нові форми терористичної діяльності, пов'язані з цифровими технологіями: кібертероризм – атаки на критичну інфраструктуру через кіберпростір; використання соціальних мереж для рекрутингу та пропаганди; самотні вовки – індивідуальні терористи, мотивовані онлайн-пропагандою; гібридні загрози – поєднання традиційного тероризму з кібератаками.

Ісламська держава (ІДІЛ) продемонструвала еволюцію терористичних організацій у digital-епоху: професійне використання медіа: створення якісного контенту для глобального поширення ідеології; децентралізована мобілізація: здатність мотивувати людей до самостійних атак без прямого

контакту; поєднання території та мережі: контроль фізичної території з одночасним функціонуванням як глобальна мережа; адаптивність: швидке пристосування до змін у безпековому середовищі.

Процес *глобалізації* сприяв трансформації тероризму кількома способами: технологічний прогрес: розвиток комунікаційних технологій дозволив створювати глобальні мережі координації; економічна інтеграція: міжнародні фінансові системи забезпечили можливості для фінансування транснаціональних операцій; культурна гомогенізація: поширення глобальних ідей та символів створило спільну ідентичність для радикалів по всьому світу; мобільність населення: збільшення міжнародної міграції полегшило створення діаспорних мереж підтримки.

Таким чином, історична еволюція терористичних рухів демонструє їхню здатність до постійної адаптації до змін у міжнародному середовищі. Від локальних анархістських організацій XIX століття до сучасних транснаціональних мереж, тероризм пройшов кілька хвиль трансформації, кожна з яких характеризувалася специфічними мотиваціями, тактикою та організаційними формами. Сучасні транснаціональні терористичні мережі представляють якісно новий виклик для міжнародної безпеки, що потребує комплексного підходу до протидії. Ефективна боротьба з цими загрозами вимагає не лише силових заходів, але й глибокого розуміння соціальних, економічних та ідеологічних чинників, що сприяють радикалізації.

3. Сучасні форми та прояви міжнародного тероризму: релігійний, етно-сепаратистський, ідеологічний

Сучасний міжнародний тероризм характеризується множинністю форм та проявів, що відображають складність політичних, соціальних, релігійних та етнічних конфліктів у глобалізованому світі. Типологія терористичних організацій базується на їхніх основних мотиваційних чинниках, проте варто зазначити, що у практичній діяльності багато груп демонструють комбінацію різних ідеологічних елементів.

Релігійний тероризм став домінуючою формою терористичної діяльності на початку XXI століття. Його характерні ознаки включають:

Ідеологічні основи: абсолютизація релігійних догматів; протиставлення «вірних» та «невірних»; есхатологічна мотивація (боротьба між добром і злом); виправдання насильства релігійними текстами та інтерпретаціями.

Організаційні особливості: мережева структура з автономними осередками; міжнародний характер рекрутингу; використання релігійних інституцій для поширення ідеології; створення альтернативних соціальних структур.

Тактичні особливості: готовність до самопожертви (терористи-смертники); масштабні атаки з великою кількістю жертв; символічний характер цілей; психологічний тероризм через демонстрацію жорстокості.

Найбільш відомими прикладами релігійного тероризму є організації джихадистського спрямування, такі як «Аль-Каїда» та «Ісламська держава».

Проте релігійний тероризм не обмежується ісламським фундаменталізмом – аналогічні прояви можна спостерігати в діяльності радикальних християнських, іудейських, сикхських та буддистських організацій.

Етно-сепаратистський тероризм мотивується прагненням до національного самовизначення або автономії. Його основні характеристики:

Політичні цілі: створення незалежної держави або автономного регіону; захист етнічних та культурних прав; протидія асиміляційній політиці держави; відновлення історичної справедливості.

Соціальна база: підтримка етнічної спільноти; використання історичних травм та колективної пам'яті; мобілізація через культурні та мовні символи; міжгенераційна передача ідеології опору.

Географічна локалізація: концентрація діяльності на етнічних територіях; використання знання місцевості та підтримки населення; створення «визволених» зон; транскордонна діяльність у випадку розділених етносів.

Класичними прикладами етно-сепаратистського тероризму є діяльність Ірландської республіканської армії (ІРА), Баскської організації ЕТА, Курдської робітничої партії (КРП), Тамільських тигрів у Шрі-Ланці. Кожна з цих організацій демонструвала специфічні особливості, пов'язані з конкретним історичним та політичним контекстом.

Ідеологічний (лівий та правий) тероризм базується на радикальних політичних доктринах:

Лівий тероризм: антикапіталістична ідеологія; боротьба проти «імперіалізму» та «буржуазної держави»; солідарність з визвольними рухами третього світу; інтернаціоналістська орієнтація. Приклади: Італійські «Червоні бригади», Німецька «Фракція Червоної армії» (RAF), Японська «Червона армія».

Правий тероризм: ультранаціоналістична або неонацистська ідеологія; расистські та ксенофобські мотиви; протидія глобалізації та мультикультуралізму; прихильність до авторитарних режимів. Приклади: Норвезький терорист Андерс Брейвік, американські неонацистські організації, європейські праворадикальні групи.

Еко-тероризм являє собою відносно нову форму терористичної діяльності, спрямовану на захист навколишнього середовища радикальними методами. Характеристики: цілеспрямоване руйнування промислових об'єктів; саботаж проти корпорацій, що завдають шкоди природі; використання медіа для привернення уваги до екологічних проблем; уникнення жертв серед людей (у більшості випадків).

Гібридні форми сучасного тероризму демонструють поєднання різних мотиваційних елементів. Наприклад, «Ісламська держава» поєднує релігійну ідеологію з елементами етнічного націоналізму (арабського) та антиімперіалістичною риторикою. Аналогічно, деякі сепаратистські організації використовують релігійні символи для мобілізації підтримки.

4. Фінансування тероризму: джерела, канали та механізми протидії

Фінансування є критично важливим елементом функціонування терористичних організацій. Без постійних джерел доходів неможливі рекрутинг, навчання, придбання зброї, планування та здійснення атак. Сучасні терористичні організації демонструють високий рівень адаптивності у використанні різноманітних фінансових схем та каналів.

Основні джерела фінансування тероризму:

Кримінальна діяльність: наркаторгівля (особливо актуально для організацій в Афганістані, Колумбії, Мексиці); викрадення людей з метою отримання викупу; пограбування банків та інших фінансових установ; контрабанда зброї, цигарок, культурних цінностей; кіберзлочинність та онлайн-шахрайство.

Легальна економічна діяльність: створення фронтових компаній та благодійних організацій; інвестиції в легальний бізнес; використання культурних та освітніх установ; експлуатація природних ресурсів на контрольованих territories.

Державне спонсорство: пряме фінансування з боку держав-спонсорів; непряма підтримка через розвідувальні служби; надання притулку та логістичної підтримки; використання дипломатичних каналів для переказу коштів.

Приватні пожертвування: збір коштів серед симпатиків у діаспорних спільнотах; використання релігійних та культурних мереж; онлайн-краудфандинг через соціальні мережі; зловживання благодійними організаціями.

Механізми переказу коштів:

Традиційна банківська система: використання банківських переказів через підставних осіб; створення складних схем з множинними проміжними рахунками; використання банків у країнах з слабким фінансовим моніторингом; конвертація валют для ускладнення відстеження.

Альтернативні системи переказу коштів: система «хавала» та інші неформальні мережі; використання готівки та фізичного транспортування; бартерні операції та торгівля товарами; використання дорогоцінних металів та каміння.

Цифрові технології: криптовалюти (Bitcoin, Monero, інші анонімні валюти); онлайн-платіжні системи та електронні гаманці; використання ігрових платформ та віртуальних світів; мобільні платіжні системи.

Міжнародні механізми протидії фінансуванню тероризму:

Правова основа: Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999); резолюції Ради Безпеки ООН (особливо 1267, 1373, 1540); рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF); регіональні конвенції та угоди.

Інституційні механізми: Комітет Ради Безпеки ООН по боротьбі з тероризмом; Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC); Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки; міжнародні фінансові організації (МВФ, Світовий банк).

Практичні заходи: заморожування активів підозрюваних осіб та організацій; обов'язкова звітність фінансових установ про підозрілі операції; посилення процедур ідентифікації клієнтів (Know Your Customer); міжнародний обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки.

5. Кібертероризм та використання інформаційних технологій терористичними організаціями

Розвиток інформаційних технологій кардинально змінив характер терористичної діяльності, створивши нові можливості як для здійснення атак, так і для організації та координації терористичних мереж. Кібертероризм представляє якісно новий тип загрози, що поєднує традиційні терористичні цілі з використанням цифрових технологій.

Кібертероризм можна визначити як використання комп'ютерних мереж та інформаційних технологій для здійснення терористичних атак з метою завдання шкоди критичній інфраструктурі, створення паніки серед населення або досягнення політичних цілей. Ключові характеристики: віртуальний характер атак; потенційно масштабні наслідки; складність атрибуції та розслідування; низька вартість порівняно з традиційними терористичними операціями.

Типи кібертерористичних атак:

Атаки на критичну інфраструктуру: енергетичні системи (електростанції, енергомережі); транспортна інфраструктура (авіаційні та залізничні системи); фінансові системи (банки, біржі, платіжні системи); системи водопостачання та каналізації; телекомунікаційні мережі.

Інформаційні атаки: дефейс веб-сайтів урядових та громадських організацій; розповсюдження дезінформації через соціальні мережі; кібершпигунство та викрадення чутливої інформації; атаки на медіа-ресурси та інформаційні агентства.

Атаки на особисту інформацію: викрадення персональних даних громадян; компрометація медичних записів; атаки на освітні заклади та їх бази даних; порушення приватності через соціальні мережі.

Використання Інтернету терористичними організаціями:

Пропаганда та рекрутинг: створення професійного медіа-контенту; використання соціальних мереж для поширення ідеології; цільова реклама та персоналізована пропаганда; створення онлайн-спільнот радикалів.

Навчання та координація: онлайн-навчальні матеріали з виготовлення вибухівки; зашифровані канали зв'язку; координація операцій через месенджери; віртуальні тренувальні середовища.

Фінансування: краудфандинг через соціальні мережі; використання криптовалют; онлайн-торгівля для отримання доходів; зловживання платіжними системами.

Виклики для міжнародної безпеки:

Технічні виклики: швидкість розповсюдження інформації; анонімність користувачів; використання шифрування; складність відстеження джерел атак.

Правові виклики: юрисдикційні проблеми у кіберпросторі; різні національні законодавства; проблеми міжнародного співробітництва; баланс між безпекою та приватністю.

Соціальні виклики: радикалізація через онлайн-простір; феномен «самотніх вовків»; впливна пропаганда на молодь; поляризація суспільства.

6. Соціально-психологічні аспекти радикалізації та вербування до терористичних організацій

Розуміння процесів радикалізації є критично важливим для розробки ефективних стратегій протидії тероризму. Радикалізація не є одномоментним процесом, а представляє собою поступову трансформацію поглядів та поведінки індивіда або групи у напрямку прийняття екстремістської ідеології та готовності до використання насильства.

Теоретичні моделі радикалізації:

Модель сходинок (Moghaddam): Перший рівень: відчуття несправедливості та депривації; другий рівень: сприйняття дискримінації та пошук винних; третій рівень: моральне відчуження та демонізація ворога; четвертий рівень: категоричне мислення та солідаризація з терористичною організацією; п'ятий рівень: легітимізація терористичних дій; шостий рівень: готовність до терористичного акту.

Пірамідална модель (McCauley & Moskalenko): основа піраміди: радикальні погляди без дій; середній рівень: політичний активізм; вершина: терористична діяльність. Перехід між рівнями залежить від особистих, групових та масових механізмів радикалізації.

Чинники радикалізації:

Особистісні чинники: психологічна нестабільність та пошук ідентичності; особистісні кризи та травматичний досвід; низький рівень освіти або, навпаки, інтелектуальна фрустрація; соціальна ізоляція та відчуження; поколінні конфлікти у мігрантських сім'ях.

Соціальні чинники: економічна депривація та безробіття; дискримінація та расизм; соціальна нерівність та відсутність можливостей; слабкість соціальних інституцій; конфлікти між спільнотами.

Політичні чинники: політична репресія та порушення прав людини; зовнішня політика держави (особливо військові інтервенції); слабкість демократичних інституцій; корупція та неефективність влади.

Ідеологічні чинники: привабливість радикальних ідеологій; харизматичне лідерство; релігійна риторика та есхатологічні мотиви; історичні наративи та колективна травма.

Стратегії вербування:

Традиційне вербування: використання мечетей, культурних центрів, університетів; особисті контакти та дружні зв'язки; поступове залучення через культурні та спортивні заходи; використання авторитетних релігійних лідерів.

Онлайн-вербування: цільова реклама в соціальних мережах; персоналізовані повідомлення та контент; створення віртуальних спільнот; використання ігор та інтерактивних платформ; експлуатація алгоритмів соціальних мереж.

Групова динаміка терористичних організацій:

Механізми групового впливу: конформність та тиск групи; поляризація групових рішень; дегуманізація ворога; ритуали та символіка; взаємна відповідальність членів групи.

Підтримка мотивації: ідеологічна індоктринація; соціальні зв'язки всередині групи; статус та престиж; матеріальні стимули; страх покарання за вихід з організації.

7. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: правові основи та практичні механізми

Транснаціональний характер сучасного тероризму вимагає скоординованих міжнародних зусиль для ефективної протидії цим загрозам. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом включає правові, інституційні, оперативні та технічні аспекти.

Правові основи міжнародного співробітництва:

Універсальні конвенції ООН: 19 універсальних антитерористичних конвенцій покривають різні аспекти терористичної діяльності; обов'язок держав імплементувати конвенції у національне законодавство; принцип «видати або судити» (*aut dedere aut judicare*); взаємна правова допомога у кримінальних справах.

Резолюції Ради Безпеки ООН: Резолюція 1373 (2001) – всеосяжні заходи боротьби з тероризмом; санкційні режими проти терористичних організацій; обов'язковий характер для всіх держав-членів; моніторинг виконання через спеціальні комітети.

Інституційні механізми:

На рівні ООН: Управління ООН з боротьби з тероризмом (UNOCT); Комітет з боротьби з тероризмом (СТС); Аналітична група з підтримки та моніторингу санкцій; Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).

Регіональні організації: Європол та Євроюст у рамках ЄС; Шанхайська організація співробітництва; Організація американських держав; Африканський союз; Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Практичні механізми співробітництва:

Обмін розвідувальною інформацією: створення спільних баз даних; обмін інформацією про підозрілих осіб; координація розвідувальних операцій; спільний аналіз загроз.

Правоохоронне співробітництво: екстрадиція терористів; взаємна правова допомога; спільні операції та розслідування; обмін експертизою та технологіями.

Фінансова розвідка: обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки; координація заходів з заморожування активів; боротьба з відмиванням коштів; моніторинг фінансових операцій.

Виклики міжнародного співробітництва:

Правові виклики: різні правові системи та законодавства; проблеми з екстрадицією; конфлікт юрисдикцій; захист прав людини vs. безпекові міркування.

Політичні виклики: різні підходи до визначення тероризму; національні інтереси vs. міжнародне співробітництво; недовіра між державами; використання антитерористичної риторики у внутрішніх конфліктах.

Технічні виклики: різні рівні технологічного розвитку; проблеми інтероперабельності систем; захист конфіденційної інформації; кібербезпека.

Висновки

Тероризм як глобальна загроза міжнародній безпеці потребує комплексного та багатовимірного підходу до протидії. Аналіз показує, що ефективна боротьба з тероризмом вимагає не лише силових заходів, але й глибокого розуміння соціальних, економічних, психологічних та технологічних чинників, що сприяють виникненню та розвитку терористичних загроз.

Відсутність універсального визначення тероризму в міжнародному праві залишається серйозною перешкодою для ефективного співробітництва, проте секторальний підхід дозволяє регулювати окремі аспекти терористичної діяльності. Історична еволюція тероризму демонструє його здатність до адаптації та трансформації відповідно до змін у міжнародній системі.

Сучасні форми тероризму характеризуються різноманітністю мотивацій та методів, при цьому особливу увагу привертають процеси фінансування терористичної діяльності та використання цифрових технологій. Розуміння соціально-психологічних механізмів радикалізації є критично важливим для розробки превентивних стратегій.

Міжнародне співробітництво залишається ключовим елементом боротьби з транснаціональними терористичними загрозами, проте потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Майбутня ефективність антитерористичних зусиль залежатиме від здатності міжнародного співтовариства поєднувати жорсткі силові заходи з м'якими інструментами превенції та протидії радикалізації.

? Питання для самоконтролю:

1. Які основні проблеми існують у сфері визначення тероризму в міжнародному праві?

2. Чим відрізняється описовий підхід до визначення тероризму від концептуального?
3. Які ключові елементи характеризують поняття тероризму?
4. Як відбувалася історична еволюція терористичних рухів від ХІХ до ХХІ століття?
5. У чому полягають особливості релігійного тероризму порівняно з іншими формами?
6. Які основні джерела фінансування використовують сучасні терористичні організації?
7. Як цифрові технології змінили характер терористичної діяльності?
8. Які соціально-психологічні чинники сприяють процесу радикалізації?
9. Яку роль відіграють соціальні мережі у вербуванні до терористичних організацій?
10. Які основні правові механізми міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом?
11. Чому відсутність універсального визначення тероризму створює проблеми для міжнародного співробітництва?
12. Як глобалізація вплинула на трансформацію терористичних організацій?
13. Які виклики створює кібертероризм для національної безпеки?
14. Що таке «мережева структура» терористичних організацій і чим вона відрізняється від традиційної ієрархії?
15. Які превентивні заходи можуть бути ефективними для протидії радикалізації?

Тести для самоконтролю:

1. *Перша міжнародна конвенція, що намагалася визначити тероризм, була прийнята:*
 - а) у 1919 році Лігою Націй
 - б) у 1937 році Лігою Націй
 - в) у 1945 році ООН
 - г) у 1963 році ООН
2. *Скільки універсальних антитерористичних конвенцій ООН існує на сьогодні:*
 - а) 15
 - б) 19
 - в) 23
 - г) 27
3. *Організація «Аль-Каїда» була створена:*
 - а) у середині 1970-х років
 - б) у кінці 1980-х років
 - в) на початку 1990-х років
 - г) після терактів 11 вересня 2001 року
4. *Секторальний підхід до визначення тероризму означає:*
 - а) розробку конвенцій щодо окремих видів терористичної діяльності
 - б) створення універсального визначення тероризму

- в) класифікацію тероризму за географічними регіонами
- г) поділ тероризму на внутрішній та міжнародний

5. Система «хавала» – це:

- а) тип криптовалюти
- б) неформальна система переказу коштів
- в) метод шифрування повідомлень
- г) організаційна структура терористичних груп

6. Феномен «самотніх вовків» у тероризмі характеризується:

- а) діяльністю великих терористичних мереж
- б) індивідуальними терористами, мотивованими онлайн-пропагандою
- в) міжнародним характером операцій
- г) використанням тільки кібератак

7. Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 була прийнята:

- а) у 1999 році
- б) у 2000 році
- в) у 2001 році
- г) у 2002 році

8. Основною відмінністю релігійного тероризму від етно-сепаратистського є:

- а) масштаб операцій
- б) мотиваційна база
- в) використовувані технології
- г) географічна локалізація

9. FATF – це:

- а) терористична організація
- б) міжнародна конвенція
- в) група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
- г) підрозділ ООН

10. Принцип «aut dedere aut judicare» означає:

- а) видати або судити
- б) попередити або покарати
- в) співпрацювати або санкціонувати
- г) розслідувати або закрити справу

11. Кібертероризм відрізняється від традиційного тероризму:

- а) відсутністю політичних мотивів
- б) віртуальним характером атак
- в) меншою кількістю жертв
- г) локальним характером

12. Пірамідальна модель радикалізації передбачає:

- а) лінійний процес від поглядів до дій
- б) циклічний характер радикалізації
- в) різні рівні від радикальних поглядів до терористичної діяльності
- г) випадковий характер радикалізації

13. Організація «Ісламська держава» (ІДІЛ) продемонструвала:

- а) повернення до традиційних методів тероризму

- б) еволюцію терористичних організацій у digital-епoxy
- в) відмову від використання соціальних мереж
- г) тільки локальний характер діяльності

14. Біотероризм як загроза характеризується:

- а) легкістю виявлення та атрибуції
- б) обмеженими наслідками
- в) складністю виявлення та потенційно катастрофічними наслідками
- г) використанням тільки природних біологічних агентів

15. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом ускладнюється:

- а) тільки технічними проблемами
- б) різними правовими системами та політичними підходами
- в) відсутністю міжнародних організацій
- г) тільки мовними бар'єрами

Практичні завдання:

1. Аналіз визначень тероризму. Порівняйте визначення тероризму в національних законодавствах трьох різних країн (наприклад, США, Великої Британії та Франції). Виявіть спільні та відмінні елементи, проаналізуйте переваги та недоліки кожного підходу.

2. Картування терористичних організацій. Створіть схему еволюції однієї з відомих терористичних організацій (наприклад, ІРА, ЕТА, або Аль-Каїди), показавши зміни в ідеології, структурі, тактиці та географії діяльності протягом часу.

3. Аналіз фінансових схем. Дослідіть конкретний випадок фінансування тероризму (можна використати відкриті судові матеріали), проаналізуйте використані методи та канали, а також заходи протидії, що були застосовані.

4. Дослідження кібертерористичних загроз. Підготуйте звіт про потенційні вразливості критичної інфраструктури вашої країни до кібертерористичних атак, запропонуйте заходи захисту.

5. Моделювання процесу радикалізації. На основі теоретичних моделей радикалізації проаналізуйте конкретний випадок (з відкритих джерел) переходу особи до терористичної діяльності, визначте ключові чинники та точки можливого втручання.

6. Оцінка ефективності міжнародного співробітництва. Проаналізуйте конкретний випадок міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом, оцініть його ефективність та запропонуйте шляхи покращення.

7. Розробка стратегії протидії. Розробіть комплексну стратегію протидії одній з форм сучасного тероризму (релігійному, кібертероризму, або фінансуванню тероризму) для конкретної країни або регіону.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція поняття тероризму в міжнародному праві: від Ліги Націй до ООН

2. Роль соціальних мереж у сучасному терористичному рекрутингу

3. Фінансування тероризму через криптовалюти: виклики та можливості протидії
4. Жінки в терористичних організаціях: мотивація та ролі
5. Кібертероризм проти критичної інфраструктури: реальні загрози та наслідки
6. Державне спонсорство тероризму в сучасному світі
7. Психологічні аспекти дерадикалізації колишніх терористів
8. Роль міжнародних організацій у координації антитерористичних зусиль
9. Етичні дилеми у боротьбі з тероризмом: баланс безпеки та прав людини
10. Використання штучного інтелекту в протидії тероризму
11. Тероризм та міграційні процеси: взаємозв'язки та наслідки
12. Регіональні особливості терористичних загроз у різних частинах світу

Ситуативні задачі:

1. Розвідувальні служби країни А виявили, що громадянин цієї країни, який проживає в країні Б, переказує значні суми грошей через мережу благодійних організацій у країні В, звідки кошти потрапляють до терористичної організації в країні Г. При цьому використовуються банківські системи п'яти різних країн, включаючи офшорні зони. Країни мають різні правові системи: країна А – англосаксонська, країна Б – континентальна європейська, країна В – ісламська правова система, країна Г – перехідна правова система. Деякі з країн не мають договорів про взаємну правову допомогу.

Розробіть стратегію міжнародного співробітництва для припинення фінансування та притягнення винних до відповідальності. Визначте правові, політичні та технічні перешкоди. Запропонуйте механізми їх подолання.

2. В етнічно неоднорідній державі діє організація, що представляє етнічну меншість, яка становить 15% населення країни. Організація проголошує боротьбу за створення незалежної держави на території, де компактно проживає ця меншість. Методи діяльності включають: напади на військові об'єкти, підрих мостів та доріг, викрадення урядовців для обміну на ув'язнених односторонців, вибухи в громадських місцях (з попередженням для евакуації), пропагандистську діяльність через інтернет. Центральна влада характеризує всі ці дії як тероризм. Міжнародна спільнота розділилася у оцінках: одні країни підтримують позицію центральної влади, інші розглядають це як легітимну боротьбу за самовизначення.

Проаналізуйте правові та політичні аспекти кваліфікації дій організації. Визначте критерії розмежування між тероризмом та національно-визвольною боротьбою. Запропонуйте можливі шляхи врегулювання ситуації.

3. 19-річний студент університету з благополучної сім'ї почав виявляти ознаки радикалізації після активної участі в онлайн-дискусіях у закритих групах соціальних мереж. Протягом 8 місяців його погляди кардинально

змінилися: від помірних релігійних переконань до підтримки екстремістської ідеології. Він почав поширювати радикальні матеріали, встановив контакти з відомими рекрутерами, виявив інтерес до подорожі в зону конфлікту. Батьки звернулися до правоохоронних органів, повідомивши про зміни в поведінці сина. При цьому студент не вчинив жодних кримінальних дій, а його онлайн-активність знаходиться в сірій зоні між свободою слова та підбурюванням до тероризму.

Розробіть комплексну стратегію втручання, враховуючи правові, психологічні та соціальні аспекти. Визначте баланс між превенцією та дотриманням прав людини. Запропонуйте заходи дерадикалізації.

4. Хакерська група, що має зв'язки з відомою терористичною організацією, здійснила скоординовану кібератаку на енергетичну систему великого мегаполісу. Атака призвела до відключення електропостачання 40% міста на 12 годин, що спричинило: зупинку роботи лікарень, аеропорту та метрополітену, порушення роботи фінансових установ, паніку серед населення, економічні збитки в розмірі 50 млн доларів. Слідство виявило, що атака була здійснена з серверів, розташованих у трьох різних країнах, а зловмисники використовували складну схему маскування з використанням анонімних мереж. Група опублікувала заяву про відповідальність, вимагаючи зміни зовнішньої політики держави.

Розробіть план розслідування та реагування на інцидент. Визначте виклики атрибуції та міжнародного співробітництва. Запропонуйте заходи для попередження подібних атак у майбутньому.

5. До країни повертаються 150 громадян, які протягом 2-4 років воювали у складі терористичних організацій у зоні конфлікту. Серед них: 45 чоловіків-бійців, 35 жінок (частина з яких також брала участь у бойових діях), 70 дітей різного віку (включаючи немовлят, народжених у зоні конфлікту). Правові статуси різні: деякі мають докази участі у терористичній діяльності, інші – тільки перебували на контрольованій території. Частина осіб виявляє готовність до співпраці та каяття, інші залишаються радикально налаштованими. Суспільство розділене: одні вимагають суворого покарання, інші наполягають на реабілітації, особливо дітей. Існують ризики рецидиву терористичної діяльності, але також можливості використання цих осіб для дерадикалізації інших.

Розробіть комплексну програму роботи з поверненнями, враховуючи правові, безпекові, психологічні та соціальні аспекти. Визначте критерії диференціації підходів до різних категорій осіб. Запропонуйте механізми мінімізації ризиків та максимізації можливостей реінтеграції.

Тема 3. Незаконна міграція та торгівля людьми як транснаціональні злочини

План:

1. Поняття та види незаконної міграції: економічні, політичні та соціальні чинники
2. Торгівля людьми: правове визначення, форми експлуатації та масштаби проблеми
3. Маршрути незаконної міграції та канали торгівлі людьми в сучасному світі
4. Взаємозв'язок між незаконною міграцією, торгівлею людьми та організованою злочинністю
5. Жертви торгівлі людьми: ідентифікація, захист та реабілітація
6. Гендерні аспекти торгівлі людьми та примусової праці
7. Роль корупції у сприянні незаконній міграції та торгівлі людьми

 Перелік ключових термінів і понять: незаконна міграція, торгівля людьми, Палермський протокол, сексуальна експлуатація, трудова експлуатація, сучасне рабство, примусова праця, жертви торгівлі людьми, контрабанда мігрантів, організована злочинність, транснаціональні злочинні мережі, міграційні маршрути, системна корупція, реабілітація жертв, non-refoulement (принцип невидворення), вилучення органів, примусові шлюби, дитяча праця, боргова залежність, віктимізація.

 1. Поняття та види незаконної міграції: економічні, політичні та соціальні чинники

Незаконна міграція є однією з найбільш складних та багатогранних проблем сучасного світу, що потребує комплексного міждисциплінарного підходу до вивчення. В умовах глобалізації та зростаючої мобільності населення, питання незаконного переміщення людей набуває особливої актуальності як для країн походження, так і для країн призначення мігрантів.

Незаконна міграція як соціально-правове явище характеризується складністю та багатоаспектністю, що зумовлює різноманітність підходів до її визначення. У сучасній науковій літературі існує декілька основних концептуальних підходів до розуміння цього феномену.

Юридичний підхід визначає незаконну міграцію як порушення національного законодавства країни призначення щодо в'їзду, перебування або працевлаштування іноземців. Згідно з цим підходом, незаконними мігрантами вважаються особи, які не мають відповідних дозволів або документів для легального перебування в країні.

Соціологічний підхід розглядає незаконну міграцію як соціальний процес, що виникає внаслідок дисбалансу між потребами ринку праці та можливостями легальної міграції. Цей підхід акцентує увагу на соціальних наслідках незаконної міграції для суспільства.

Економічний підхід фокусується на аналізі економічних мотивів та наслідків незаконної міграції, розглядаючи її як відповідь на економічні диспропорції між країнами та регіонами.

Правова база регулювання міграційних процесів формується на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Міжнародне право встановлює основні принципи захисту прав мігрантів, включаючи принцип non-refoulement та право на пошук притулку.

Національне законодавство визначає умови легального в'їзду, перебування та працевлаштування іноземців, встановлює відповідальність за порушення міграційного законодавства. Різниця в національних підходах до регулювання міграції створює складності у боротьбі з незаконними міграційними потоками.

Незаконна міграція може класифікуватися за різними критеріями, що дозволяє краще зрозуміти її природу та особливості. Основними *критеріями класифікації* є:

За способом порушення міграційного законодавства: незаконний в'їзд (перетин кордону без відповідних документів або з підробленими документами); незаконне перебування (перевищення терміну дозволеного перебування); незаконне працевлаштування (робота без відповідних дозволів).

За тривалістю: тимчасова незаконна міграція; постійна незаконна міграція; циркулярна незаконна міграція.

За мотивами: економічна незаконна міграція; політична незаконна міграція; соціальна незаконна міграція; вимушена незаконна міграція.

Сучасна незаконна міграція проявляється у різноманітних *формах*, кожна з яких має свої специфічні характеристики та особливості.

Нелегальна трудова міграція є найбільш поширеною формою незаконної міграції. Вона характеризується прагненням мігрантів отримати роботу в країнах з вищим рівнем заробітної плати та кращими економічними можливостями.

Торгівля людьми представляє собою організовану форму незаконної міграції, що передбачає примус, обман або експлуатацію мігрантів. Цей вид міграції часто пов'язаний з організованою злочинністю та порушенням основних прав людини.

Незаконна міграція з метою возз'єднання сімей виникає, коли особи намагаються возз'єднатися з родичами, які вже перебувають в країні призначення, але не мають можливості зробити це легальним шляхом.

Економічні чинники відіграють провідну роль у формуванні незаконних міграційних потоків. Основними *макроекономічними детермінантами* незаконної міграції є:

Економічні диспропорції між країнами. Значні відмінності в рівні доходів, можливостях працевлаштування та рівні життя створюють потужні стимули для міграції. Особи з країн з низьким рівнем економічного розвитку прагнуть переїхати до більш розвинених країн у пошуках кращих економічних можливостей.

Дисбаланс на ринках праці. Потреба в робочій силі в певних секторах економіки розвинених країн, особливо в сільському господарстві, будівництві та сфері послуг, створює попит на мігрантів, які часто готові працювати за нижчу заробітну плату та в гірших умовах.

Демографічні тенденції. Старіння населення в розвинених країнах та високі темпи народжуваності в країнах, що розвиваються, створюють демографічний дисбаланс, який може бути компенсований міграцією.

На *індивідуальному рівні* економічні мотиви незаконної міграції включають:

Пошук економічних можливостей. Індивіди приймають рішення про міграцію на основі порівняння очікуваних доходів у країні походження та призначення, враховуючи витрати та ризики, пов'язані з міграцією.

Економічна необхідність. Для багатьох мігрантів незаконна міграція є єдиним способом вижити та забезпечити сім'ю в умовах економічної скрути або відсутності можливостей для працевлаштування в країні походження.

Мережевий ефект. Наявність мереж мігрантів у країнах призначення знижує витрати та ризики міграції, створюючи додаткові стимули для переїзду.

Незаконна міграція має складні та часто суперечливі економічні наслідки як для країн походження, так і для країн призначення.

Для країн призначення: позитивні ефекти включають заповнення дефіциту робочої сили, особливо в низькокваліфікованих секторах, зниження витрат на виробництво та послуги; негативні ефекти можуть включати тиск на заробітну плату в певних секторах, збільшення навантаження на соціальні сервіси та можливе зростання тіньової економіки.

Для країн походження: позитивні ефекти включають грошові перекази, які можуть становити значну частину ВВП, зниження безробіття та соціальної напруги; негативні ефекти включають втрату людського капіталу, особливо серед молодого та освіченого населення.

Політичні чинники є одними з найбільш потужних драйверів незаконної міграції. Політична нестабільність, збройні конфлікти, порушення прав людини та переслідування за політичними переконаннями створюють умови для масових міграційних потоків.

Збройні конфлікти та війни призводять до примусового переміщення населення, коли люди змушені залишати свої домівки у пошуках безпеки. Багато з цих мігрантів не можуть отримати офіційний статус біженця і опиняються в ситуації незаконної міграції.

Політичні переслідування змушують активістів, журналістів, правозахисників та інших осіб, які критикують владу, шукати притулку в інших країнах. Складність процедур надання притулку та політичного статусу часто призводить до незаконного перебування цих осіб.

Порушення прав людини та репресії з боку авторитарних режимів створюють атмосферу страху та небезпеки, що змушує людей шукати захисту за кордоном.

Міграційна політика держав значною мірою впливає на масштаби та характер незаконної міграції. Рестриктивна міграційна політика може парадоксально сприяти зростанню незаконної міграції.

Обмежувальні міграційні політики створюють бар'єри для легальної міграції, що змушує потенційних мігрантів вдаватися до незаконних способів в'їзду та перебування в країні.

Недосконалість правових механізмів регулювання міграції, складність та тривалість процедур отримання дозволів створюють умови для поширення незаконної міграції.

Політика інтеграції також відіграє важливу роль. Відсутність ефективних програм інтеграції може призводити до маргіналізації мігрантів та їх переходу в нелегальний статус.

Геополітична ситуація в регіонах та світі в цілому значно впливає на міграційні процеси.

Регіональна нестабільність може створювати ефект доміно, коли конфлікт в одній країні призводить до дестабілізації всього регіону та масових міграційних потоків.

Міжнародні санкції можуть погіршувати економічну ситуацію в країнах, що призводить до зростання міграційного тиску.

Зміни в міжнародних відносинах впливають на міграційну політику держав та можливості для легальної міграції.

Соціальні чинники незаконної міграції тісно пов'язані з економічними та політичними факторами, але мають свою специфіку та автономний вплив на міграційні процеси.

Соціальна нерівність в країнах походження створює потужні стимули для міграції. Відсутність соціальної мобільності, обмежені можливості для освіти та професійного розвитку змушують людей шукати кращого життя за кордоном.

Дискримінація та соціальне виключення певних груп населення (етнічних меншин, релігійних груп, жінок) можуть призводити до міграції як способу уникнення соціального тиску та здобуття рівних можливостей.

Крах соціальних інститутів в країнах походження, включаючи системи освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, створює додаткові мотиви для міграції.

Культурні зв'язки між країнами походження та призначення можуть сприяти міграції. Спільна мова, історичні зв'язки, наявність діаспор створюють сприятливі умови для міграції.

Освітні можливості є важливим мотивом для міграції, особливо серед молоді. Відсутність якісної освіти в країні походження або бажання отримати престижну зарубіжну освіту стимулюють міграцію.

Інформаційні мережі та засоби масової інформації формують уявлення про життя в інших країнах, що може стимулювати міграційні настрої.

Демографічні тенденції значно впливають на міграційні процеси. Молодь більш схильна до міграції, тоді як старіння населення в розвинених країнах створює попит на мігрантів.

Сімейні зв'язки є потужним мотивом для міграції. Возз'єднання з родиною часто відбувається через незаконні канали, коли легальні процедури є складними або недоступними.

Гендерні аспекти міграції включають специфічні мотиви та ризики для жінок-мігрантів, включаючи уникнення гендерної дискримінації або насильства.

Міграційні мережі відіграють ключову роль у сприянні незаконній міграції. Наявність родичів, друзів або земляків у країні призначення знижує ризики та витрати міграції, надає інформацію та підтримку.

Транснаціональні спільноти мігрантів створюють паралельні соціальні структури, які можуть сприяти як інтеграції, так і підтримці незаконного статусу.

Соціальний капітал мігрантських спільнот може компенсувати відсутність доступу до офіційних соціальних сервісів та підтримки.

Незаконна міграція рідко виникає внаслідок дії лише одного фактора. Зазвичай це результат складної взаємодії економічних, політичних та соціальних чинників, які підсилюють один одного.

Комплексні кризи виникають, коли економічні проблеми поєднуються з політичною нестабільністю та соціальними конфліктами. Такі ситуації створюють найбільш потужні стимули для міграції.

Каскадний ефект проявляється в тому, що міграція, спричинена одним фактором, може призводити до активізації інших факторів та подальшого зростання міграційного тиску.

Різні регіони світу характеризуються специфічними поєднаннями факторів незаконної міграції.

Африка характеризується поєднанням економічної відсталості, політичної нестабільності та демографічного тиску, що створює потужні міграційні потоки до Європи.

Латинська Америка демонструє переважання економічних мотивів міграції до США, хоча політичні фактори також відіграють важливу роль в окремих країнах.

Азія характеризується різноманітністю міграційних потоків, включаючи як економічну міграцію, так і міграцію, спричинену конфліктами та політичними переслідуваннями.

Процеси *глобалізації* суттєво змінюють характер та масштаби незаконної міграції. Зростання мобільності, розвиток транспорту та комунікацій роблять міграцію більш доступною, але також створюють нові виклики для контролю за міграційними процесами.

Цифрові технології змінюють способи організації міграції, включаючи використання соціальних мереж для координації та інформаційного обміну серед мігрантів.

Глобальні економічні кризи можуть призводити до зростання міграційного тиску, особливо в країнах, що розвиваються.

Кліматичні зміни все більше визнаються як важливий фактор міграції. Екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря, опустелювання та інші наслідки зміни клімату можуть змушувати людей залишати свої домівки.

Повільні екологічні зміни можуть поступово робити певні регіони непридатними для життя, створюючи довгострокові міграційні тиски.

Раптові екологічні катастрофи можуть призводити до масових переміщень населення, частина якого може опинитися в ситуації незаконної міграції.

Пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість мігрантів та вплив глобальних криз на міграційні процеси. Закриття кордонів, економічна рецесія та обмежувальні заходи суттєво вплинули на міграційні потоки.

Тимчасове скорочення міграції під час пандемії змінилося на потенційне зростання міграційного тиску внаслідок економічних наслідків кризи.

Зміни в міграційній політиці багатьох країн у відповідь на пандемію можуть мати довгострокові наслідки для міграційних процесів.

Ефективне управління незаконною міграцією потребує *комплексного підходу*, який враховує всі основні чинники цього явища.

Економічна політика повинна включати заходи щодо скорочення економічної нерівності між країнами, створення можливостей для легальної трудової міграції та інтеграції мігрантів у ринок праці.

Політичні заходи мають бути спрямовані на вирішення конфліктів, зміцнення демократичних інститутів та захист прав людини в країнах походження мігрантів.

Соціальні програми повинні сприяти інтеграції мігрантів, боротьбі з дискримінацією та створенню умов для соціальної мобільності.

Незаконна міграція є транснаціональним явищем, що потребує координованих міжнародних зусиль для ефективного управління.

Багатосторонні угоди та механізми співробітництва можуть сприяти більш ефективному управлінню міграційними процесами.

Обмін інформацією та кращими практиками між країнами може підвищити ефективність міграційної політики.

Програми розвитку в країнах походження мігрантів можуть зменшити міграційний тиск та створити альтернативи міграції.

Таким чином, незаконна міграція є складним багатофакторним явищем, що виникає внаслідок взаємодії економічних, політичних та соціальних чинників. Економічні диспропорції між країнами, політична нестабільність, соціальна нерівність та культурні фактори створюють потужні стимули для міграції, які часто реалізуються через незаконні канали.

Сучасні тенденції, включаючи глобалізацію, кліматичні зміни та глобальні кризи, створюють нові виклики для управління міграційними процесами. Ефективна політика у сфері міграції потребує комплексного підходу, який враховує всі основні чинники незаконної міграції та базується на принципах поваги до прав людини, міжнародного співробітництва та сталого розвитку.

2. Торгівля людьми: правове визначення, форми експлуатації та масштаби проблеми

Торгівля людьми є однією з найтяжчих форм порушення прав людини та становить серйозну загрозу для міжнародної безпеки. Цей злочин має транснаціональний характер і тісно пов'язаний з організованою злочинністю, корупцією та незаконною міграцією.

Основним міжнародним документом, що визначає поняття торгівлі людьми, є *Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї*, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол, 2000 р.).

Згідно з Палермським протоколом, *торгівля людьми* означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи уразливістю положення, або підкупу, у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Ключові елементи визначення включають:

Дії: вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей.

Засоби: загроза або застосування сили, примус, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою або уразливим становищем, підкуп.

Мета: експлуатація, яка включає принаймні експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи практику, подібну до рабства, підневільний стан або вилучення органів.

Особливості визначення торгівлі дітьми: у випадку торгівлі дітьми (особами віком до 18 років) наявність засобів примусу не є обов'язковою. Будь-яке вербування, перевезення, передача, приховування або одержання дитини з метою експлуатації вважається торгівлею людьми.

Національне законодавство різних країн може містити дещо відмінні визначення торгівлі людьми, що створює виклики для міжнародного співробітництва у боротьбі з цим злочином.

Американський підхід (Закон про захист жертв торгівлі людьми, TVPA) акцентує увагу на комерційній сексуальній експлуатації та примусовій праці.

Європейський підхід (Директива ЄС 2011/36/ЄС) розширює визначення, включаючи нові форми експлуатації, такі як примусове попрошайництво та примусова злочинна діяльність.

Національні особливості можуть включати специфічні форми експлуатації, характерні для певних регіонів або культур.

Експлуатація є кінцевою метою торгівлі людьми і може приймати різноманітні форми, що еволюціонують відповідно до змін у суспільстві та економіці.

Сексуальна експлуатація залишається однією з найбільш поширених форм торгівлі людьми, особливо щодо жінок та дівчат. *Проституція*: примушування до заняття проституцією через фізичне або психологічне насильство, борги, ізоляцію. *Порнографія*: участь у виробництві порнографічних матеріалів проти волі або за умов експлуатації. *Сексуальне рабство*: повний контроль над сексуальною діяльністю жертви, часто в умовах ізоляції. *Примусові шлюби*: використання шлюбу як прикриття для сексуальної експлуатації.

Трудова експлуатація охоплює широкий спектр секторів економіки і форм примусової праці. *Сільське господарство*: робота на фермах, плантаціях в умовах, що нагадують рабство. *Будівництво*: експлуатація на будівельних майданчиках, часто у небезпечних умовах. *Мануфактурне виробництво*: робота на фабриках у нелюдських умовах за мізерну оплату. *Домашня робота*: експлуатація домашньої прислуги, особливо мігрантів. *Рибальство*: примусова праця на рибальських судах, часто в міжнародних водах.

Експлуатація дітей має свої специфічні форми і особливості. *Дитяча праця*: використання дітей у небезпечних або шкідливих умовах. *Дитячі солдати*: примусове залучення дітей до збройних конфліктів. *Попрошайництво*: примушування дітей до жебракування. *Злочинна діяльність*: використання дітей для скоєння злочинів, включаючи торгівлю наркотиками, крадіжки.

Вилучення органів є однією з найжахливіших форм торгівлі людьми. *Комерційне вилучення*: продаж органів для трансплантації на чорному ринку. *Примусове донорство*: змушування до здачі органів через погрози або обман. *Експлуатація вразливості*: використання бідності та відчаю людей для отримання згоди на вилучення органів.

Інші форми експлуатації включають: *Примусове попрошайництво*: організація жебракування з метою отримання прибутку. *Примусові шлюби*: використання шлюбу для експлуатації та контролю. *Сурогатне материнство*: експлуатація жінок для винашивання дітей в комерційних цілях.

Точна оцінка масштабів торгівлі людьми є складним завданням через латентний характер цього злочину. Різні міжнародні організації надають оцінки, які можуть суттєво відрізнятись.

Глобальні оцінки за даними Міжнародної організації праці (МОП): *Загальна кількість жертв*: приблизно 50 мільйонів людей перебувають у сучасному рабстві, включаючи примусову працю та примусові шлюби. *Примусова праця*: 28 мільйонів людей, включаючи як трудову, так і сексуальну експлуатацію. *Примусові шлюби*: 22 мільйони людей. *Економічний вимір*: незаконні прибутки від примусової праці оцінюються в 150 мільярдів доларів США щорічно.

Регіональний розподіл жертв демонструє нерівномірність проблеми: *Азійсько-Тихоокеанський регіон*: найбільша абсолютна кількість жертв (близько 29 мільйонів). *Європа та Центральна Азія*: високі показники відносно населення. *Африка*: значне поширення дитячої праці та сексуальної

експлуатації. *Америка*: переважання трудової експлуатації в сільському господарстві та сфері послуг.

При цьому, важливо зазначити, що торгівля людьми часто недооцінюється та недостатньо документується.

Демографічний профіль жертв: Жінки та дівчата: становлять близько 71% всіх жертв торгівлі людьми. *Діти*: приблизно 25% всіх жертв, причому дівчата частіше стають жертвами сексуальної експлуатації, а хлопчики – трудової. *Вразливі групи*: мігранти, представники етнічних меншин, особи з низьким рівнем освіти.

Тенденції та динаміка: Зростання: загальна тенденція до збільшення кількості жертв торгівлі людьми. *Диверсифікація*: розширення форм експлуатації та географії торгівлі людьми. *Технологізація*: використання інтернету та цифрових технологій для вербування та експлуатації жертв. *Приховування*: вдосконалення методів приховування злочинної діяльності.

3. Маршрути незаконної міграції та канали торгівлі людьми в сучасному світі

Географія незаконної міграції та торгівлі людьми формується під впливом економічних, політичних, соціальних та географічних факторів. Сучасні міграційні маршрути та канали торгівлі людьми характеризуються динамічністю та здатністю швидко адаптуватися до змін у міграційній політиці та правоохоронній діяльності.

Основні міграційні маршрути:

Середземноморські маршрути є одними з найбільш активних та небезпечних шляхів незаконної міграції до Європи. *Центральний середземноморський маршрут*: з Лівії до Італії, переважно через острів Лампедуза. Цей маршрут використовують мігранти з країн Африки на південь від Сахари, включаючи Нігерію, Еритрею, Сомалі. *Східний середземноморський маршрут*: з Туреччини до Греції, особливо на острови в Егейському морі. Активно використовується мігрантами з Сирії, Афганістану, Іраку. *Західний середземноморський маршрут*: з Марокко до Іспанії, включаючи як морські переходи, так і спроби перетину сухопутних кордонів в Сеуті та Меліль.

Балканський маршрут з'єднує Туреччину з країнами Західної Європи через Балканський півострів. *Традиційний балканський маршрут*: Туреччина → Болгарія/Греція → Північна Македонія → Сербія → Угорщина → Австрія/Німеччина. *Альтернативні маршрути*: розвиток нових шляхів через Румунію, Хорватію, Словенію у відповідь на посилення контролю.

Американські маршрути охоплюють переміщення як у межах континенту, так і з інших регіонів. *Мексикансько-американський кордон*: найбільш активний маршрут незаконної міграції до США, особливо через штати Техас, Аризона, Каліфорнія. *Центральноамериканський коридор*: маршрут мігрантів з Гондурасу, Гватемали, Сальвадору через Мексику до

США. *Карибські маршрути*: морські шляхи з Куби, Гаїті, Домініканської Республіки до США.

Азійські маршрути характеризуються великою різноманітністю та складністю. *Південно-азійські маршрути*: з Бангладеш, М'янми до Таїланду, Малайзії через Бенгальську затоку. *Центральноазійські маршрути*: з Афганістану, Пакистану через Іран до Туреччини та далі до Європи. *Східноазійські маршрути*: внутрішньо-регіональна міграція, включаючи маршрути до Японії, Південної Кореї.

Африканські маршрути формуються під впливом конфліктів, економічної нестабільності та екологічних факторів. *Західноафриканські маршрути*: з країн Сахелю через Лівію до Європи або через Марокко. *Східноафриканські маршрути*: з Сомалі, Еритреї, Ефіопії через Судан та Лівію або через Ємен. *Південноафриканські маршрути*: внутрішньо-континентальна міграція до ПАР та інших більш стабільних країн регіону.

Торгівля людьми використовує як легальні, так і нелегальні канали переміщення, часто поєднуючи їх для максимальної ефективності та приховування злочинної діяльності.

Внутрішня торгівля людьми відбувається в межах однієї країни, часто з сільських районів до міських центрів. *Сільсько-міська торгівля*: переміщення з бідних сільських районів до промислових центрів для трудової експлуатації. *Регіональна торгівля*: переміщення між різними регіонами країни, особливо до туристичних зон для сексуальної експлуатації.

Транскордонна торгівля людьми використовує різноманітні стратегії перетину кордонів. *Легальний в'їзд з подальшою експлуатацією*: використання туристичних, студентських, робочих віз з подальшим переходом у нелегальний статус. *Нелегальний перетин кордонів*: використання тих самих маршрутів, що й незаконна міграція, але з метою експлуатації. *Фіктивні документи*: використання підроблених або викрадених документів для легалізації переміщення.

Транснаціональні мережі торгівлі людьми характеризуються високим рівнем організації та міжнародних зв'язків. *Регіональні мережі*: діяльність у межах певного регіону з використанням культурних та мовних зв'язків. *Глобальні мережі*: міжконтинентальна торгівля людьми з використанням складних логістичних схем. *Спеціалізовані мережі*: фокус на певних формах експлуатації або категоріях жертв.

Методи транспортування та контролю:

Легальне переміщення часто використовується на початкових стадіях торгівлі людьми. *Туристичні поїздки*: використання туристичних віз для первинного переміщення жертв. *Освітні програми*: обман щодо можливостей навчання за кордоном. *Робочі контракти*: фіктивні або обманливі трудові угоди.

Нелегальне переміщення включає різноманітні способи приховування та обходу прикордонного контролю. *Приховане переміщення*: використання транспортних засобів з схованками. *Підкуп чиновників*: корупція як спосіб

полегшення переміщення. *Використання нелегальних переправ*: залучення контрабандистів та організаторів незаконної міграції.

Психологічний контроль є ключовим елементом утримання жертв. *Ізоляція*: обмеження контактів із зовнішнім світом, вилучення документів. *Боргова залежність*: створення нереальних боргових зобов'язань. *Погрози та насильство*: фізичне та психологічне насильство проти жертв та їхніх родин. *Культурна маніпуляція*: використання релігійних, культурних переконань для контролю.

Технологічні аспекти сучасної торгівлі людьми включають використання цифрових платформ. *Інтернет-реклама*: використання веб-сайтів, соціальних мереж для вербування. *Цифрові платежі*: використання криптовалют та інших анонімних способів розрахунків. *Мобільні технології*: контроль за переміщенням жертв через мобільні додатки.

Фактори, що визначають маршрути:

Географічні фактори суттєво впливають на формування міграційних маршрутів. *Фізичні бар'єри*: гори, пустелі, водні перешкоди визначають можливі шляхи переміщення. *Клімат*: сезонні зміни впливають на інтенсивність використання певних маршрутів. *Транспортна інфраструктура*: наявність доріг, портів, аеропортів визначає логістичні можливості.

Політичні фактори формують правові та практичні умови для міграції. *Міграційна політика*: жорсткість або ліберальність міграційного законодавства. *Прикордонний контроль*: інтенсивність та ефективність охорони кордонів. *Двосторонні угоди*: наявність безвізових режимів або спрощених процедур. *Політична стабільність*: вплив конфліктів та політичних змін на міграційні потоки.

Економічні фактори створюють стимули та можливості для міграції. *Економічні диспропорції*: різниця в рівні життя між країнами походження та призначення. *Ринок праці*: попит на робочу силу в країнах призначення. *Вартість переміщення*: економічна доступність різних маршрутів.

Соціальні та культурні фактори впливають на вибір маршрутів та методів. *Діаспорні мережі*: наявність співвітчизників у країнах призначення. *Мовні зв'язки*: спільна мова полегшує інтеграцію та переміщення. *Історичні зв'язки*: колоніальне минуле створює традиційні міграційні коридори. *Інформаційні мережі*: поширення інформації про успішні маршрути через соціальні мережі.

4. *Взаємозв'язок між незаконною міграцією, торгівлею людьми та організованою злочинністю*

Незаконна міграція, торгівля людьми та організована злочинність утворюють складну систему взаємозв'язків, що посилюють одна одну та створюють серйозні виклики для міжнародної безпеки. Розуміння цих взаємозв'язків є критично важливим для розробки ефективних стратегій протидії.

Організовані злочинні групи відіграють ключову роль у сприянні як незаконній міграції, так і торгівлі людьми. *Спеціалізовані мережі*: деякі організовані групи спеціалізуються виключно на міграційних злочинах, розвиваючи експертизу в логістиці, корупції, фальсифікації документів. *Диверсифіковані мережі*: інші групи розглядають міграційні злочини як один з напрямків діяльності поряд з торгівлею наркотиками, зброєю, відмиванням грошей. *Транснаціональний характер*: більшість мереж торгівлі людьми та контрабанди мігрантів мають міжнародний характер, що вимагає координації між різними юрисдикціями.

Еволюція злочинних структур демонструє адаптивність до змін у правоохоронній діяльності. *Горизонтальні мережі*: заміна ієрархічних структур на більш гнучкі мережеві утворення. *Тимчасові альянси*: створення короткострокових партнерств для виконання конкретних операцій. *Технологічна адаптація*: використання сучасних технологій для координації та приховування діяльності.

Функціональні взаємозв'язки:

Логістичні зв'язки проявляються у спільному використанні маршрутів та інфраструктури. *Спільні маршрути*: міграційні маршрути часто збігаються з каналами торгівлі людьми та іншими формами контрабанди. *Транспортна інфраструктура*: використання одних і тих же транспортних засобів, складів, пунктів перетину кордонів. *Документооборот*: спільні схеми фальсифікації документів, підкупу чиновників.

Фінансові зв'язки включають спільні схеми відмивання грошей та фінансування операцій. *Спільні фінансові канали*: використання одних і тих же банківських мереж, систем переказів. *Реінвестування прибутків*: використання доходів від торгівлі людьми для фінансування незаконної міграції і навпаки. *Ціноутворення*: взаємовплив на вартість послуг контрабанди мігрантів та торгівлі людьми.

Інформаційні зв'язки стосуються обміну інформацією про методи, маршрути, можливості. *Розвідувальні мережі*: спільні системи збору інформації про правоохоронну діяльність, зміни в законодавстві. *Обмін досвідом*: передача знань про ефективні методи вербування, транспортування, приховування. *Координація дій*: узгодження діяльності для уникнення конкуренції та конфліктів.

Системна корупція є критично важливою для функціонування мереж торгівлі людьми та незаконної міграції. *Прикордонна корупція*: підкуп прикордонників для забезпечення безперешкодного перетину кордонів. *Адміністративна корупція*: корупція в міграційних службах для отримання документів, продовження термінів перебування. *Правоохоронна корупція*: підкуп поліції та інших правоохоронних органів для уникнення переслідування. *Судова корупція*: вплив на судові рішення у справах про міграційні злочини.

Інституційне проникнення організованої злочинності в державні структури. *Політична корупція*: вплив на політиків та високопоставлених чиновників. *Захоплення регулятивних органів*: контроль над органами,

відповідальними за міграційну політику. *Створення «сірих зон»:* формування територій зі слабким державним контролем.

Еволюція від контрабанди до торгівлі демонструє динамічний характер міграційних злочинів. *Первинна згода:* мігранти спочатку добровільно звертаються до контрабандистів. *Зміна умов:* у процесі переміщення умови можуть змінюватися на гірші, створюючи боргову залежність. *Примусова експлуатація:* неможливість сплатити борг призводить до перетворення на жертву торгівлі людьми.

Змішані потоки мігрантів ускладнюють ідентифікацію жертв торгівлі людьми. *Приховування:* жертви торгівлі людьми можуть приховуватися серед добровільних мігрантів. *Множинна віктимізація:* одна особа може одночасно бути жертвою торгівлі людьми та незаконним мігрантом. *Проблеми ідентифікації:* складність розрізнення між добровільною міграцією та примусом.

Європейський контекст характеризується розвиненими транснаціональними мережами. *Східноєвропейські мережі:* активність організованих груп з країн колишнього СРСР. *Балканські маршрути:* використання нестабільності регіону для розвитку злочинних мереж. *Західноєвропейські ринки:* високий попит на послуги жертв торгівлі людьми.

Американський контекст фокусується на мексикансько-американському кордоні. *Картелі:* роль наркокартелів у контролі міграційних маршрутів. *Транскордонні мережі:* тісні зв'язки між мережами по обох боках кордону. *Внутрішня торгівля:* розвиток внутрішньоамериканських мереж торгівлі людьми.

Азійський контекст характеризується різноманітністю форм та методів. *Традиційні практики:* використання культурних традицій для прикриття торгівлі людьми. *Економічне зростання:* вплив швидкого економічного розвитку на міграційні потоки. *Регіональна інтеграція:* використання економічної інтеграції для розширення злочинних мереж.

5. Жертви торгівлі людьми: ідентифікація, захист та реабілітація

Ефективна протидія торгівлі людьми неможлива без розуміння специфіки становища жертв, методів їх ідентифікації та надання комплексної допомоги. Жертвоцентричний підхід є основою сучасних стратегій боротьби з торгівлею людьми.

Демографічні характеристики жертв торгівлі людьми відображають глобальні тенденції нерівності та вразливості. *Гендерний розподіл:* жінки та дівчата становлять близько 71% всіх жертв, переважно в сексуальній експлуатації. *Вікові категорії:* діти (до 18 років) становлять приблизно 28% жертв, причому їх частка зростає. *Географічне походження:* переважно з країн з низьким та середнім рівнем доходів.

Фактори вразливості створюють передумови для потрапляння в торгівлю людьми. *Економічна вразливість:* бідність, безробіття, відсутність соціального захисту. *Соціальна вразливість:* дискримінація, соціальне

виключення, відсутність освіти. *Сімейна вразливість*: насильство в сім'ї, розлучення батьків, сирітство. *Правова вразливість*: відсутність документів, нелегальний статус, незнання своїх прав.

Фізичні та психологічні наслідки торгівлі людьми для жертв мають довгостроковий характер та потребують комплексного підходу до реабілітації.

Фізичні наслідки включають: травми внаслідок фізичного насильства, захворювання, передані статевим шляхом, недоїдання та виснаження, наслідки небезпечних умов праці, алкогольна та наркотична залежність як наслідок примусу.

Психологічні наслідки охоплюють: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та тривожні розлади, порушення довіри до людей, самозвинувачення та почуття сорому, дисоціативні розлади, суїцидальні думки та поведінку.

Соціальні наслідки включають: стигматизацію з боку суспільства, відчуження від родини та друзів, труднощі з інтеграцією в суспільство, проблеми з працевлаштуванням, правові проблеми, пов'язані з нелегальним статусом.

Ідентифікація жертв торгівлі людьми є складним процесом, що потребує спеціальної підготовки та міждисциплінарного підходу.

Індикатори торгівлі людьми поділяються на кілька категорій:

Фізичні індикатори: сліди фізичного насильства, недоїдання або виснаження, відсутність належної медичної допомоги, ознаки довготривалого фізичного або сексуального насильства, татуювання або клеймування, що вказують на «власність».

Поведінкові індикатори: страх, занепокоєння, особливо в присутності певних осіб, уникання коно-тактів з правоохоронними органами, невідповідність поведінки віку, надмірна покірність або, навпаки, агресивність, ознаки контролю над особою з боку третіх осіб.

Психологічні індикатори: дезорієнтація в часі та просторі, депресія та емоційна нестабільність, втрата почуття власної ідентичності, гіперпильність, симптоми ПТСР.

Соціальні індикатори: ізоляція від суспільства, відсутність свободи пересування, контроль над спілкуванням, відсутність особистих речей, обмежений доступ до медичних та соціальних послуг.

Документальні індикатори: відсутність документів, які утримуються третіми особами, підроблені або сфальсифіковані документи, відсутність контролю над власними фінансами, наявність боргів, які неможливо погасити.

Процедури ідентифікації повинні бути стандартизованими та враховувати специфіку різних форм торгівлі людьми.

Первинна ідентифікація здійснюється працівниками, які першими стикаються з потенційними жертвами: правоохоронцями, соціальними працівниками, медичними працівниками, працівниками неурядових організацій.

Формальна ідентифікація проводиться спеціально підготовленими фахівцями з використанням стандартизованих інструментів та процедур.

Мультидисциплінарний підхід: залучення психологів, соціальних працівників, юристів, медиків. Індивідуальний підхід: врахування специфіки кожного випадку, культурних особливостей жертви. Безпекоорієнтований підхід: забезпечення безпеки жертви під час процесу ідентифікації.

Виклики ідентифікації включають: страх жертв перед правоохоронними органами, мовні бар'єри та культурні відмінності, травматизація жертв, яка ускладнює спілкування, складність розрізнення добровільної міграції та примусу, недостатність підготовки персоналу, який здійснює ідентифікацію.

Система захисту жертв торгівлі людьми має забезпечувати комплексний підхід до задоволення їхніх потреб.

Негайні заходи захисту включають: забезпечення фізичної безпеки, надання притулку та тимчасового розміщення, екстрена медична допомога, правова допомога та консультування, забезпечення перекладацьких послуг.

Довгострокові заходи захисту охоплюють: забезпечення легального статусу, доступ до освіти та професійної підготовки, психологічна та психіатрична допомога, соціальна інтеграція, економічна підтримка та допомога в працевлаштуванні.

Правові гарантії захисту жертв включають: право на нерепатріацію без згоди, право на отримання компенсації, право на участь у кримінальному провадженні, право на анонімність та захист особистих даних, право на спеціальні процедури допиту.

Спеціалізовані служби для жертв торгівлі людьми включають: кризові центри та притулки, спеціалізовані медичні служби, служби психологічної підтримки, служби правової допомоги, служби соціальної реінтеграції.

Реабілітація жертв торгівлі людьми є довготривалим процесом, що потребує індивідуального підходу та комплексної підтримки.

Фази реабілітації:

Стабілізація (перші тижні): подолання гострого стресу, забезпечення базових потреб, встановлення довіри, попередня оцінка потреб.

Відновлення (місяці): психологічна терапія, медична реабілітація, правова підтримка, початкові кроки соціальної інтеграції.

Реінтеграція (роки): довгострокова психологічна підтримка, освіта та професійна підготовка, економічна незалежність, повноцінна участь у суспільному житті.

Терапевтичні підходи в реабілітації жертв включають: травма-інформовану терапію, когнітивно-поведінкову терапію, групову терапію, арт-терапію та інші творчі методи, сімейну терапію (за необхідності).

Соціальна реінтеграція передбачає: відновлення соціальних зв'язків, розвиток життєвих навичок, професійну підготовку та працевлаштування, освітні програми, участь у громадському житті.

6. Гендерні аспекти торгівлі людьми та примусової праці

Гендерний вимір торгівлі людьми є критично важливим для розуміння механізмів експлуатації та розробки ефективних стратегій протидії. Гендерна

нерівність як структурна проблема суспільства створює специфічні форми вразливості для жінок, дівчат, а також чоловіків та хлопчиків.

Жінки та дівчата як жертви торгівлі людьми:

Статистичні показники демонструють непропорційну представленість жінок серед жертв: близько 50% всіх жертв торгівлі людьми становлять дорослі жінки, 21% – дівчата, при цьому 72% жертв сексуальної експлуатації – жінки та дівчата.

Специфічні форми експлуатації жінок включають: сексуальну експлуатацію в індустрії проституції, примусові шлюби та сексуальне рабство, експлуатацію в домашній роботі, сурогатне материнство в комерційних цілях, використання в порнографічній індустрії.

Фактори вразливості жінок: гендерна дискримінація в освіті та на ринку праці, економічна залежність від чоловіків, насильство в сім'ї як фактор втечі з дому, традиційні гендерні ролі, що обмежують мобільність, відсутність правової захищеності в патріархальних суспільствах.

Механізми контролю над жінками-жертвами: психологічне насильство та маніпуляції, фізичне та сексуальне насильство, ізоляція від родини та соціального оточення, контроль через дітей (загрози заподіяння шкоди дітям), використання культурних та релігійних переконань.

Чоловіки та хлопчики як жертви торгівлі людьми:

Хоча чоловіки становлять меншість серед жертв торгівлі людьми (близько 29%), їхня експлуатація має свої специфічні особливості.

Форми експлуатації чоловіків: примусова праця в будівництві, сільському господарстві, рибальстві, експлуатація в шахтах та інших небезпечних галузях, використання як дитячих солдатів, примусова участь у злочинній діяльності, сексуальна експлуатація (менш поширена, але присутня).

Особливості ідентифікації жертв-чоловіків: недооцінка чоловіків як потенційних жертв торгівлі людьми, соціальні стереотипи про «чоловічу силу» та здатність захистити себе, релуктантність чоловіків визнавати себе жертвами, фокус правоохоронних органів переважно на жінках-жертвах.

Гендерні стереотипи в контексті торгівлі людьми:

Стереотипи про жертв включають: сприйняття жінок виключно як жертв сексуальної експлуатації, ігнорування трудової експлуатації жінок, недооцінка чоловіків як жертв, особливо сексуальної експлуатації, стереотипи про «ідеальну жертву» (молода, невинна, пасивна).

Стереотипи про торговців людьми: сприйняття торговців як виключно чоловіків, недооцінка ролі жінок в організації торгівлі людьми, расові та етнічні стереотипи про торговців.

Вплив на правосуддя: упередження в судових рішеннях залежно від статі жертви та торговця, різні стандарти доказування залежно від форми експлуатації, неоднакове ставлення до свідчень жертв різної статі.

Інтерсекційність в торгівлі людьми:

Множинна дискримінація посилює вразливість певних груп: жінки з етнічних меншин, жінки-мігрантки, жінки з інвалідністю, молоді жінки з неблагополучних сімей, ЛГБТ+ особи.

Економічні аспекти гендерної експлуатації: різниця в оплаті праці між чоловіками та жінками впливає на форми експлуатації, жінки частіше експлуатуються в неформальних секторах економіки, обмежений доступ жінок до економічних ресурсів збільшує ризик експлуатації.

Культурні та релігійні фактори: традиційні практики, що дискримінують жінок, використання релігійних переконань для виправдання експлуатації, культурні табу, що перешкоджають звітуванню про експлуатацію.

Гендерночутливі підходи в протидії торгівлі людьми:

Законодавчі ініціативи повинні враховувати гендерні аспекти: включення гендерної перспективи в законодавство про торгівлю людьми, специфічні положення про захист жінок та дітей, врахування потреб різних гендерних груп в процедурах ідентифікації.

Правоохоронна діяльність: підготовка правоохоронців з питань гендерної чутливості, розробка спеціальних процедур для роботи з жертвами різної статі, залучення жінок-офіцерів до розслідування справ про торгівлю людьми.

Послуги для жертв: гендерно-сегреговані притулки та служби підтримки, спеціалізовані програми для жертв різної статі, врахування специфічних потреб (материнство, дитячий догляд), гендерночутлива психологічна підтримка.

Профілактичні заходи: програми економічного розширення можливостей жінок, освітні кампанії про гендерну рівність, робота з громадами для зміни гендерних стереотипів, підтримка жінок-лідерів у громадах.

7. Роль корупції у сприянні незаконній міграції та торгівлі людьми

Корупція є критично важливим елементом, що забезпечує функціонування мереж незаконної міграції та торгівлі людьми. Без корупційних схем більшість операцій з переміщення людей через кордони та їх подальшої експлуатації були б неможливими.

Форми корупції в міграційній сфері:

Прикордонна корупція включає: підкуп прикордонників для забезпечення незаконного перетину кордонів, фальсифікацію штампів та записів у документах, ігнорування підозрілих документів або осіб, надання інформації злочинним групам про плани перевірок.

Адміністративна корупція охоплює: продаж візових дозволів та інших міграційних документів, фальсифікацію офіційних документів, затягування або пришвидшення процедур за винагороду, надання неправдивої інформації в офіційних базах даних.

Корупція в правоохоронних органах: ігнорування повідомлень про торгівлю людьми, витік інформації про планові операції, фальсифікація доказів або свідчень, захист злочинних мереж від переслідування.

Судова корупція: м'які вирoki торговцям людьми, затягування судових процесів, неправомірні рішення щодо депортації жертв, корупція в системі призначення опікунів для неповнолітніх жертв.

Системний характер корупції:

Корупційні мережі часто включають представників різних відомств: міграційні служби, прикордонні війська, поліція, судові органи, дипломатичні представництва, місцеві органи влади.

Ієрархія корупції: від низового рівня (окремі чиновники) до високого рівня (політики та високопосадовці), координація між різними рівнями влади, міжнародні корупційні зв'язки.

Економічні стимули корупції: високі прибутки від незаконної міграції створюють можливості для великих хабарів, регулярний характер платежів забезпечує стабільний дохід корумпованим чиновникам, конкуренція між злочинними групами підвищує розміри хабарів.

Наслідки корупції для боротьби з торгівлею людьми:

Безкарність торговців людьми: корупція забезпечує захист злочинних мереж від кримінального переслідування, створює атмосферу безкарності, заохочує розширення злочинної діяльності.

Віктимізація жертв: корумповані чиновники можуть повторно травмувати жертв, жертви втрачають довіру до державних інституцій, ускладнюється процес реабілітації та соціальної інтеграції.

Підрив довіри до інституцій: корупція в міграційній сфері підриває довіру громадян до державних органів, ускладнює міжнародне співробітництво, знижує ефективність міжнародної допомоги.

Стратегії протидії корупції в міграційній сфері:

Інституційні реформи: створення незалежних антикорупційних органів, прозорість в процедурах прийняття рішень, ротація персоналу в критичних підрозділах, системи внутрішнього контролю та аудиту.

Правові заходи: посилення відповідальності за корупційні діяння в міграційній сфері, захист викривачів корупції, міжнародна правова допомога у корупційних справах.

Технологічні рішення: цифровізація міграційних процедур, електронні системи обліку та контролю, біометричні технології, автоматизація прийняття рішень.

Громадський контроль: залучення громадських організацій до моніторингу міграційних процедур, публічність статистичних даних, механізми подання скарг.

Міжнародне співробітництво: обмін інформацією про корупційні схеми, спільні розслідування, технічна допомога в реформуванні інституцій, міжнародний моніторинг.

Таким чином, незаконна міграція та торгівля людьми є складними транснаціональними злочинами, що вимагають комплексного підходу до

протидії. Ефективна боротьба з цими явищами потребує врахування їх багатофакторної природи, гендерних аспектів, ролі організованої злочинності та корупції. Центральне місце в цій боротьбі повинен займати захист прав жертв та їх реабілітація, а також превентивні заходи, спрямовані на усунення кореневих причин цих злочинів.

Міжнародне співробітництво, обмін досвідом та координація зусиль різних країн і організацій є запорукою успішної протидії транснаціональним злочинам у сфері міграції. Лише спільними зусиллями міжнародного співтовариства можна досягти значного прогресу в боротьбі з незаконною міграцією та торгівлею людьми.

Висновки

Незаконна міграція та торгівля людьми являють собою складні транснаціональні явища, що виникають внаслідок взаємодії множинних економічних, політичних та соціальних чинників. Економічні диспропорції між країнами, політична нестабільність, збройні конфлікти та соціальна нерівність створюють потужні стимули для міграційних потоків, які часто реалізуються через нелегальні канали. Особливо тривожним є те, що глобалізація та розвиток цифрових технологій не лише полегшують легальну мобільність, але й створюють нові можливості для злочинних мереж.

Торгівля людьми, як найтяжча форма експлуатації мігрантів, демонструє масштабність проблеми – за оцінками МОП, близько 50 мільйонів людей перебувають у сучасному рабстві, а економічні прибутки від цієї діяльності сягають 150 мільярдів доларів щорічно. Особливо вразливими є жінки, діти та представники маргіналізованих груп, які стають жертвами різноманітних форм експлуатації – від сексуального рабства до примусової праці та вилучення органів. Еволюція форм експлуатації та географії злочинної діяльності свідчить про високу адаптивність злочинних мереж до змін у правоохоронній діяльності.

Тісний взаємозв'язок між незаконною міграцією, торгівлею людьми та організованою злочинністю створює синергетичний ефект, що посилює загрозу для міжнародної безпеки. Організовані злочинні групи використовують спільні маршрути, фінансові канали та корупційні мережі, що робить їхню діяльність більш ефективною та складною для виявлення. Системна корупція державних інститутів та проникнення злочинності в офіційні структури створюють сприятливе середовище для процвітання цих злочинів.

Ефективна протидія цим явищам потребує комплексного міжнародного підходу, який поєднує превентивні заходи в країнах походження мігрантів, посилення прикордонного контролю, боротьбу з корупцією та надання всебічної допомоги жертвам. Особливо важливим є жертвоцентричний підхід, що передбачає не лише притягнення злочинців до відповідальності, але й забезпечення захисту, реабілітації та реінтеграції постраждалих. Лише через

координовані зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на усунення корінних причин цих явищ та зміцнення правоохоронного потенціалу, можливо досягти суттєвого прогресу в боротьбі з цими транснаціональними злочинами.

? Питання для самоконтролю:

1. Які основні підходи до визначення незаконної міграції існують у науковій літературі?
2. Як визначається торгівля людьми згідно з Палермським протоколом?
3. Які економічні чинники сприяють розвитку незаконної міграції?
4. Чим відрізняється торгівля дітьми від торгівлі дорослими людьми з правової точки зору?
5. Які основні форми експлуатації жертв торгівлі людьми існують у сучасному світі?
6. Як кліматичні зміни впливають на міграційні процеси?
7. Які основні міграційні маршрути до Європи є найбільш активними?
8. Як організовані злочинні групи використовують корупцію для здійснення своєї діяльності?
9. У чому полягає різниця між контрабандою мігрантів та торгівлею людьми?
10. Які гендерні аспекти характерні для торгівлі людьми?
11. Як технологічний розвиток впливає на методи торгівлі людьми?
12. Які основні принципи захисту жертв торгівлі людьми?
13. Як відбувається ідентифікація жертв торгівлі людьми серед змішаних міграційних потоків?
14. Які основні виклики існують для міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми?
15. Як соціальна нерівність впливає на вразливість до торгівлі людьми?

Тести для самоконтролю:

1. *Згідно з Палермським протоколом, торгівля людьми включає такі основні елементи:*
 - а) лише дії та засоби
 - б) дії, засоби та мету
 - в) лише засоби та мету
 - г) лише дії та мету
2. *Який відсоток жертв торгівлі людьми становлять жінки та дівчата?*
 - а) приблизно 50%
 - б) приблизно 60%
 - в) приблизно 71%
 - г) приблизно 85%
3. *Центральний середземноморський маршрут переважно веде:*
 - а) з Туреччини до Греції
 - б) з Лівії до Італії
 - в) з Марокко до Іспанії
 - г) з Алжиру до Франції

4. За оцінками МОП, скільки людей перебувають у сучасному рабстві?
- а) близько 25 мільйонів
 - б) близько 35 мільйонів
 - в) близько 50 мільйонів
 - г) близько 75 мільйонів
5. Принцип *non-refoulement* означає:
- а) право на працевлаштування
 - б) заборону висилки до країни походження
 - в) право на возз'єднання сім'ї
 - г) право на соціальну допомогу
6. Що НЕ є формою експлуатації згідно з міжнародним правом?
- а) примусова праця
 - б) сексуальна експлуатація
 - в) добровільна міграція
 - г) вилучення органів
7. Незаконна міграція за тривалістю може бути:
- а) лише тимчасовою
 - б) лише постійною
 - в) тимчасовою, постійною та циркулярною
 - г) лише циркулярною
8. Що є основною метою торгівлі людьми?
- а) допомога мігрантам
 - б) експлуатація
 - в) возз'єднання сімей
 - г) освіта
9. Який регіон має найбільшу абсолютну кількість жертв сучасного рабства?
- а) Європа та Центральна Азія
 - б) Африка
 - в) Азійсько-Тихоокеанський регіон
 - г) Америка
10. Боргова залежність у контексті торгівлі людьми означає:
- а) легальний кредит
 - б) створення нереальних боргових зобов'язань
 - в) державний борг
 - г) банківський борг
11. У випадку торгівлі дітьми обов'язковою умовою є:
- а) наявність засобів примусу
 - б) згода батьків
 - в) лише мета експлуатації
 - г) перетин кордону
12. Системна корупція включає:
- а) лише прикордонну корупцію
 - б) лише судову корупцію
 - в) різні види корупції в державних структурах

г) лише адміністративну корупцію

13. Економічні прибутки від примусової праці оцінюються в:

а) 100 мільярдів доларів щорічно

б) 150 мільярдів доларів щорічно

в) 200 мільярдів доларів щорічно

г) 75 мільярдів доларів щорічно

14. Змішані потоки мігрантів ускладнюють:

а) транспортування

б) ідентифікацію жертв торгівлі людьми

в) фінансування операцій

г) корупційні схеми

15. Балканський маршрут традиційно проходить через:

а) Туреччину → Болгарію → Сербію → Німеччину

б) Грецію → Італію → Францію

в) Румунію → Угорщину → Австрію

г) Хорватію → Словенію → Італію

Практичні завдання:

1. Аналіз міграційних маршрутів. Створіть карту основних міграційних маршрутів до Європи, позначте країни походження, транзитні країни та кінцеві пункти призначення. Проаналізуйте, які фактори впливають на формування цих маршрутів та як вони змінювалися протягом останніх 10 років.

2. Порівняльний аналіз національного законодавства. Порівняйте визначення торгівлі людьми в законодавстві трьох різних країн (наприклад, США, Німеччини та України). Виявіть спільні елементи та відмінності, проаналізуйте їх вплив на ефективність міжнародного співробітництва.

3. Дослідження економічних аспектів. Проведіть аналіз економічних факторів незаконної міграції на прикладі конкретного регіону. Розрахуйте співвідношення витрат та потенційних доходів для мігранта, врахуйте ризики та ймовірність успіху.

4. Ідентифікація жертв торгівлі людьми. Розробіть алгоритм ідентифікації потенційних жертв торгівлі людьми для прикордонних служб. Включіть індикатори, які допоможуть відрізнити жертв від добровільних мігрантів.

5. Аналіз корупційних схем. Дослідіть роль корупції у сприянні незаконній міграції та торгівлі людьми. Створіть схему корупційних зв'язків та запропонуйте заходи протидії.

6. Оцінка ефективності міжнародних програм. Проаналізуйте ефективність міжнародних програм боротьби з торгівлею людьми на прикладі конкретного регіону. Оцініть досягнуті результати та запропонуйте покращення.

7. Моделювання сценаріїв. Створіть три сценарії розвитку ситуації з незаконною міграцією в умовах різних політичних та економічних змін. Проаналізуйте можливі наслідки для кожного сценарію.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Вплив пандемії COVID-19 на міграційні процеси та торгівлю людьми
2. Кліматичні зміни як новий фактор вимушеної міграції
3. Роль цифрових технологій у сучасній торгівлі людьми
4. Гендерні аспекти незаконної міграції та торгівлі людьми
5. Дитяча праця як форма торгівлі людьми: сучасні виклики
6. Економічні наслідки незаконної міграції для країн призначення
7. Міжнародне співробітництво у боротьбі з торгівлею людьми: успіхи та невдачі
8. Роль організованої злочинності в контролі міграційних маршрутів
9. Захист та реабілітація жертв торгівлі людьми: кращі практики
10. Корупція як каталізатор транснаціональних міграційних злочинів
11. Торгівля людьми з метою вилучення органів: масштаби та методи протидії
12. Роль соціальних мереж у вербуванні жертв торгівлі людьми

Ситуативні задачі:

1. У порту італійського міста було затримано судно з 150 мігрантами з різних африканських країн. Серед них виявлено 20 неповнолітніх без супроводу дорослих, 15 жінок, які демонструють ознаки психологічної травми, та 10 чоловіків з відсутніми документами особи. Деякі мігранти розповідають про примус до праці під час транзиту через Лівію, інші – про сплату великих сум за переправу. Частина мігрантів має документи, які можуть бути підробленими.

Класифікуйте різні категорії осіб на судні. Визначте ознаки можливої торгівлі людьми. Розробіть план первинних дій для правоохоронних органів. Запропонуйте процедуру ідентифікації жертв торгівлі людьми. Окресліть необхідні заходи захисту для різних категорій осіб.

2. Правоохоронні органи п'яти європейських країн одночасно провели операцію проти міжнародної мережі, яка займалася торгівлею людьми з метою трудової експлуатації. Мережа діяла наступним чином: в Україні та Молдові вербували робітників, обіцяючи високооплачувану роботу в Німеччині. Людей перевозили через Польщу та Чехію з використанням підроблених документів. У Німеччині їх розміщували в жахливих умовах та змушували працювати на будівництві та в сільському господарстві 12-14 годин на день за мізерну плату. Документи у жертв вилучали, створювали штучні борги за проживання та транспортування.

Проаналізуйте структуру злочинної мережі. Визначте ролі різних учасників злочинної організації. Оцініть виклики для міжнародного співробітництва. Розробіть стратегію допомоги жертвам. Запропонуйте заходи превенції подібних злочинів.

3. У ході розслідування кіберполіція виявила мережу, яка використовувала соціальні мережі та месенджери для вербування молодих жінок віком 18-25 років. Злочинці створювали фейкові профілі модельних агентств, обіцяли кар'єру в шоу-бізнесі за кордоном. Після прибуття до країни призначення жінок позбавляли документів, фотографували в компрометуючих

позах для створення психологічного тиску, змушували до заняття проституцією. Частина доходів переказували в криптовалюті на рахунки в офшорних зонах.

Ідентифікуйте сучасні методи вербування жертв. Проаналізуйте роль цифрових технологій у торгівлі людьми. Визначте виклики для розслідування кіберзлочинів. Розробіть заходи профілактики серед потенційних жертв. Запропонуйте механізми міжнародного співробітництва в кіберсфері.

4. Міжнародна правозахисна організація оприлюднила звіт про використання дитячої праці на какао-плантаціях у Західній Африці. Діти віком 8-15 років працюють в небезпечних умовах, використовуючи шкідливі хімікати, не отримують освіти. Багато з них були продані батьками за символічні суми або викрадені з сусідніх країн. Какао з цих плантацій потрапляє до великих міжнародних корпорацій, які виробляють шоколад для світового ринку. Місцева влада корумпована та не вживає заходів для припинення експлуатації дітей.

Кваліфікуйте дії щодо дітей з точки зору міжнародного права. Проаналізуйте роль корпоративної відповідальності. Визначте механізми міжнародного тиску. Розробіть план заходів для звільнення та реабілітації дітей. Запропонуйте довгострокову стратегію викорінення дитячої праці.

5. У зоні збройного конфлікту зафіксовано випадки зникнення людей, пізніше знайдених мертвими з хірургічними швами в області нирок. Розслідування показало існування організованої мережі, яка викрадає людей, вилучає органи в підпільних клініках та продає їх заможним пацієнтам в сусідніх країнах. У схемі задіяні медичні працівники, представники збройних формувань та корумповані чиновники. Жертвами стають як місцеві жителі, так і внутрішньо переміщені особи.

Класифікуйте злочин згідно з міжнародним правом. Визначте особливості розслідування в умовах конфлікту. Проаналізуйте роль різних учасників злочинної схеми. Розробіть заходи захисту вразливих груп населення. Запропонуйте механізми міжнародного реагування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМ ЗАГРОЗАМ

Тема 4. Міжнародно-правова база протидії тероризму

План:

1. Універсальні конвенції ООН з боротьби з тероризмом: структура та основні положення
2. Резолюції Ради Безпеки ООН щодо протидії тероризму та їх імплементація
3. Регіональні угоди та механізми боротьби з тероризмом (ЄС, СНД, ШОС)
4. Принципи міжнародного співробітництва у кримінальних справах, пов'язаних з тероризмом
5. Екстрадиція терористів: правові принципи та практичні проблеми
6. Заходи щодо замороження активів та фінансових санкцій проти терористичних організацій
7. Міжнародні стандарти захисту прав людини в контексті антитерористичних заходів

 Перелік ключових термінів і понять: універсальні конвенції ООН з боротьби з тероризмом, принцип «видати або судити» (aut dedere aut judicare), секторальний підхід у міжнародному антитерористичному праві, резолюція 1373 (2001) Ради Безпеки ООН, Комітет з боротьби з тероризмом (СТС), Санкційний режим 1267/1989/2253, консолідований список, іноземні терористичні бойовики, деполітизація тероризму, подвійна криміналізація, принцип спеціальності в екстрадиції, європейський ордер на арешт (ЕАВ), взаємна правова допомога (MLA), спільні слідчі групи (JIT), регіональна антитерористична структура (РАТС), концепція «трьох сил зла», дипломатичні запевнення в екстрадиції, омбудсмен у санкційних процедурах, принцип взаємності у міжнародному співробітництві, незаконна видача (extraordinary rendition).

 1. Універсальні конвенції ООН з боротьби з тероризмом: структура та основні положення

Тероризм як транснаціональна загроза вимагає координованої міжнародної відповіді через розробку єдиних правових стандартів. Система універсальних конвенцій ООН з боротьби з тероризмом становить основу сучасного міжнародного антитерористичного права, створюючи правовий фундамент для міжнародного співробітництва у цій сфері.

Історико-правовий розвиток антитерористичних конвенцій ООН:

Перший етап (1963-1979): секторальний підхід. Розвиток міжнародного антитерористичного права розпочався з прийняття Токійської конвенції 1963 року про правопорушення та деякі інші акти, що вчиняються на борту повітряних суден. Цей етап характеризувався секторальним підходом до

боротьби з окремими проявами тероризму: Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Гаага, 1970); Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Монреаль, 1971); Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів (1973).

Другий етап (1979-2001): розширення сфери регулювання. Цей період ознаменувався розширенням предмета міжнародно-правового регулювання та включенням нових форм терористичної діяльності: Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників (1979); Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу (1980); Конвенція про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах (1988).

Третій етап (2001-2010): системний підхід. Події 11 вересня 2001 року стали каталізатором для переходу до системного підходу у боротьбі з тероризмом, що знайшло відображення у прийнятті Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999) та подальших документів.

Універсальні антитерористичні конвенції ООН можна класифікувати за предметом регулювання:

Конвенції щодо захисту транспорту: авіаційного транспорту (4 конвенції); морського транспорту (2 конвенції).

Конвенції щодо захисту осіб: дипломатичних агентів та міжнародних посадових осіб; заручників.

Конвенції щодо захисту об'єктів та матеріалів: ядерного матеріалу та ядерних установок; вибухових речовин.

Конвенції загального характеру: фінансування тероризму; ядерного тероризму; всеосяжна конвенція (проект).

Більшість конвенцій мають схожу структуру, що включає наступні елементи: *преамбула* – визначає мету та принципи; *дефінітивні положення* – визначення ключових термінів; *матеріально-правові норми* – кваліфікація злочинів; *процесуально-правові норми* – юрисдикція, видача, взаємна правова допомога; *інституційні положення* – механізми моніторингу; *заклучні положення* – підписання, ратифікація, набрання чинності.

Конвенції використовують різні підходи до визначення терористичних актів:

Казуїстичний метод – детальний опис конкретних діянь (наприклад, у Конвенції про захоплення заручників)

Загальне визначення з конкретними елементами – комбінація загальних критеріїв з переліком специфічних діянь (Конвенція про фінансування тероризму)

Об'єктивний критерій – визначення через об'єкт посягання (конвенції про захист транспорту)

Основні правові принципи антитерористичних конвенцій:

Принцип «видати або судити» (aut dedere aut judicare). Цей принцип є центральним у всіх антитерористичних конвенціях та передбачає зобов'язання держав або видати особу, підозрювану у вчиненні терористичного акту, або

притягнути її до кримінальної відповідальності у власній юрисдикції. Правові елементи принципу: зобов'язання встановлення юрисдикції; процедури екстрадиції; гарантії справедливого судочинства; виключення політичного характеру злочину.

Принцип універсальної юрисдикції. Конвенції встановлюють різні основи для юрисдикції держав: *територіальна юрисдикція* – місце вчинення злочину; *персональна юрисдикція* – громадянство правопорушника або потерпілого; *юрисдикція за місцем знаходження* – присутність підозрюваного на території держави; *захисна юрисдикція* – захист національних інтересів.

Всі конвенції містять зобов'язання держав-учасниць криміналізувати відповідні діяння у національному законодавстві з призначенням адекватних покарань. Обов'язкові елементи криміналізації: основний склад злочину; замах на злочин; співучість у злочині; організація та керівництво.

Конвенції покладають на держави-учасниці широкі зобов'язання щодо *імплементачії*: прийняття необхідного законодавства; створення відповідних інституційних механізмів; забезпечення міжнародного співробітництва; подання звітів про виконання.

Більшість конвенцій не містять спеціальних органів *моніторингу*, покладаючись на: Комітет з боротьби з тероризмом Ради Безпеки ООН; Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC); спеціалізовані регіональні організації.

Механізми звітності варіюються залежно від конвенції: періодичні національні звіти; тематичні огляди UNODC; експертні оцінки та рекомендації.

Найбільшою *проблемою* залишається відсутність універсально прийнятого визначення тероризму, що створює правову невизначеність та ускладнює міжнародне співробітництво. Існуючі конвенції *не охоплюють повною мірою*: кібертероризм, біологічний тероризм (частково), екологічний тероризм, тероризм з використанням ІІІ. *Проблеми правозастосування*: різні рівні імплементачії в національних правових системах; недостатнє міжнародне співробітництво; політизація процесів екстрадиції; конфлікт з принципами захисту прав людини.

Швидка еволюція терористичних загроз вимагає оновлення існуючих правових інструментів: інтеграція положень про кібертероризм; регулювання використання ІІІ у терористичних цілях; протидія радикалізації в онлайн-просторі. Проєкт Всеосяжної конвенції про міжнародний тероризм, що обговорюється з 2000 року, має потенціал для: уніфікації визначення тероризму; ліквідації правових прогалів; посилення механізмів співробітництва. Однак політичні розбіжності щодо визначення тероризму та його співвідношення з боротьбою за національне визволення залишаються основними перешкодами.

Перспективними напрямками залишаються: розвиток цифрових платформ для обміну інформацією; створення спеціалізованих міжнародних судових органів; посилення регіональних механізмів співробітництва.

Європейський Союз розробив власну систему антитерористичного законодавства, що доповнює універсальні конвенції: Рамкове рішення про боротьбу з тероризмом (2002); Директива про боротьбу з тероризмом (2017); Регламент про запобігання поширенню терористичного контенту онлайн (2021). Інші регіональні ініціативи: Арабська конвенція про боротьбу з тероризмом (1998); Конвенція ОАЄ про запобігання тероризму та боротьбу з ним (1999); Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом (2001).

Таким чином, система універсальних конвенцій ООН з боротьби з тероризмом становить важливий елемент сучасного міжнародного права, проте потребує суттєвого вдосконалення для ефективної відповіді на сучасні виклики.

Основні досягнення системи: створення правової основи для міжнародного співробітництва; встановлення мінімальних стандартів криміналізації; розвиток принципу «видати або судити»; сприяння гармонізації національного законодавства.

Ключові недоліки: фрагментарність та відсутність системності; недостатні механізми імплементації та моніторингу; прогалини у регулюванні нових форм тероризму; політичні перешкоди для консенсусу.

Ефективність міжнародно-правової боротьби з тероризмом залежить не лише від якості правових інструментів, але й від політичної волі держав до їх повноцінної імплементації та співробітництва у цій критично важливій сфері міжнародної безпеки.

2. Резолюції Ради Безпеки ООН щодо протидії тероризму та їх імплементація

Рада Безпеки ООН відіграє центральну роль у формуванні міжнародно-правових засад боротьби з тероризмом через прийняття резолюцій, що мають обов'язковий характер для всіх держав-членів ООН відповідно до статті 25 Статуту ООН. Резолюції Ради Безпеки доповнюють систему універсальних конвенцій, створюючи оперативні механізми реагування на терористичні загрози.

Еволюція резолюцій Ради Безпеки:

Початковий етап (1970-2001): реактивний підхід. До подій 11 вересня 2001 року Рада Безпеки приймала резолюції переважно як реакцію на конкретні терористичні акти або ситуації. Ключові документи цього періоду: Резолюція 731 (1992) щодо вибуху над Локербі; Резолюція 748 (1992) про санкції проти Лівії; Резолюція 1267 (1999) про санкції проти Талібану.

Системний етап (2001-2010): комплексний підхід. Події 11 вересня 2001 року стали поворотним моментом, що призвело до прийняття революційної Резолюції 1373 (2001), яка заклала основи сучасної системи міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом.

Сучасний етап (2010-до теперішнього часу): адаптація до нових загроз. Цей період характеризується прийняттям резолюцій, спрямованих на протидію новим формам тероризму, включаючи діяльність ІДІЛ,

використання інтернету для терористичних цілей, залучення іноземних терористичних бойовиків.

Резолюція 1373 (2001) встановила революційні зобов'язання, що виходять за межі традиційних міжнародно-правових інструментів:

Фінансові заходи: заморожування активів осіб та організацій, причетних до тероризму; заборона надання фінансової підтримки терористам; посилення фінансового моніторингу.

Правові зобов'язання: криміналізація фінансування тероризму; встановлення ефективних покарань; забезпечення швидкого обміну інформацією між державами.

Адміністративні заходи: посилення прикордонного контролю; підвищення безпеки документів; контроль за пересуванням терористів.

Міжнародне співробітництво: надання взаємної правової допомоги; полегшення процедур екстрадиції; обмін оперативною інформацією.

Резолюція 1373 створила *Комітет з боротьби з тероризмом (СТС)* як допоміжний орган Ради Безпеки з наступними функціями:

Моніторинг виконання: аналіз національних звітів про імплементацію; оцінка ефективності заходів; виявлення прогалин у національному законодавстві.

Технічна допомога: координація програм технічної допомоги; сприяння наданню експертної підтримки; організація навчальних програм.

Інформаційно-аналітична діяльність: збір та аналіз інформації про терористичні загрози; підготовка тематичних доповідей; розробка рекомендацій.

Виконавчий директорат (CTED): створений у 2004 році для посилення спроможностей СТС, CTED забезпечує: експертну підтримку діяльності Комітету; проведення оцінювальних місій; розробку технічних рекомендацій.

Санкційний режим 1267/1989/2253: Режим 1267 (1999) – санкції проти Талібану; Режим 1989 (2011) – санкції проти Аль-Каїди; Режим 2253 (2015) – санкції проти ІДІЛ та Аль-Каїди.

Механізми санкцій: заморожування активів; заборона на поїздки; ембарго на постачання зброї; цільові санкції проти окремих осіб та організацій.

Комітет з санкцій та його функції: ведення Консолідованого списку; розгляд запитів на включення/виключення; моніторинг виконання санкцій; взаємодія з державами-членами.

Омбудсмен: посада створена у 2009 році для забезпечення справедливих та прозорих процедур виключення зі списків санкцій, що гарантує: право на оскарження включення до списку; незалежний розгляд звернень; рекомендації щодо виключення.

Сучасні резолюції та нові виклики:

Резолюція 2178 (2014): іноземні терористичні бойовики. Прийнята у відповідь на масовий приїзд іноземних бойовиків до Сирії та Іраку, встановила зобов'язання щодо: криміналізації поїздок з терористичною метою; посилення

прикордонного контролю; обмін інформацією про підозрілих осіб; програми реінтеграції повернувшись бойовиків.

Резолюція 2341 (2017): захист критичної інфраструктури. Спрямована на захист об'єктів критичної інфраструктури від терористичних атак, включає: оцінку вразливостей; планування безпеки; міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки.

Резолюція 2396 (2017): біометричні дані та управління кордонами. Посилює вимоги щодо: збору та обміну біометричними даними; використання сучасних технологій прикордонного контролю; створення національних баз даних.

Резолюція 2462 (2019): фінансування тероризму. Оновлює підходи до боротьби з фінансуванням тероризму в умовах нових технологій: регулювання криптовалют; боротьба з використанням нових платіжних систем; посилення фінансового моніторингу.

Проблеми імплементації резолюцій:

Правові проблеми: невідповідність національного законодавства вимогам резолюцій; відсутність необхідних правових механізмів; конфлікт з конституційними принципами.

Інституційні проблеми: недостатні адміністративні спроможності; відсутність координації між державними органами; нестача кваліфікованих кадрів.

Технічні проблеми: відсутність сучасних технологій; недостатнє фінансування програм модернізації; проблеми міжвідомчої взаємодії.

Політичні проблеми: різні підходи до визначення тероризму; політизація антитерористичних заходів; конфлікт з принципами захисту прав людини.

Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) координує програми технічної допомоги у сферах: розробка законодавства; підготовка кадрів; інституційний розвиток; міжнародне співробітництво.

Контртерористичне управління ООН (UNOCT) забезпечує: координацію зусиль системи ООН; розробку стратегічних програм; мобілізацію ресурсів; оцінку потреб держав-членів.

Регіональні механізми імплементації: спеціалізовані регіональні організації; двосторонні угоди про співробітництво; регіональні центри підготовки кадрів; обмін кращими практиками.

3. Регіональні угоди та механізми боротьби з тероризмом (ЄС, СНД, ШОС)

Регіональні механізми боротьби з тероризмом доповнюють універсальну систему ООН, забезпечуючи більш гнучкі та адаптовані до специфічних умов інструменти співробітництва. Розвиток регіональних підходів обумовлений географічною близькістю загроз, спільністю правових традицій та необхідністю оперативного реагування.

Європейський Союз: найрозвиненіша система регіонального співробітництва.

Правова основа антитерористичної діяльності ЄС:

Рамкове рішення 2002/475/ЖНА про боротьбу з тероризмом заклало основи європейського антитерористичного права: уніфіковане визначення терористичних злочинів; мінімальні стандарти покарань; принципи взаємного визнання судових рішень.

Директива 2017/541/EU про боротьбу з тероризмом оновила правові стандарти: розширене визначення терористичних злочинів; криміналізація поїздок з терористичною метою; заходи допомоги жертвам тероризму; програми запобігання радикалізації.

Регламент 2021/784 про запобігання поширенню терористичного контенту онлайн встановив: зобов'язання платформ видаляти терористичний контент; механізми швидкого реагування; транскордонні повноваження компетентних органів.

Інституційна система ЄС:

Європол – європейське агентство правоохоронного співробітництва: Європейський центр з боротьби з тероризмом (ЕСТС); аналіз загроз та розвідувальні продукти; координація спільних операцій; підтримка національних розслідувань.

Єврюст – агентство судового співробітництва: координація транскордонних розслідувань; спільні слідчі групи; взаємна правова допомога; вирішення конфліктів юрисдикції.

Координатор ЄС з боротьби з тероризмом: розробка стратегічних документів; координація політики держав-членів; зовнішнє представництво ЄС; моніторинг імплементації рішень.

Механізми інформаційного обміну:

Шенгенська інформаційна система (SIS): база даних про розшукуваних осіб; сигналізація про підозрілі особи; координація прикордонних заходів.

Система входу/виходу (EES): реєстрація перетинів кордонів; виявлення порушень міграційного режиму; протидія нелегальній міграції.

Європейська система інформації про подорожі (ETIAS): попередня авторизація поїздок; перевірка безпекових ризиків; протидія терористичним загрозам.

Фінансові заходи ЄС:

Четверта директива про протидію відмиванню коштів: посилення заходів належної перевірки клієнтів; розширення переліку зобов'язаних суб'єктів; посилення вимог щодо кінцевих бенефіціарних власників.

Регламент про трансфери коштів: вимоги щодо інформації про платника та отримувача; моніторинг підозрілих операцій; особливі заходи для високоризикових юрисдикцій.

Санкційна політика: автономні санкції ЄС; імплементація санкцій РБ ООН; цільові фінансові санкції.

Співдружність Незалежних Держав (СНД):

Правова база співробітництва:

Договір про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з тероризмом (1999): координація антитерористичної діяльності; обмін інформацією; взаємна правова допомога; спільні антитерористичні операції.

Концепція співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі з тероризмом та іншими насильницькими проявами екстремізму (2011): стратегічні пріоритети співробітництва; механізми координації; заходи запобігання тероризму.

Інституційні механізми:

Антитерористичний центр СНД: координація діяльності спецслужб; аналіз терористичних загроз; підготовка спільних операцій; обмін оперативною інформацією.

Рада керівників органів безпеки та спецслужб: вироблення спільних підходів; координація діяльності спецслужб; прийняття спільних рішень.

Координаційна рада генпрокурорів: правове співробітництво; взаємна правова допомога; координація розслідувань.

Особливості співробітництва в рамках СНД:

Пріоритет силових методів: акцент на оперативно-розшукових заходах; координація спецоперацій; обмін розвідувальними даними.

Широке розуміння тероризму: включення сепаратизму та екстремізму; боротьба з «кольоровими революціями»; протидія західному впливу.

Обмежена правова інтеграція: переважання міжурядових домовленостей; слабкі механізми моніторингу; політизація співробітництва.

Шанхайська організація співробітництва (ШОС):

Правові основи:

Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом (2001): визначення «трьох сил зла»; зобов'язання щодо криміналізації; механізми екстрадиції; заборона надання притулку.

Договір про довгострокове добросусідство, дружбу та співробітництво країн-членів ШОС (2007): принципи співробітництва у сфері безпеки; неприпустимість використання території для антиурядової діяльності.

Регіональна антитерористична структура (РАТС):

Функції та повноваження: збір та аналіз інформації про терористичні загрози; координація спільних антитерористичних операцій; підготовка персоналу правоохоронних органів; розробка рекомендацій для держав-членів.

Механізми діяльності: база даних про терористичні організації та окремих терористів; система оперативного інформування; координація прикордонних служб.

Особливості підходу ШОС:

Концепція «трьох сил зла»: об'єднання тероризму, сепаратизму та екстремізму як єдиного явища; акцент на захисті територіальної цілісності; протидія етнорелігійному сепаратизму.

Превентивний підхід: акцент на запобіганні загрозам; контроль за релігійною діяльністю; обмеження громадянського суспільства.

Регіональна специфіка: фокус на центральноазіатські загрози; протидія афганському фактору; контроль за наркотрафіком.

Африканський Союз:

Конвенція ОАЄ про запобігання тероризму та боротьбу з ним (1999): всеосяжний підхід до визначення тероризму; зобов'язання щодо криміналізації; механізми співробітництва; заходи запобігання.

Африканський центр з вивчення та досліджень тероризму (ACSR): дослідження терористичних загроз; підготовка аналітичних матеріалів; навчання персоналу; технічна допомога.

Рада миру та безпеки: координація антитерористичних зусиль; авторизація миротворчих операцій; накладання санкцій.

Організація американських держав (ОАД):

Міжамериканська конвенція проти тероризму (2002): зобов'язання щодо криміналізації; механізми співробітництва; заходи проти фінансування тероризму.

Міжамериканський комітет проти тероризму (CICTE): координація регіональних зусиль; технічна допомога; обмін інформацією; підготовка кадрів.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН):

Конвенція АСЕАН про боротьбу з тероризмом (2007): регіональні механізми співробітництва; обмін інформацією; технічна допомога.

Plus Three (співробітництво з Китаєм, Японією, Південною Кореєю): розширення регіонального співробітництва; залучення додаткових ресурсів.

Ліга арабських держав:

Арабська конвенція про боротьбу з тероризмом (1998): визначення тероризму з урахуванням арабської специфіки; виключення боротьби за визволення з-під окупації; механізми співробітництва.

Арабська організація з питань адміністративного розвитку: підготовка кадрів; технічна допомога; обмін досвідом.

Виклики та перспективи регіонального співробітництва:

Правові виклики: різні правові традиції; невідповідність національного законодавства; проблеми гармонізації правових норм.

Політичні виклики: різні підходи до визначення тероризму; політизація антитерористичного співробітництва; конфлікт національних інтересів.

Технічні виклики: різні рівні технічного розвитку; проблеми сумісності інформаційних систем; нестача ресурсів.

Перспективні напрямки: розвиток цифрових платформ співробітництва; створення спільних баз даних; гармонізація підготовки кадрів; посилення механізмів моніторингу.

4. Принципи міжнародного співробітництва у кримінальних справах, пов'язаних з тероризмом

Міжнародне співробітництво у кримінальних справах, пов'язаних з тероризмом, базується на системі правових принципів, що забезпечують

ефективну взаємодію держав при збереженні їх суверенітету та дотриманні основних прав людини. Ці принципи еволюціонували під впливом зростаючих терористичних загроз та необхідності балансування безпекових потреб з правовими гарантіями.

Основоположні принципи міжнародного співробітництва:

Принцип взаємності (reciprocity): Взаємність є фундаментальним принципом міжнародного співробітництва, що передбачає надання допомоги на основі очікування аналогічної допомоги у майбутньому. У контексті боротьби з тероризмом цей принцип набуває особливого значення: *правова взаємність* – надання правової допомоги відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань; *фактична взаємність* – практичне забезпечення рівноцінного співробітництва; *дипломатична взаємність* – урахування політичних відносин між державами.

Принцип подвійної криміналізації (double criminality): Традиційно цей принцип вимагає, щоб діяння було криміналізоване в обох державах – запитуючій та запитуваній. У сфері тероризму цей принцип зазнає модифікацій: *пом'якшення вимог* для певних категорій терористичних злочинів; *презумпція подвійної криміналізації* для злочинів, передбачених антитерористичними конвенціями; *функціональний підхід* – фокус на характері діяння, а не на точній відповідності складу злочину.

Принцип спеціальності (specialty): Особа, видана або щодо якої надана правова допомога, може бути притягнута до відповідальності лише за ті злочини, які були зазначені у запиті. Особливості застосування: *розширене тлумачення* для пов'язаних терористичних злочинів; *можливість додаткових обвинувачень* за згодою запитуваної держави; *винятки для тяжких злочинів* за рішенням суду.

Принцип пропорційності: Заходи міжнародного співробітництва повинні бути пропорційними тяжкості злочину та меті розслідування: *градація заходів* залежно від тяжкості злочину; *мінімальне втручання* у права та свободи; *баланс між ефективністю та правами людини*.

Принцип добросовісності (bona fides): Держави повинні діяти добросовісно при здійсненні міжнародного співробітництва: *чесність у наданні інформації*; *своєчасність виконання запитів*; *повага до довіри партнерів*.

Спеціальні принципи антитерористичного співробітництва:

Принцип невідкладності: Терористичні загрози вимагають швидкого реагування, що обумовлює: *прискорені процедури* розгляду запитів; *попередні заходи* до завершення формальних процедур; *оперативні канали зв'язку* між компетентними органами; *цілодобова готовність* до співробітництва.

Принцип всеосяжності: Співробітництво охоплює всі аспекти боротьби з тероризмом: *превентивні заходи*; *оперативно-розшукова діяльність*; *кримінальне переслідування*; *конфіскація активів*; *реабілітація жертв*.

Принцип мережевого підходу: Сучасне співробітництво базується на мережевих зв'язках: *багаторівневість* – двостороннє, регіональне,

універсальне співробітництво; *багатосторонність* – участь різних акторів; *гнучкість* форм та механізмів.

Форми міжнародного співробітництва:

Взаємна правова допомога (Mutual Legal Assistance – MLA):

Традиційні форми MLA: вручення процесуальних документів; отримання показань свідків; збір та передача доказів; проведення обшуків та вилучень; забезпечення присутності свідків на суді.

Розширені форми MLA у терористичних справах: спільні слідчі групи; координовані операції; спільне використання доказів; взаємне визнання судових рішень.

Процедурні особливості: центральні органи для координації запитів; *прямі контакти* між правоохоронними органами; *спрощені процедури* для невідкладних випадків.

Екстрадиція (видача злочинців):

Правові основи екстрадиції: двосторонні договори про екстрадицію; багатосторонні конвенції; принцип взаємності; національне законодавство про екстрадицію.

Особливості екстрадиції у терористичних справах: *деполітизація тероризму* – виключення з категорії політичних злочинів; *розширені підстави* для відмови в екстрадиції; *дипломатичні гарантії* щодо недопущення тортур; *альтернатива екстрадиції* – принцип «видати або судити».

Спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams – JIT):

Правова основа: Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (2000); двосторонні угоди; рамкові рішення ЄС.

Структура та функціонування: *керівна держава* – координація діяльності групи; *держави-учасниці* – надання персоналу та ресурсів; *міжнародні органи* – Європол, Інтерпол як підтримуючі структури.

Переваги JIT: *пряме співробітництво* слідчих; *спільне використання доказів*; координовані дії; *економія ресурсів*.

Передача кримінального провадження:

Підстави для передачі: краща доказова база в іншій державі; місцезнаходження основних свідків; гуманітарні міркування; процесуальна економія.

Процедурні аспекти: згода обох держав; передача матеріалів справи; припинення провадження в передаючій державі; застосування права держави, що отримує справу.

Конфіскація активів та управління вилученим майном:

Правові механізми: тимчасові заходи забезпечення; конфіскація за вироком суду; конфіскація без обвинувачення; міжнародне розшукування активів.

Міжнародне співробітництво: взаємне визнання рішень про арешт активів; спільні розслідування фінансових потоків; повернення конфіскованих активів; компенсація жертвам тероризму.

Інформаційне співробітництво:

Обмін розвідувальними даними: оперативна інформація про загрози; тактична розвідка про конкретні операції; стратегічна аналітика тенденцій.

Обмін доказовою інформацією: матеріали кримінальних справ; результати судових експертиз; свідчення свідків та потерпілих.

Технічне співробітництво: обмін методиками розслідування; спільні навчальні програми; передача технологій та обладнання.

Проблеми та виклики співробітництва:

Правові перешкоди: різні правові системи; невідповідність процедур; конституційні обмеження; захист персональних даних.

Політичні чинники: дипломатичні відносини; політизація антитерористичних заходів; різні підходи до визначення тероризму.

Технічні обмеження: різні рівні технологічного розвитку; несумісність інформаційних систем; мовні бар'єри; часові зони та робочі графіки.

Практичні проблеми: бюрократичні процедури; тривалість розгляду запитів; недостатня кваліфікація персоналу; обмежені ресурси.

Шляхи вдосконалення співробітництва:

Правова гармонізація: уніфікація процедур співробітництва; взаємне визнання правових актів; спрощення формальностей; цифровізація документообігу.

Інституційний розвиток: створення спеціалізованих підрозділів; підготовка кваліфікованих кадрів; розвиток технічної інфраструктури; посилення координації.

Технологічні рішення: створення захищених каналів зв'язку; розробка спільних баз даних; використання штучного інтелекту для аналізу; автоматизація процедур.

5. Екстрадиція терористів: правові принципи та практичні проблеми

Екстрадиція (видача злочинців) є одним з найважливіших механізмів міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом, що дозволяє забезпечити невідворотність покарання за терористичні злочини незалежно від місця їх вчинення або місцезнаходження злочинця.

Правові принципи екстрадиції терористів:

Принцип деполітизації тероризму: Історично тероризм розглядався як політичний злочин, що виключав можливість екстрадиції. Сучасні антитерористичні конвенції встановлюють «депольну клаузулу»: *абсолютна деполітизація* – повне виключення терористичних актів з категорії політичних злочинів; *відносна деполітизація* – можливість відмови в екстрадиції лише за наявності ризику політичного переслідування; *функціональний підхід* – оцінка характеру злочину, а не мотивів злочинця.

Принцип «видати або судити» (aut dedere aut judicare): Цей принцип є центральним у всіх антитерористичних конвенціях: *безумовне зобов'язання* держави або видати підозрюваного, або притягнути до відповідальності; *встановлення юрисдикції* для забезпечення можливості судового переслідування; *процедурні гарантії* справедливого судочинства.

Принцип невидачі власних громадян: Багато держав конституційно заборонено видавати власних громадян: *альтернативне переслідування* у державі громадянства; *передача матеріалів справи* для судового розгляду; *міжнародна судова допомога* для забезпечення доказів.

Принцип подвійної криміналізації: Модифікації принципу у терористичних справах: *презумпція подвійної криміналізації* для злочинів, передбачених конвенціями; *функціональна еквівалентність* замість точної відповідності складів злочинів; *мінімальний поріг покарання* для можливості екстрадиції.

Стадії процедури екстрадиції:

Попередній арешт: термінове затримання особи за запитом про екстрадицію; строки попереднього арешту (зазвичай 40-60 днів); умови продовження арешту до отримання офіційного запиту.

Офіційний запит про екстрадицію: вимоги до змісту та оформлення запиту; необхідні документи та докази; переклад на мову запитуваної держави; дипломатичні канали передачі.

Судовий розгляд: перевірка відповідності запиту правовим вимогам; розгляд заперечень проти екстрадиції; оцінка доказів та обставин справи; прийняття рішення про допустимість екстрадиції.

Виконавче рішення: рішення виконавчої влади про видачу; можливість відмови з політичних міркувань; встановлення умов екстрадиції; виконання рішення про видачу.

Підстави для відмови в екстрадиції:

Абсолютні підстави: громадянство запитуваної особи; політичний характер злочину; загроза тортур або нелюдського поводження; порушення принципу *ne bis in idem*; закінчення строків давності.

Відносні підстави: можливість справедливого суду у запитуючій державі; пропорційність покарання; захист прав людини; гуманітарні міркування.

Спеціальні гарантії в терористичних справах:

Дипломатичні запевнення: гарантії недопущення смертної кари; заборона тортур та нелюдського поводження; забезпечення права на захист; дотримання міжнародних стандартів утримання.

Моніторинг виконання гарантій: спостереження за судовим процесом; відвідування місць ув'язнення; регулярні звіти про стан справи; можливість консульського захисту.

Практичні проблеми екстрадиції терористів:

Правові проблеми:

Конфлікт правових систем: різні підходи до визначення тероризму; невідповідність процедурних вимог; різні стандарти доказування; конституційні обмеження на екстрадицію.

Захист прав людини: заборона видачі у разі загрози тортур; право на справедливий суд; захист від політичного переслідування; права біженців та осіб, що шукають притулку.

Територіальні спори: непризнання юрисдикції запитуючої держави; спірні території; відсутність дипломатичних відносин; санкційні режими.

Політичні чинники:

Політизація терористичних справ: використання екстрадиції як політичного інструменту; селективне застосування правових норм; дипломатичний тиск; медіа-кампанії.

Двосторонні відносини: стан міждержавних відносин; взаємність у співробітництві; торгові та економічні зв'язки; регіональна політика.

Внутрішньополітичні міркування: громадська думка; позиція опозиції; етнічні та релігійні фактори; виборчі цикли.

Технічні та процедурні проблеми:

Якість доказів: недостатність доказової бази; проблеми з автентифікацією документів; мовні бар'єри; різні стандарти судової експертизи.

Процедурні затримки: тривалість судових процедур; множинність інстанцій оскарження; бюрократичні процедури; недостатня координація між органами.

Розшук та арешт: складність встановлення місцезнаходження; використання фальшивих документів; підтримка місцевих співчувальників; транскордонна мобільність терористів.

Сучасні тенденції та розвиток:

Спрощення процедур: використання стандартизованих форм запитів; електронний документообіг; прискорені процедури для терористичних справ; пряме співробітництво правоохоронних органів.

Європейський ордер на арешт (ЕАВ): автоматичне визнання судових рішень; мінімальні підстави для відмови; скорочені строки виконання; пряме співробітництво судових органів.

Регіональні механізми: спрощені процедури екстрадиції в рамках регіональних організацій; взаємне визнання правових актів; гармонізація законодавства; спільні стандарти захисту прав людини.

Альтернативи традиційній екстрадиції:

Передача кримінального провадження: судове переслідування у державі місцезнаходження злочинця; передача доказів та матеріалів справи; координація слідчих дій; взаємне визнання вироків.

Спільна юрисдикція: створення спеціальних судів; екстериторіальна юрисдикція; спільне фінансування судових процедур; міжнародні прокурори та судді.

Незаконна видача (extraordinary rendition): таємні операції з передачі підозрюваних; обхід правових процедур; порушення прав людини; міжнародні скандали та критика.

6. *Заходи щодо замороження активів та фінансових санкцій проти терористичних організацій*

Фінансова складова боротьби з тероризмом набула критичного значення після подій 11 вересня 2001 року, коли світова спільнота усвідомила важливість припинення фінансових потоків до терористичних організацій. Система замороження активів та фінансових санкцій стала одним з ключових інструментів міжнародної протидії тероризму.

Правові основи фінансових заходів:

Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 (2001): встановила революційні зобов'язання щодо: негайного замороження коштів терористів; заборони надання фінансових послуг; криміналізації фінансування тероризму; посилення фінансового моніторингу.

Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999): визначення фінансування тероризму; зобов'язання щодо криміналізації; механізми міжнародного співробітництва; заходи запобігання використанню фінансової системи.

Санкційні режими Ради Безпеки: Режим 1267/1989/2253 щодо ІДІЛ, Аль-Каїди та пов'язаних осіб; Консолідований список санкцій; механізми включення та виключення зі списків; національна імплементація санкційних заходів.

Рекомендації FATF (Група з фінансових дій): міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму; вимоги до фінансових інститутів; регулювання альтернативних систем переказу коштів; контроль за неприбутковими організаціями.

Механізми замороження активів:

Адміністративне замороження: негайне блокування рахунків за списками санкцій; заборона проведення операцій; повідомлення компетентних органів; ведення реєстрів заморожених активів.

Судове замороження: рішення суду про арешт майна; процедури оскарження; строки дії заходів; умови скасування арешту.

Превентивне замороження: тимчасові заходи до завершення розслідування; підстави для застосування; процедурні гарантії; судовий контроль.

Міжнародне замороження: взаємне визнання рішень про арешт активів; міжнародні запити про замороження; координація дій різних юрисдикцій; повернення заморожених активів.

Типи фінансових санкцій:

Цільові санкції (targeted sanctions): замороження активів конкретних осіб та організацій; заборона на надання фінансових послуг; блокування доступу до фінансової системи; ізоляція від міжнародних ринків.

Секторальні санкції: обмеження на діяльність цілих секторів економіки; заборона інвестицій; торгові обмеження; технологічне ембарго.

Вторинні санкції: санкції проти третіх сторін за співпрацю з санкціонованими особами; екстериторіальна дія національних санкцій; примусове дотримання міжнародних санкцій.

Розумні санкції (smart sanctions): точне націлювання на конкретні загрози; мінімізація гуманітарних наслідків; максимальна ефективність при мінімальному впливі на цивільне населення.

Виявлення та ідентифікація підозрілих операцій:

Індикатори підозрілої діяльності: незвичайні схеми переказів; використання готівки у великих сумах; операції в високоризикових юрисдикціях; зв'язки з санкціонованими особами.

Системи моніторингу: автоматизовані системи виявлення підозрілих операцій; алгоритми машинного навчання; аналіз мережевих зв'язків; скринінг клієнтів та операцій.

Звітування про підозрілі операції: зобов'язання фінансових інститутів; захист інформації; імунітет від відповідальності; взаємодія з підрозділами фінансової розвідки.

Підрозділи фінансової розвідки (FIU): збір та аналіз фінансової інформації; обмін даними з правоохоронними органами; міжнародне співробітництво; розробка типологій відмивання коштів.

Регулювання фінансових інститутів:

Заходи належної перевірки клієнтів (CDD): ідентифікація та верифікація клієнтів; визначення кінцевих бенефіціарних власників; постійний моніторинг ділових відносин; посилені заходи для високоризикових клієнтів.

Ведення записів: зберігання документів про операції; доступність інформації для компетентних органів; терміни зберігання даних; захист персональної інформації.

Програми комплаєнсу: внутрішні політики та процедури; призначення відповідальних осіб; навчання персоналу; внутрішній аудит та контроль.

Звітування регулятору: регулярні звіти про заходи боротьби з фінансуванням тероризму; повідомлення про порушення; статистична звітність; тематичні огляди.

Альтернативні системи переказу коштів:

Хавала та інші неформальні системи: традиційні системи переказу коштів; відсутність документування операцій; складність відстеження; культурні та релігійні аспекти.

Регулювання альтернативних систем: ліцензування операторів; вимоги до ведення записів; звітування про операції; міжнародне співробітництво у регулюванні.

Криптовалюти та віртуальні активи: анонімність транзакцій; децентралізована природа; регулятивні виклики; міжнародна координація регулювання.

Нові технології: цифрові валюти центральних банків; стейблкоїни; DeFi протоколи; NFT та інші токени.

Неприбуткові організації:

Ризики зловживань: використання НПО для фінансування тероризму; складність контролю за використанням коштів; міжнародний характер діяльності; довіра суспільства до благодійності.

Регулятивні заходи: реєстрація та ліцензування НПО; вимоги до звітності; контроль за джерелами фінансування; моніторинг використання коштів.

Баланс регулювання: збереження легітимної благодійної діяльності; захист прав громадянського суспільства; ефективна протидія зловживанням; міжнародна координація заходів.

Проблеми та виклики:

Правові виклики: різні правові системи; процедурні гарантії; права власності; презумпція невинуватості.

Технічні проблеми: складність міжнародного співробітництва; різні фінансові системи; технологічні розриви; кібербезпека.

Економічні наслідки: вплив на легітимну економічну діяльність; банківські ризики; комплаєнс витрати; фінансова ексклюзія.

Гуманітарні аспекти: вплив на цивільне населення; доступ до фінансових послуг; благодійна діяльність; права людини.

7. Міжнародні стандарти захисту прав людини в контексті антитерористичних заходів

Баланс між безпекою та правами людини є однією з найскладніших проблем сучасного міжнародного права. Антитерористичні заходи, спрямовані на захист суспільства від терористичних загроз, не повинні підривати основоположні права та свободи людини, які є фундаментом демократичного суспільства.

Основоположні принципи:

Принцип пропорційності: Антитерористичні заходи повинні бути пропорційними загрозі: адекватність заходів рівню загрози; мінімальне необхідне втручання у права; тимчасовість надзвичайних заходів; регулярний перегляд доцільності обмежень.

Принцип законності: Всі антитерористичні заходи повинні мати правову основу: чітке визначення у законі; доступність правових норм; передбачуваність правових наслідків; судовий контроль за застосуванням.

Принцип недискримінації: Заборона дискримінації у застосуванні антитерористичних заходів: рівність перед законом; заборона профілювання за етнічними або релігійними ознаками; захист прав меншин; гендерна рівність.

Принцип поваги до людської гідності: Непорушність людської гідності навіть в умовах боротьби з тероризмом: абсолютна заборона тортур; гуманне поводження; повага до особистості; захист від приниження.

Неприпустимі обмеження прав людини:

Абсолютна заборона тортур: Заборона тортур є абсолютною та не допускає винятків: заборона фізичних тортур; заборона психологічного примусу; недопустимість жорстокого поводження; захист від нелюдських умов утримання.

Принцип невислання (non-refoulement): Заборона повернення особи до держави, де їй загрожують тортури: оцінка ризику тортур; дипломатичні запевнення; моніторинг виконання гарантій; альтернативи висланню.

Право на життя: Захист права на життя навіть у боротьбі з тероризмом: заборона позасудових страт; використання смертоносної сили як крайній засіб; розслідування випадків загибелі; компенсація родинам жертв.

Заборона дискримінації: Недопустимість дискримінації у застосуванні антитерористичних заходів: рівне ставлення незалежно від походження; заборона етнічного та релігійного профілювання; захист прав іноземців; гендерна недискримінація.

Обмежувані права та їх гарантії:

Право на свободу та особисту недоторканність: Можливість обмеження за наявності правових підстав: судовий контроль за арештом; максимальні строки тримання під вартою; право на захист; умови утримання під вартою.

Право на справедливий суд: Збереження основних гарантій справедливого судочинства: презумпція невинуватості; право на захист; відкритість судового розгляду; незалежність та неупередженість суду.

Право на приватність: Обмеження права на приватність у межах необхідності: санкціоновані методи спостереження; судовий контроль за оперативними заходами; захист персональних даних; право на оскарження.

Свобода пересування: Можливість обмеження свободи пересування: паспортний контроль; заборона виїзду; адміністративний нагляд; територіальні обмеження.

Режим надзвичайного стану:

Умови запровадження: Надзвичайний стан може бути запроваджений лише за наявності: виняткової загрози існуванню нації; офіційного оголошення стану; тимчасового характеру заходів; пропорційності обмежень.

Процедурні вимоги: повідомлення міжнародних організацій; парламентський контроль; судовий нагляд; регулярний перегляд необхідності.

Межі обмежень: заборона скасування фундаментальних прав; мінімально необхідні обмеження; недискримінаційний характер; повернення до нормального режиму.

Міжнародний моніторинг: звіти про дерогації; моніторинг міжнародних організацій; періодичний перегляд; рекомендації щодо скасування.

Захист вразливих груп:

Права дітей: Особливі гарантії для дітей у антитерористичних заходах: заборона використання дітей-солдатів; спеціальні процедури ювенальної юстиції; програми реінтеграції; захист від вербування.

Права жінок: Гендерний вимір антитерористичних заходів: участь жінок у терористичній діяльності; жінки як жертви тероризму; гендерне профілювання; захист прав жінок-ув'язнених.

Права біженців та внутрішньо переміщених осіб: Захист осіб, що потребують міжнародного захисту: принцип невислання; доступ до процедури надання притулку; захист від довільного затримання; основні соціальні права.

Права осіб, що належать до меншин: захист від дискримінації та стигматизації; заборона колективної відповідальності; захист культурних та релігійних прав; боротьба з мовою ворожнечі; участь у політичному житті.

Роль міжнародних організацій:

ООН та права людини: Спеціальний доповідач з прав людини та боротьби з тероризмом; моніторинг дотримання прав людини; рекомендації державам; технічна допомога.

Комітет з прав людини: розгляд скарг про порушення; загальні коментарі; діалог з державами; індивідуальні повідомлення.

Управління Верховного комісара з прав людини: аналіз впливу антитерористичних заходів; розробка керівних принципів; навчальні програми; технічна допомога.

Регіональні системи захисту:

Європейський суд з прав людини: прецедентна практика з антитерористичних справ; баланс безпеки та прав людини; компенсація за порушення; еволюція стандартів.

Міжамериканська система: Міжамериканський суд та Комісія з прав людини; захист від примусових зникнень; боротьба з безкарністю; правосуддя перехідного періоду.

Африканська система: Африканський суд з прав людини; Африканська комісія; особливості континенту; колективні права.

Національна імплементація:

Конституційне регулювання: конституційні гарантії прав людини; механізми обмеження прав; судовий конституційний контроль; роль конституційних судів.

Законодавче забезпечення: антитерористичне законодавство; процедурні гарантії; судовий контроль; парламентський нагляд.

Інституційні механізми: національні правозахисні інституції; омбудсмени; незалежні моніторингові органи; громадський контроль.

Судова практика: роль судів у захисті прав людини; тлумачення антитерористичного законодавства; судовий перегляд адміністративних рішень; компенсація за порушення.

Висновки

Міжнародно-правова база протидії тероризму становить складну та багаторівневу систему, що включає універсальні конвенції ООН, резолюції Ради Безпеки, регіональні механізми співробітництва та національне імплементаційне законодавство. Ефективність цієї системи залежить від:

Правової гармонізації: необхідність уніфікації правових стандартів; ліквідація прогалів у регулюванні; адаптація до нових форм тероризму; розвиток механізмів імплементації.

Міжнародного співробітництва: посилення обміну інформацією; координація оперативних дій; взаємна правова допомога; спільні слідчі групи.

Захисту прав людини: дотримання міжнародних стандартів; баланс безпеки та свобод; судовий контроль; захист вразливих груп.

Технологічної модернізації: використання сучасних технологій; кібербезпека; цифровізація процедур; міжнародні бази даних.

Майбутній розвиток міжнародно-правової бази протидії тероризму повинен враховувати еволюцію терористичних загроз, технологічний прогрес та необхідність збереження демократичних цінностей у глобалізованому світі.

? Питання для самоконтролю:

1. Які основні етапи розвитку універсальних конвенцій ООН з боротьби з тероризмом?

2. Чим характеризується секторальний підхід до боротьби з тероризмом на першому етапі розвитку антитерористичних конвенцій?

3. Які правові принципи є центральними для всіх антитерористичних конвенцій ООН?

4. Що передбачає принцип «видати або судити» та які його правові елементи?

5. Яке значення має Резолюція 1373 (2001) для сучасної системи міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом?

6. Які функції виконує Комітет з боротьби з тероризмом та його Виконавчий директорат?

7. Як функціонує санкційний режим 1267/1989/2253 та які механізми санкцій він передбачає?

8. Що таке «деполітизація тероризму» та як цей принцип впливає на екстрадицію терористів?

9. Які особливості має антитерористичне співробітництво в рамках Європейського Союзу?

10. Чим характеризується концепція «трьох сил зла» в рамках Шанхайської організації співробітництва?

11. Які основні форми міжнародного співробітництва у кримінальних справах, пов'язаних з тероризмом?

12. Які підстави існують для відмови в екстрадиції терористів?

13. Що таке спільні слідчі групи та які переваги вони надають у розслідуванні терористичних злочинів?

14. Які практичні проблеми виникають при екстрадиції терористів?

15. Які сучасні альтернативи традиційній екстрадиції розвиваються в міжнародній практиці?

Тести для самоконтролю:

1. *Токійська конвенція 1963 року стосувалася:*

- а) боротьби з захопленням заручників
- б) правопорушень на борту повітряних суден
- в) фізичного захисту ядерного матеріалу
- г) боротьби з фінансуванням тероризму

2. *Принцип «aut dedere aut judicare» означає:*

- а) взаємність у співробітництві
- б) подвійну криміналізацію

- в) видати або судити
 - г) територіальну юрисдикцію
3. Резолюція 1373 (2001) Ради Безпеки ООН була прийнята:
- а) до подій 11 вересня 2001 року
 - б) після подій 11 вересня 2001 року
 - в) у 2002 році
 - г) у 2000 році
4. Комітет з боротьби з тероризмом (СТС) був створений на основі:
- а) Резолюції 1267 (1999)
 - б) Резолюції 1373 (2001)
 - в) Резолюції 2178 (2014)
 - г) Токійської конвенції 1963 року
5. Концепція «трьох сил зла» включає:
- а) тероризм, сепаратизм, екстремізм
 - б) тероризм, наркотрафік, корупцію
 - в) тероризм, кібезлочинність, відмивання грошей
 - г) тероризм, піратство, торгівлю людьми
6. Європейський ордер на арешт (ЕАВ) передбачає:
- а) обов'язкову подвійну криміналізацію
 - б) автоматичне визнання судових рішень
 - в) дипломатичні процедури видачі
 - г) політичну оцінку запитів
7. Омбудсмен у санкційних процедурах ООН забезпечує:
- а) включення до санкційних списків
 - б) моніторинг виконання санкцій
 - в) справедливі процедури виключення зі списків
 - г) координацію між державами
8. Резолюція 2178 (2014) стосувалася:
- а) кібертероризму
 - б) іноземних терористичних бойовиків
 - в) фінансування тероризму
 - г) захисту критичної інфраструктури
9. Принцип подвійної криміналізації вимагає:
- а) однакового покарання в обох державах
 - б) криміналізації діяння в обох державах
 - в) одночасного притягнення до відповідальності
 - г) спільного розслідування
10. Спільні слідчі групи (СІГ) створюються для:
- а) координації санкційної політики
 - б) спільного розслідування злочинів
 - в) обміну розвідувальними даними
 - г) підготовки міжнародних конвенцій
11. Деполітизація тероризму означає:
- а) заборону політичної діяльності терористів
 - б) виключення терористичних актів з категорії політичних злочинів

- в) політичну підтримку боротьби з тероризмом
- г) міжнародну політичну координацію

12. РАТС є структурою:

- а) Європейського Союзу
- б) Ради Європи
- в) Шанхайської організації співробітництва
- г) Співдружності Незалежних Держав

13. Консолідований список ООН містить:

- а) всі антитерористичні конвенції
- б) осіб та організації під санкціями
- в) держави-спонсори тероризму
- г) терористичні інциденти

14. Принцип невидачі власних громадян передбачає:

- а) абсолютну заборону екстрадиції громадян
- б) альтернативне переслідування у державі громадянства
- в) подвійне громадянство як підставу для відмови
- г) дипломатичний захист громадян

15. Взаємна правова допомога (MLA) включає:

- а) лише обмін документами
- б) тільки екстрадицію злочинців
- в) широкий спектр форм співробітництва
- г) виключно фінансові розслідування

Практичні завдання:

1. Аналіз конвенцій. Проаналізуйте структуру та основні положення трьох універсальних конвенцій ООН з боротьби з тероризмом (на вибір). Визначте спільні риси та відмінності в підходах до визначення терористичних актів, принципів юрисдикції та механізмів співробітництва.

2. Дослідження резолюцій. Дослідіть еволюцію резолюцій Ради Безпеки ООН з боротьби з тероризмом від 1970 року до сьогодні. Виявіть основні тенденції розвитку та зміни акцентів у підходах до протидії терористичним загрозам.

3. Порівняльний аналіз регіональних механізмів. Порівняйте антитерористичні механізми трьох регіональних організацій (ЄС, СНД, ШОС). Проаналізуйте їх правову базу, інституційну структуру та особливості підходів до боротьби з тероризмом.

4. Кейс-стаді екстрадиції. На основі реальної справи про екстрадицію особи, підозрюваної у терористичній діяльності, проаналізуйте застосування принципів міжнародного права, виявіть проблеми та запропонуйте шляхи їх вирішення.

5. Моделювання співробітництва. Розробіть модель ефективного міжнародного співробітництва у конкретній терористичній справі, включаючи всі необхідні правові інструменти, процедури та гарантії дотримання прав людини.

6. Правова експертиза. Підготуйте правовий висновок щодо відповідності національного антитерористичного законодавства (на вибір) міжнародним стандартам та зобов'язанням держави за універсальними конвенціями.

7. Аналіз санкційного режиму. Дослідіть функціонування санкційного режиму ООН 1267/1989/2253, проаналізуйте процедури включення/виключення зі списків, роль Омбудсмена та проблеми забезпечення справедливості процедур.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція визначення тероризму в міжнародному праві: від секторального до системного підходу

2. Роль Резолюції 1373 (2001) у формуванні сучасної системи міжнародного антитерористичного співробітництва

3. Санкційні режими ООН проти тероризму: ефективність та проблеми правозастосування

4. Європейська модель антитерористичного співробітництва: досвід та перспективи

5. Концепція «трьох сил зла» в рамках ШОС: особливості регіонального підходу до безпеки

6. Принцип «видати або судити» у сучасному міжнародному праві: теорія та практика

7. Деполітизація тероризму: вплив на процедури екстрадиції та міжнародне співробітництво

8. Спільні слідчі групи як інноваційний механізм міжнародного співробітництва

9. Захист прав людини в контексті міжнародних антитерористичних заходів

10. Проблеми та перспективи прийняття Всеосяжної конвенції про міжнародний тероризм

11. Кібертероризм: прогалини в міжнародно-правовому регулюванні

12. Незаконна видача (extraordinary rendition): правові та етичні аспекти

Ситуативні задачі:

1. Громадянин держави А, який також має громадянство держави Б, підозрюється у вчиненні терористичного акту в державі В. Держава В подає запит про екстрадицію до держави А, де наразі знаходиться підозрюваний. Конституція держави А забороняє видачу власних громадян, але держава Б не заперечує проти екстрадиції. Держава А має договір про екстрадицію з державою В, але не має такого договору з державою Б. Підозрюваний заявляє, що він може зазнати тортур у державі В, і просить політичного притулку.

Які правові принципи та механізми мають застосовуватися? Які альтернативи екстрадиції можливі? Як забезпечити дотримання прав людини?

2. Міжнародна благодійна організація була включена до Консолідованого списку ООН за підозрою у фінансуванні терористичної діяльності на основі розвідувальних даних однієї з держав-членів. Організація

стверджує, що включення було помилковим, і подає скаргу до Омбудсмена. Тим часом, її активи заморожені, діяльність припинена, а тисячі людей позбавлені гуманітарної допомоги. Держава, яка надала інформацію, відмовляється розкривати деталі через необхідність захисту джерел розвідки.

Як збалансувати безпекові потреби та права організації? Які процедурні гарантії мають застосовуватися? Як вирішити конфлікт між прозорістю та захистом розвідувальних даних?

3. Терористична мережа планує одночасні атаки в трьох європейських державах. Розслідування виявляє, що організатори знаходяться в державі А, фінансування надходить з держави Б, а зброя закуповується в державі В. Планується залучити бойовиків з четвертої держави Г, яка не є членом ЄС. Кожна держава має частину доказів, але жодна не має повної картини.

Який механізм співробітництва буде найефективнішим? Як забезпечити координацію розслідування? Які проблеми можуть виникнути з державою Г? Як розподілити юрисдикцію?

4. Громадянин європейської держави приєднався до терористичної організації в Сирії, брав участь у бойових діях та злочинах проти цивільного населення. Після поразки організації він був затриманий курдськими силами та утримується в таборі для затриманих. Його держава громадянства відмовляється репатріювати його, посилаючись на безпекові ризики. Курдська адміністрація не має можливості судити його за міжнародним правом. Сім'я затриманого звертається до міжнародних правозахисних організацій.

Які зобов'язання має держава громадянства? Як застосовувати принцип «видати або судити»? Які механізми міжнародного співробітництва можна використати? Як забезпечити правосуддя для жертв?

5. Хакерська група, що діє з території держави А, здійснює кібератаку на критичну інфраструктуру держави Б, використовуючи сервери в державі В та криптовалютні гаманці, зареєстровані в державі Г. Атака призводить до масових збоїв в енергосистемі та загибелі людей. Слідство встановлює, що напад був політично вмотивованим та мав на меті примусити уряд держави Б змінити свою зовнішню політику. Держава А стверджує, що не контролює дії хакерів, держава В – що її сервери використовувалися без відома, а держава Г відмовляється співпрацювати через банківську таємницю.

Чи можна кваліфікувати цю діяльність як тероризм? Яка держава має юрисдикцію? Які міжнародно-правові інструменти можна застосувати? Як забезпечити співробітництво всіх залучених держав?

Тема 5. Правові основи протидії незаконній міграції та торгівлі людьми

План:

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи до неї
2. Палермський протокол про попередження та припинення торгівлі людьми
3. Протокол про протидію незаконному ввозу мігрантів суходолом, морем і повітрям
4. Європейська конвенція про заходи проти торгівлі людьми: механізми контролю та моніторингу
5. Міжнародні стандарти захисту біженців та осіб, які потребують міжнародного захисту
6. Принципи невидворення та заборони катувань у контексті міграційного права
7. Співробітництво держав у сфері реадмісії та повернення незаконних мігрантів

 Перелік ключових термінів і понять: організована злочинна група, транснаціональний злочин, торгівля людьми, незаконний ввіз мігрантів, принцип невидворення (non-refoulement), біженець, Палермський протокол, підхід «трьох П», GRETA, реадмісія, екстрадиція, взаємна правова допомога, експлуатація людини, серйозний злочин, внутрішньо переміщені особи (ВПО), зтяжна ситуація з біженцями, Картахенська декларація, Дублінський регламент, Конференція Сторін (COP), UNODC.

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи до неї

Глобалізація економічних, політичних та соціальних процесів супроводжується зростанням транснаціональних злочинних загроз. Організовані злочинні групи використовують сучасні технології, міжнародні фінансові системи та прогалини в національних юрисдикціях для розширення своєї діяльності. У відповідь на ці виклики міжнародне співтовариство прийняло Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка стала першим глобальним правовим інструментом для боротьби з цією загрозою.

Необхідність створення комплексного міжнародного правового механізму для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю стала очевидною в 1990-х роках. Розпад біполярної системи, інтенсифікація міжнародної торгівлі та розвиток інформаційних технологій створили нові можливості для злочинних організацій.

Генеральна Асамблея ООН у резолюції 53/111 від 9 грудня 1998 року доручила Комісії ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя розробити проект конвенції. Після інтенсивних переговорів

Конвенція була прийнята 15 листопада 2000 року в Палермо (Італія) і набула чинності 29 вересня 2003 року.

Конвенція надає чіткі визначення основних термінів:

Організована злочинна група – структурована група з трьох або більше осіб, що існує протягом певного періоду часу і діє узгоджено з метою вчинення одного або більше серйозних злочинів для отримання прямо або опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди.

Серйозний злочин – діяння, яке карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворим покаранням.

Транснаціональний характер злочину визначається за критеріями його вчинення у більш ніж одній державі, планування в одній державі та виконання в іншій, або участі організованої злочинної групи, що здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі.

Конвенція зобов'язує держави-учасниці криміналізувати: участь в організованій злочинній групі; відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом; корупцію; перешкоджання здійсненню правосуддя.

Кожна держава-учасниця зобов'язана встановити свою юрисдикцію щодо злочинів, визначених Конвенцією, коли вони вчинені на її території або на борту судна, що плаває під її прапором, або повітряного судна, зареєстрованого відповідно до її законодавства.

Конвенція встановлює комплексну систему міжнародного співробітництва, включаючи:

Взаємну правову допомогу – держави зобов'язуються надавати одна одній максимально можливу взаємну правову допомогу у розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді злочинів.

Екстрадицію – злочини, визначені Конвенцією, включаються до переліку злочинів, що тягнуть за собою видачу правопорушників у будь-якому договорі про екстрадицію між державами-учасницями.

Правоохоронне співробітництво – держави співпрацюють у сфері правоохоронної діяльності, включаючи обмін інформацією та проведення спільних операцій.

Протоколи до Конвенції:

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми. Цей протокол, відомий як «Протокол про торгівлю людьми», є першим глобальним правовим інструментом, що містить визначення торгівлі людьми. Протокол встановлює «підхід трьох П»: попередження, захист жертв та покарання торгівців. *Визначення торгівлі людьми* включає три елементи: діяння (вербування, перевезення, укривання осіб); засоби (загроза силою, обман, зловживання владою); мета (експлуатація, включаючи проституцію, примусову працю, рабство).

Протокол проти незаконного ввозу мігрантів. Протокол спрямований на боротьбу з незаконним ввозом мігрантів суходелом, морем та повітрям. Він розрізняє незаконний ввіз мігрантів (що передбачає згоду особи) та торгівлю людьми (що передбачає експлуатацію). Протокол зобов'язує держави: криміналізувати незаконний ввіз мігрантів; посилити прикордонний контроль;

забезпечити гуманне поводження з мігрантами; сприяти поверненню мігрантів.

Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї. Протокол встановлює правові рамки для боротьби з незаконним виготовленням та обігом вогнепальної зброї, її частин, компонентів та боєприпасів. Він передбачає: криміналізацію незаконного виготовлення та обігу зброї; посилення контролю за виробництвом та імпортом/експортом; покращення міжнародного співробітництва у відстеженні зброї; заходи проти псування та знищення вилученої зброї.

Конференція Сторін (COP) є головним органом Конвенції, що збирається раз на два роки для оцінки імплементації та розробки рекомендацій. Конференція має право приймати протоколи та поправки до Конвенції. Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) виконує функції секретаріату Конвенції, забезпечуючи технічну допомогу державам-учасницям та координацію міжнародних зусиль. У 2018 році був запроваджений Механізм огляду імплементації Конвенції та протоколів до неї, який передбачає систематичну оцінку виконання зобов'язань державами-учасницями через процедуру взаємного огляду.

Конвенція сприяла гармонізації національного кримінального законодавства у сфері боротьби з організованою злочинністю. Більшість держав-учасниць адаптували своє законодавство відповідно до вимог Конвенції, що полегшило міжнародне співробітництво. Імплементація Конвенції стимулювала створення спеціалізованих правоохоронних органів та судових інституцій для боротьби з транснаціональною злочинністю. Багато країн створили підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, відмиванням коштів та торгівлею людьми. Конвенція забезпечила правову основу для координації міжнародних зусиль у боротьбі з транснаціональною злочинністю через такі механізми як Інтерпол, Європол та регіональні організації.

Сучасні виклики та обмеження:

– Розвиток цифрових технологій створює нові форми транснаціональної злочинності, які не повністю охоплені Конвенцією. Кіберзлочинність, використання криптовалют для відмивання коштів та злочини у кіберпросторі потребують адаптації існуючих правових механізмів.

– Незважаючи на широке членство (190 держав-учасниць станом на 2024 рік), якість імплементації Конвенції значно варіюється. Багато країн, особливо тих, що розвиваються, стикаються з труднощами у забезпеченні ефективного виконання положень Конвенції через обмежені ресурси та інституційну слабкість.

– Геополітичні напруження та різні підходи до національної безпеки можуть перешкоджати ефективному міжнародному співробітництву у рамках Конвенції. Принцип державного суверенітету іноді конфліктує з потребою в транснаціональних правоохоронних операціях.

Регіональні аспекти імплементації:

Європейський Союз розробив найбільш комплексну регіональну систему боротьби з організованою злочинністю, яка доповнює положення Конвенції. Європол, Євроюст та European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT) забезпечують оперативну координацію.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) прийняла низку документів для боротьби з транснаціональною злочинністю, включаючи План дій АСЕАН проти торгівлі людьми та Конвенцію АСЕАН проти торгівлі людьми.

Африканський союз розробив Загальну позицію Африки щодо міграції та розвитку, яка включає заходи боротьби з торгівлею людьми та незаконним ввозом мігрантів.

Роль у протидії сучасним загрозам:

Боротьба з тероризмом. Хоча Конвенція не охоплює тероризм безпосередньо, її положення про організовані злочинні групи та відмивання коштів широко використовуються у боротьбі з фінансуванням тероризму.

Протидія корупції. Положення Конвенції про корупцію заклали основу для прийняття Конвенції ООН проти корупції 2003 року, створивши комплексну систему боротьби з цим явищем.

Екологічні злочини. Зростання екологічних злочинів, таких як незаконна торгівля дикими тваринами та рослинами, токсичними відходами, стимулює розширення застосування Конвенції на ці сфери.

Майбутні перспективи розвитку:

Адаптація до цифрової епохи. Необхідність адаптації Конвенції до викликів цифрової епохи може потребувати розробки додаткового протоколу про кіберзлочинність або внесення поправок до існуючих положень.

Посилення механізмів моніторингу. Розвиток більш ефективних механізмів моніторингу та оцінки імплементації, включаючи використання цифрових технологій для збору та аналізу даних.

Інтеграція з іншими міжнародними інструментами. Подальша інтеграція з іншими міжнародними правовими інструментами, такими як Конвенція ООН проти корупції, антитерористичні конвенції та угоди про кібербезпеку.

Таким чином, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи до неї залишаються основоположними інструментами міжнародного права у сфері безпеки. За більш ніж два десятиліття свого існування Конвенція довела свою ефективність у створенні правової основи для міжнародного співробітництва та гармонізації національних підходів до боротьби з організованою злочинністю.

Водночас сучасні виклики, пов'язані з технологічним розвитком, геополітичними змінами та новими формами транснаціональних загроз, потребують постійної адаптації та вдосконалення існуючих механізмів. Успіх у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю залежить не лише від правової досконалості міжнародних інструментів, але й від політичної волі держав, наявності достатніх ресурсів та ефективної координації зусиль на всіх рівнях.

Конвенція та протоколи до неї продовжують відігравати ключову роль у забезпеченні міжнародної безпеки, створюючи основу для глобальної відповіді на транснаціональні злочинні загрози. Їх подальший розвиток та адаптація до сучасних реалій залишаються пріоритетним завданням міжнародного співтовариства.

2. Палермський протокол про попередження та припинення торгівлі людьми

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, більш відомий як Палермський протокол, є революційним міжнародним правовим інструментом у сфері боротьби з торгівлею людьми. Прийнятий одночасно з Конвенцією 15 листопада 2000 року в Палермо, протокол набув чинності 25 грудня 2003 року та станом на 2024 рік має 178 держав-учасниць.

До прийняття Палермського протоколу міжнародне співтовариство не мало єдиного універсального визначення торгівлі людьми, що ускладнювало міжнародне співробітництво у цій сфері. Існуючі міжнародні інструменти, такі як Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами 1949 року, були застарілими та не відповідали сучасним реаліям.

Зростання глобалізації, економічна нерівність, збройні конфлікти та слабкість державних інституцій у багатьох регіонах світу створили сприятливі умови для розвитку торгівлі людьми як одного з найприбутковіших видів транснаціональної організованої злочинності.

Стаття 3 Протоколу містить чітке трьохелементне визначення торгівлі людьми:

«Торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, укривання або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигоди, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Три основні елементи: Діяння: вербування, перевезення, передача, укривання або одержання людей. *Засоби:* загроза, примус, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою, підкуп. *Мета:* експлуатація, включаючи проституцію, примусову працю, рабство, вилучення органів

Важливо зазначити, що для дітей (осіб віком до 18 років) елемент «засоби» не є необхідним – будь-яке діяння з метою експлуатації дитини вже вважається торгівлею людьми.

Протокол базується на комплексному підході *«трьох П»:*

Попередження (Prevention): держави зобов'язуються розробляти політику, програми та заходи для попередження торгівлі людьми, включаючи

дослідження, інформаційні кампанії та соціально-економічні ініціативи для зменшення уразливості потенційних жертв.

Захист (Protection): забезпечення всебічного захисту жертв торгівлі людьми, включаючи конфіденційність, фізичну безпеку, медичну допомогу, психологічну підтримку та правову допомогу. Протокол також передбачає можливість надання дозволу на тимчасове або постійне перебування жертв на території держави.

Покарання (Prosecution): криміналізація торгівлі людьми у національному законодавстві та забезпечення ефективного кримінального переслідування торгівців людьми.

Протокол встановлює конкретні *зобов'язання* для держав-учасниць:

Законодавчі заходи: прийняття законодавчих та інших заходів для встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, спробу вчинення такого злочину, участь як співучасника та організацію або керівництво іншими особами у вчиненні цього злочину.

Захист жертв: надання відповідної допомоги та захисту жертвам торгівлі людьми, включаючи забезпечення конфіденційності та недоторканності приватного життя, надання інформації про відповідні судові та адміністративні процедури, фізичну безпеку та відшкодування шкоди.

Репатріація: сприяння та прийняття повернення особи, яка є громадянином або мала право на постійне проживання на її території на момент в'їзду до території приймаючої держави.

Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) є основним органом, відповідальним за підтримку імплементації Протоколу. UNODC надає технічну допомогу державам у розробці національного законодавства, створенні інституційних механізмів та підготовці кадрів.

З 2009 року UNODC публікує Глобальний звіт про торгівлю людьми, який містить аналіз тенденцій, форм експлуатації та ефективності заходів протидії на глобальному та регіональному рівнях.

3. Протокол про протидію незаконному ввозу мігрантів суходолом, морем і повітрям

Протокол проти незаконного ввозу мігрантів суходолом, морем і повітрям, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, є другим важливим додатковим протоколом до Палермської конвенції. Прийнятий 15 листопада 2000 року та чинний з 28 січня 2004 року, протокол має 149 держав-учасниць станом на 2024 рік.

Основною *метою* Протоколу є боротьба з незаконним ввозом мігрантів, одночасно захищаючи права мігрантів та запобігаючи їх експлуатації. Протокол спрямований на: попередження та боротьбу з незаконним ввозом мігрантів; сприяння співробітництву між державами-учасницями; захист прав незаконно ввезених мігрантів.

«Незаконний ввіз мігрантів» означає забезпечення, з метою отримання прямо або опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди,

незаконного в'їзду в державу-учасницю будь-якої особи, яка не є її громадянином або не проживає постійно на її території.

«Незаконний в'їзд» означає перетинання кордонів без дотримання необхідних вимог для законного в'їзду до приймаючої держави.

Протокол чітко розмежовує незаконний ввїз мігрантів та торгівлю людьми:

Незаконний ввїз мігрантів: передбачає згоду мігранта; комерційна угода між мігрантом та організатором; зазвичай завершується після прибуття до місця призначення; переважно стосується нелегального перетину кордонів.

Торгівля людьми: включає примус, обман або зловживання владою; мета експлуатації жертви; може відбуватися як через кордони, так і всередині країни; тривала експлуатація жертви.

Зобов'язання держав:

Криміналізація: держави зобов'язуються встановити кримінальну відповідальність за: незаконний ввїз мігрантів; створення умов для незаконного перебування; виготовлення, постачання або володіння підробленими документами.

Заходи проти незаконного ввозу морем: Протокол містить спеціальні положення щодо боротьби з незаконним ввозом мігрантів морськими шляхами, включаючи права держав зупиняти та оглядати судна у відкритому морі.

Прикордонні заходи: посилення прикордонного контролю, включаючи: перевірку документів; посилення безпеки документів; боротьбу з підробкою документів; обмін інформацією між прикордонними службами.

Захист прав мігрантів: незважаючи на незаконний статус, держави зобов'язані забезпечити: гуманне поводження з мігрантами; захист основних прав людини; особливий захист жінок та дітей; недискримінацію.

Протокол встановлює процедури *повернення незаконних мігрантів:* держава, громадянином якої є мігрант, зобов'язана прийняти його повернення; повернення має здійснюватися з дотриманням прав людини; необхідність перевірки громадянства або права на постійне проживання.

4. Європейська конвенція про заходи проти торгівлі людьми: механізми контролю та моніторингу

Європейська конвенція про заходи проти торгівлі людьми Ради Європи, прийнята 16 травня 2005 року у Варшаві та чинна з 1 лютого 2008 року, є першим міжнародним договором, що зосереджується виключно на торгівлі людьми з правозахисної перспективи. Станом на 2024 рік Конвенцію ратифікували 47 держав, включаючи всі держави-члени Ради Європи та деякі держави, що не є членами організації.

Інноваційні аспекти Конвенції:

Правозахисний підхід: на відміну від Палермського протоколу, який розглядає торгівлю людьми передусім як транснаціональний злочин, Європейська конвенція ставить права жертв у центр уваги.

Комплексність: Конвенція охоплює всі форми торгівлі людьми (національної та транснаціональної) та всі цілі експлуатації.

Гендерний підхід: особлива увага приділяється специфічним потребам жінок та дітей як найуразливіших категорій.

Зобов'язання держав-учасниць:

Попередження: розробка національних та місцевих програм попередження, дослідження корінних причин, інформаційні кампанії, соціально-економічні ініціативи для зменшення уразливості.

Захист та допомога жертвам: надання комплексної допомоги, включаючи: безпечне житло; медичну та психологічну допомогу; правову допомогу та перекладацькі послуги; освіту для дітей-жертв; доступ до ринку праці.

Кримінальне переслідування: ефективне розслідування та судове переслідування торгівців людьми, включаючи конфіскацію доходів від злочинної діяльності.

Найважливішою інновацією Конвенції є створення незалежного механізму моніторингу – Групи експертів з дій проти торгівлі людьми (GRETA).

Склад та функції GRETA: 15 незалежних та неупереджених експертів; обираються Комітетом міністрів Ради Європи строком на 4 роки; представляють різні юридичні системи та мають експертизу у сфері прав людини.

Процедура оцінювання:

Перший раунд оцінювання (2010-2014): загальна оцінка імплементації Конвенції всіма державами-учасницями, включаючи аналіз законодавства, політики та практики.

Другий раунд оцінювання (2014-2020): поглиблений аналіз конкретних аспектів, зокрема ідентифікації жертв, захисту дітей та доступу до компенсації.

Третій раунд оцінювання (з 2021): фокус на доступі до правосуддя та ефективних засобах правового захисту для жертв торгівлі людьми.

Методологія роботи GRETA: аналіз відповідей держав на анкети; оціночні візити до країн; зустрічі з державними органами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством; публікація оціночних звітів з конкретними рекомендаціями.

Комітет Сторін є політичним органом Конвенції, до якого входять представники всіх держав-учасниць. Комітет: розглядає звіти GRETA; приймає рекомендації щодо заходів для імплементації висновків GRETA; може прийняти рішення про публікацію заяви, якщо держава не вживає заходів.

У разі систематичного невиконання зобов'язань Комітет Сторін може ініціювати процедуру притягнення до відповідальності, що може призвести до призупинення членства у Конвенції.

5. Міжнародні стандарти захисту біженців та осіб, які потребують міжнародного захисту

Система міжнародного захисту біженців базується на фундаментальних принципах міжнародного права і формувалася протягом десятиліть у відповідь на масові переміщення населення внаслідок війн, переслідувань та порушень прав людини.

Конвенція про статус біженців, прийнята 28 липня 1951 року та чинна з 22 квітня 1954 року, разом з Протоколом 1967 року є основоположним документом міжнародного права біженців. Станом на 2024 рік 149 держав є учасницями Конвенції.

Визначення біженця: особа, яка внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, релігії, національності, політичних переконань або належності до певної соціальної групи перебуває за межами країни своєї громадянськості і не може або не бажає користуватися захистом цієї країни.

Права біженців: право на невидворення (non-refoulement); свобода пересування; право на працю та освіту; доступ до судів та правової допомоги; право на документи посвідчення особи.

Протокол щодо статусу біженців, прийнятий 31 січня 1967 року, розширив застосування Конвенції 1951 року, усунувши часові та географічні обмеження. Протокол дозволив поширити захист на всіх біженців незалежно від дати виникнення подій, що призвели до їх статусу.

Регіональні інструменти:

Конвенція ОАЄ (ОАЄ) 1969 року: розширила визначення біженця, включивши осіб, які змушені залишити свою країну через зовнішню агресію, окупацію, іноземне панування або події, що серйозно порушують громадський порядок.

Картахенська декларація 1984 року: запропонувала ще ширше визначення для Латинської Америки, включивши осіб, які тікають від масового насильства, збройних конфліктів та масових порушень прав людини.

Директива ЄС про кваліфікацію: встановлює стандарти для визнання біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Європейському Союзі.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), створене у 1950 році, є головним міжнародним органом захисту біженців. Мандат УВКБ включає:

Міжнародний захист: забезпечення поваги до прав біженців та шукачів притулку, включаючи доступ до процедур визначення статусу біженця.

Пошук довгострокових рішень: добровільна репатріація до країни походження; місцева інтеграція в країні першого притулку; переселення до третьої країни.

Надання гуманітарної допомоги: забезпечення базових потреб біженців, включаючи житло, харчування, медичну допомогу та освіту.

Сучасні виклики у сфері захисту біженців:

Змішані міграційні потоки: сучасні міграційні рухи часто включають як біженців, так і економічних мігрантів, що ускладнює процедури ідентифікації та захисту.

Затяжні ситуації з біженцями: близько 80% біженців у світі перебувають у затяжних ситуаціях (понад 5 років), не маючи доступу до довгострокових рішень.

Внутрішньо переміщені особи: глобальна кількість ВПО перевищує кількість біженців, але їх захист залишається переважно національною відповідальністю.

Кліматичні зміни: зростання переміщень через екологічні катастрофи та повільні екологічні процеси потребує адаптації існуючих правових рамок.

б. Принципи невидворення та заборони катувань у контексті міграційного права

Принцип невидворення (*non-refoulement*) є одним з основоположних принципів міжнародного права у сфері захисту біженців та мігрантів. Цей принцип забороняє повернення особи до країни, де їй загрожують переслідування, катування або інше жорстоке поводження.

Стаття 33 Конвенції 1951 року: «Жодна Договірна Держава не висилатиме і не повертатиме («refouler») біженця будь-яким способом до кордонів територій, де його життя або свобода зазнавали б загрози за ознакою його раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань.»

Конвенція проти катувань 1984 року (стаття 3): «Жодна держава-учасниця не повинна видавати, повертати («refouler») або екстрадувати особу до іншої держави, якщо існують серйозні підстави вважати, що їй може загрозувати там застосування катувань.»

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Комітет з прав людини тлумачить, що принцип невидворення впливає з права на життя та заборони катувань.

Принцип невидворення має *абсолютний характер* у контексті заборони катувань: не допускає жодних винятків або обмежень; застосовується незалежно від поведінки особи; діє навіть у випадках загрози національній безпеці.

У контексті Конвенції про біженців принцип може мати обмеження щодо осіб, які становлять загрозу безпеці країни притулку або були засуджені за особливо тяжкі злочини.

Сучасне тлумачення принципу невидворення включає його *екстратериторіальне застосування*: перехоплення на морі; діяльність на кордонах та транзитних зонах; контроль міграції за межами національної території.

Європейський суд з прав людини у справі Хірсі та інші проти Італії (2012) встановив, що Італія порушила принцип невидворення, повернувши мігрантів до Лівії з відкритого моря.

Ефективне дотримання принципу невидворення потребує *процедурних гарантій*: право на справедливий розгляд заяви про притулок; право на правову допомогу; право на перекладача; право на оскарження негативного рішення; заборона колективного видворення.

Визначення ризику повинно базуватися на: індивідуальній оцінці кожного випадку; актуальній інформації про ситуацію в країні походження; врахуванні особистих обставин заявника; застосуванні принципу презумпції на користь заявника у разі сумніву.

7. Співробітництво держав у сфері реадмісії та повернення незаконних мігрантів

Співробітництво у сфері реадмісії є важливим інструментом управління міграцією, що дозволяє державам повертати осіб, які не мають права на перебування на їх території. Водночас таке співробітництво повинно здійснюватися з дотриманням міжнародних стандартів прав людини.

Міжнародне звичаєве право: держави зобов'язані приймати назад своїх громадян, які перебувають за кордоном без законних підстав.

Двосторонні угоди про реадмісію: містять детальні процедури ідентифікації, документування та повернення осіб.

Многосторонні механізми: такі як Дублінський регламент ЄС, що визначає відповідальність за розгляд заяв про притулок.

Категорії осіб для реадмісії:

Власні громадяни: держави мають безумовний обов'язок приймати своїх громадян.

Громадяни третіх країн: особи, які в'їхали на територію запитуючої держави з території держави реадмісії.

Особи без громадянства: мали постійне місце проживання на території держави реадмісії.

Процедурні аспекти реадмісії:

Ідентифікація: встановлення особи та її зв'язку з державою реадмісії через документи, свідчення або інші докази.

Запит про реадмісію: формальне звернення з доказами приналежності особи до юрисдикції запитуваної держави.

Терміни розгляду: зазвичай встановлюються короткі терміни для відповіді (30-45 днів) та здійснення реадмісії.

Документування: видача проїзних документів для осіб, які не мають дійсних документів.

Гарантії прав людини:

Принцип невидворення: реадмісія не повинна призводити до порушення цього принципу.

Право на сімейне життя: врахування сімейних зв'язків при прийнятті рішення про реадмісію.

Права дітей: особливі процедури для неповнолітніх, включаючи визначення найкращих інтересів дитини.

Гуманне поводження: забезпечення гідних умов під час процедури реадмісії та транспортування.

Сучасні тенденції та виклики:

Зовнішнє вимірювання міграційної політики: розширення практики укладення угод про реадмісію з країнами походження та транзиту мігрантів.

Кондиціональність: пов'язування співробітництва у сфері реадмісії з торговельними, візовими та іншими преференціями.

Права людини та ефективність: необхідність балансу між ефективним управлінням міграцією та захистом прав мігрантів.

Висновки

Правові основи протидії незаконній міграції та торгівлі людьми формують комплексну систему міжнародних норм, що поєднує боротьбу із транснаціональною злочинністю із захистом прав людини. Ефективність цієї системи залежить від:

- Універсальної ратифікації та імплементації міжнародних інструментів;
- Розвитку національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів;
- Ефективного міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері;
- Забезпечення балансу між безпекою держав та захистом прав мігрантів;
- Адаптації правових механізмів до сучасних викликів глобалізації.

Подальший розвиток цієї сфери міжнародного права потребує постійної уваги до нових форм транснаціональних загроз, технологічних змін та еволюції міграційних процесів у глобальному контексті.

? Питання для самоконтролю:

1. Які три основні елементи входять до визначення торгівлі людьми згідно з Палермським протоколом?
2. У чому полягає різниця між торгівлею людьми та незаконним ввозом мігрантів?
3. Які основні зобов'язання держав-учасниць передбачає Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності?
4. Що означає підхід «триох П» у боротьбі з торгівлею людьми?
5. Які категорії осіб підпадають під визначення біженця згідно з Конвенцією 1951 року?
6. У чому полягає принцип невидворення і які його основні характеристики?
7. Які функції виконує GRETA в рамках Європейської конвенції про заходи проти торгівлі людьми?
8. Які процедурні гарантії необхідні для ефективного дотримання принципу невидворення?

9. Що включає поняття «серйозний злочин» у контексті Палермської конвенції?

10. Які регіональні інструменти розширили визначення біженця порівняно з Конвенцією 1951 року?

11. Які основні механізми співробітництва держав передбачає Палермська конвенція?

12. Яку роль відіграє UNODC у реалізації положень Палермської конвенції та протоколів?

13. Які особливості має процедура реадмісії та які категорії осіб підлягають поверненню?

14. Які сучасні виклики стоять перед системою захисту біженців?

15. Як Європейська конвенція про заходи проти торгівлі людьми відрізняється від Палермського протоколу?

Тести для самоконтролю:

1. Палермська конвенція була прийнята у:

- а) 1998 році
- б) 2000 році
- в) 2003 році
- г) 2005 році

2. Організована злочинна група складається з:

- а) двох або більше осіб
- б) трьох або більше осіб
- в) п'яти або більше осіб
- г) десяти або більше осіб

3. Підхід «трьох П» включає:

- а) профілактику, покарання, процедури
- б) попередження, захист, покарання
- в) планування, підготовку, проведення
- г) публічність, прозорість, підзвітність

4. GRETA – це:

- а) орган Європейського Союзу
- б) департамент ООН
- в) група експертів Ради Європи
- г) міжнародна неурядова організація

5. Принцип невидворення означає:

- а) заборону видачі злочинців
- б) заборону повернення до країни, де загрожують переслідування
- в) право на політичний притулок
- г) обов'язок прийняти біженців

6. Серйозний злочин карається позбавленням волі строком:

- а) не менше 2 років
- б) не менше 3 років
- в) не менше 4 років
- г) не менше 5 років

7. Незаконний ввіз мігрантів відрізняється від торгівлі людьми тим, що:

- а) завжди має транснаціональний характер
- б) передбачає згоду мігранта
- в) стосується лише дітей
- г) не є злочином

8. *Конвенція про статус біженців була прийнята у:*

- а) 1949 році
- б) 1951 році
- в) 1967 році
- г) 1969 році

9. *Біженцем НЕ може бути визнана особа, яка:*

- а) має обґрунтовані побоювання переслідувань
- б) перебуває за межами країни громадянськості
- в) є економічним мігрантом
- г) не може користуватися захистом своєї країни

10. *Рeadмісія – це:*

- а) прийом біженців
- б) видача злочинців
- в) повернення незаконних мігрантів
- г) надання притулку

11. *UNODC розшифровується як:*

- а) Управління ООН з прав людини
- б) Управління ООН з наркотиків та злочинності
- в) Управління ООН з біженців
- г) Управління ООН з миротворчості

12. *Експлуатація людини НЕ включає:*

- а) примусову працю
- б) проституцію
- в) легальне працевлаштування
- г) вилучення органів

13. *Дублінський регламент стосується:*

- а) торгівлі людьми
- б) організованої злочинності
- в) розгляду заяв про притулок
- г) реадмісії мігрантів

14. *Картахенська декларація була прийнята для:*

- а) Європи
- б) Африки
- в) Латинської Америки
- г) Азії

15. *Затяжна ситуація з біженцями – це ситуація тривалістю понад:*

- а) 2 роки
- б) 3 роки
- в) 5 років
- г) 10 років

Практичні завдання:

1. Аналіз міжнародних документів. Проаналізуйте структуру та основні положення Палермської конвенції та трьох протоколів до неї. Складіть порівняльну таблицю їх цілей, сфери застосування та основних зобов'язань держав.

2. Дослідження національного законодавства. Дослідіть, як положення Палермської конвенції та протоколів імплементовані в законодавстві України. Визначте прогалини та запропонуйте шляхи вдосконалення.

3. Аналіз діяльності GRETA. Проаналізуйте останні звіти GRETA щодо 2-3 європейських країн. Визначте основні проблеми в імплементації Європейської конвенції та рекомендації експертів.

4. Кейс-стаді: застосування принципу невидворення. Дослідіть практику Європейського суду з прав людини щодо застосування принципу невидворення. Проаналізуйте 3-4 знакові рішення та їх вплив на міграційну політику.

5. Моделювання переговорів з реадмісії. Розробіть проект двосторонньої угоди про реадмісію між двома країнами, врахувавши всі необхідні процедурні гарантії та стандарти прав людини.

6. Аналіз статистичних даних. На основі звітів UNODC та інших міжнародних організацій проаналізуйте тенденції торгівлі людьми та незаконної міграції за останні 5 років. Підготуйте аналітичну записку з рекомендаціями.

7. Розробка національної стратегії. Розробіть концепцію національної стратегії протидії торгівлі людьми, використовуючи підхід «трьох П» та враховуючи міжнародні стандарти та передовий досвід.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція міжнародного права у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності

2. Сучасні форми торгівлі людьми та виклики цифрової епохи

3. Роль регіональних організацій у боротьбі з незаконною міграцією

4. Захист прав дітей-жертв торгівлі людьми: міжнародні стандарти та практика

5. Механізми міжнародного співробітництва у сфері екстрадиції та взаємної правової допомоги

6. Правові аспекти боротьби з незаконним ввозом мігрантів морськими шляхами

7. Принцип невидворення в контексті сучасних міграційних викликів

8. Роль УВКБ ООН у захисті біженців та шукачів притулку

9. Гендерні аспекти торгівлі людьми та міжнародного захисту

10. Співробітництво ЄС з третіми країнами у сфері управління міграцією

11. Правові проблеми захисту кліматичних мігрантів

12. Механізми компенсації шкоди жертвам торгівлі людьми

Ситуативні задачі:

1. 17-річна Марія з України була завербована через соціальні мережі на роботу офіціанткою в ресторані в Польщі. Їй пообіцяли легальне працевлаштування, гарну зарплату та безкоштовне житло. По прибуттю до Польщі в неї забрали документи, поселили в переповненій кімнаті з іншими дівчатами та змусили працювати в нічному клубі. Дівчина не отримувала обіцяної зарплати, їй погрожували фізичною розправою та депортацією. Через два місяці Марія звернулася за допомогою до поліції.

Визначте, чи є цей випадок торгівлею людьми згідно з Палермським протоколом. Проаналізуйте всі три елементи визначення торгівлі людьми. Які права має Марія як жертва торгівлі людьми? Які зобов'язання має Польща щодо захисту жертви? Яка роль України в цій ситуації?

2. Італійська берегова охорона перехопила човен з 50 мігрантами з Лівії у відкритому морі, в 15 милях від італійського узбережжя. Серед мігрантів були громадяни Еритреї, Сомалі та Судану. Італійські власті, не розглядаючи індивідуальні обставини кожного мігранта, передали всіх лівійській береговій охороні, яка доставила їх назад до Лівії. Деякі з мігрантів заявляли, що тікають від переслідувань у своїх країнах.

Чи порушила Італія принцип невидворення? Які процедурні гарантії мали бути забезпечені? Як застосовується принцип невидворення в екстериторіальних водах? Які зобов'язання має Італія згідно з міжнародним правом? Яке рішення могло б прийняти ЄСПЛ у цьому випадку?

3. Ахмед, громадянин Сирії, організував переправу групи з 20 своїх співвітчизників через турецько-грецький кордон. Він не отримував плати за свої послуги, а діяв з гуманітарних мотивів, допомагаючи землякам дістатися Європи. Група була затримана грецькою поліцією на кордоні. Ахмеда звинуватили у незаконному ввозі мігрантів та заарештували.

Чи підпадають дії Ахмеда під визначення незаконного ввозу мігрантів? Чи має значення відсутність комерційної мети? Які захисні аргументи може використати Ахмед? Як гуманітарні мотиви впливають на кваліфікацію діяння? Які зобов'язання має Греція щодо інших членів групи?

4. Німеччина звернулася до Сербії з проханням про реадмісію Петра, який, за твердженням німецької сторони, є громадянином Сербії та незаконно перебуває на території Німеччини. Петро стверджує, що він є громадянином Косова, має сім'ю в Німеччині та просить притулку. У нього немає дійсних документів, що підтверджують громадянство. Сербія відмовляється приймати Петра, посилаючись на недостатність доказів його сербського громадянства.

Які критерії застосовуються для встановлення приналежності особи до держави реадмісії? Чи правомірна відмова Сербії? Які процедури ідентифікації має застосувати Німеччина? Як врахувати заяву Петра про надання притулку? Які права має Петро в цій ситуації?

5. 14-річний Раджеш з Бангладеш був знайдений французькою поліцією на підпільній фабриці з виготовлення одягу в Парижі. Хлопчик працював по 14 годин на день в жахливих умовах, не отримував зарплати та жив у підвалі фабрики. Він розповів, що його батьки «продали» його чоловікові, який

пообіцяв дати хлопцю освіту в Європі. Раджеш не говорить французькою мовою та боїться повернення додому.

Чи є цей випадок торгівлею людьми згідно з міжнародними стандартами? Які особливості застосування визначення торгівлі людьми до дітей? Які права має Раджеш у Франції? Як визначити найкращі інтереси дитини в цьому випадку? Які заходи захисту та допомоги мають бути надані? Чи можливе повернення дитини до країни походження?

Тема 6. Організаційно-правові механізми та інституційне забезпечення протидії транснаціональним загрозам

План:

1. Структура та повноваження національних органів у сфері протидії тероризму та організованій злочинності
2. Міжвідомча координація в системі забезпечення національної безпеки України
3. Роль правоохоронних органів у протидії незаконній міграції та торгівлі людьми
4. Інтерпол, Європол та інші міжнародні поліцейські організації: механізми взаємодії
5. Спеціальні слідчі техніки та оперативно-розшукові заходи у боротьбі з транснаціональними злочинами
6. Міжнародна правова допомога у кримінальних справах: процедури та практичні аспекти
7. Роль громадянського суспільства та міжнародних неурядових організацій у протидії транснаціональним загрозам

 Перелік ключових термінів і понять: транснаціональні загрози, міжвідомча координація, РНБО (Рада національної безпеки і оборони України), Антитерористичний центр, Інтерпол, Європол, централізована модель, децентралізована модель, оперативно-розшукові заходи, екстрадиція, торгівля людьми, незаконна міграція, червоні картки Інтерполу, Держфінмоніторинг, спільні розслідувальні групи, біометричні технології, превентивні повноваження, контрольовані поставки, фінансовий моніторинг, кіберзлочинність.

 1. Структура та повноваження національних органів у сфері протидії тероризму та організованій злочинності

Глобалізація сучасного світу призвела не лише до поглиблення міжнародного співробітництва, але й до еволюції загроз безпеці. Тероризм та організована злочинність набули транснаціонального характеру, що вимагає адекватної відповіді з боку національних систем безпеки. Ефективність протидії цим явищам значною мірою залежить від структурної організації та чіткого розподілу повноважень між національними органами безпеки.

Сучасна теорія безпеки виділяє декілька основних моделей організації національних систем протидії тероризму та організованій злочинності:

Централізована модель передбачає створення єдиного координаційного центру з широкими повноваженнями щодо планування та контролю антитерористичних операцій. Прикладом може слугувати французька модель з Національним координаційним центром боротьби з тероризмом.

Децентралізована модель характеризується розподілом функцій між різними відомствами при збереженні їх відносної автономії. Така система

функціонує у Німеччині, де федеральні та земельні органи мають чітко розмежовані компетенції.

Змішана модель поєднує елементи централізації та децентралізації, забезпечуючи гнучкість реагування на різні типи загроз. Ця модель притаманна США та Великобританії.

Діяльність національних органів безпеки регламентується комплексом *нормативно-правових актів*, що включають: конституційні положення щодо забезпечення національної безпеки; спеціальні закони про протидію тероризму та організованій злочинності; міжнародні угоди та конвенції; відомчі нормативні акти.

Національні системи протидії тероризму та організованій злочинності включають наступні категорії органів:

Координаційні структури здійснюють планування, координацію та контроль діяльності усіх суб'єктів системи безпеки. До них належать ради національної безпеки, антитерористичні комітети, міжвідомчі комісії.

Оперативні підрозділи безпосередньо виконують завдання з виявлення, попередження та припинення терористичних актів і діяльності організованих злочинних угруповань. Це спеціальні служби, підрозділи поліції, військові формування.

Аналітичні центри забезпечують збір, обробку та аналіз інформації про загрози безпеці, здійснюють прогнозування та оцінку ризиків.

Допоміжні структури надають логістичну, технічну та інформаційну підтримку основним органам безпеки.

Модель США характеризується створенням Департаменту внутрішньої безпеки, який об'єднав 22 федеральні агентства. Координацію здійснює Рада національної безпеки при Президентові. ФБР має провідну роль у боротьбі з тероризмом на території країни.

Британська модель передбачає провідну роль MI-5 у протидії тероризму та координацію через Комітет з питань розвідки та безпеки. Особливістю є тісна взаємодія з місцевими органами влади.

Французька система побудована навколо Національного антитерористичного координаційного центру (CNCAT) та спеціалізованих прокуратур. Значну роль відіграють підрозділи RAID та GIGN.

Німецька модель базується на федеративному принципі з чітким розподілом компетенцій між федеральними (ВКА, VfV) та земельними органами.

Національні органи безпеки наділені широким спектром *превентивних повноважень*:

Розвідувальна діяльність включає збір та аналіз інформації про потенційні загрози, моніторинг підозрілих осіб та організацій, проведення агентурних операцій.

Контрольно-наглядова діяльність передбачає контроль за дотриманням режимних вимог, перевірку осіб при перетині кордону, моніторинг фінансових операцій.

Профілактична робота спрямована на попередження радикалізації, роботу з групами ризику, інформаційно-роз'яснювальну діяльність.

Оперативно-розшукова діяльність є основою виявлення та документування злочинної діяльності терористичних та організованих злочинних угруповань:

Негласні оперативно-розшукові заходи включають спостереження, прослуховування телефонних розмов, контроль кореспонденції, оперативний експеримент.

Спеціальні операції передбачають проведення комплексних заходів з виявлення та припинення діяльності злочинних організацій, затримання їх учасників.

Міжнародне співробітництво реалізується через обмін оперативною інформацією, спільні операції, екстрадицію злочинців.

Національні органи безпеки мають право застосування *примусових заходів*:

Затримання та арешт підозрюваних осіб здійснюється відповідно до національного законодавства з дотриманням процесуальних гарантій.

Обшук та вилучення матеріальних доказів проводиться на підставі судових рішень або в невідкладних випадках.

Застосування зброї дозволяється у випадках крайньої необхідності для захисту життя людей та запобігання терористичним актам.

Ефективність протидії тероризму та організованій злочинності значною мірою залежить від налагодження чіткої *взаємодії* між різними органами:

Інформаційний обмін здійснюється через створення єдиних баз даних, регулярне проведення оперативних нарад, використання сучасних телекомунікаційних систем.

Планування операцій передбачає розробку спільних планів дій, проведення навчань, створення змішаних оперативних груп.

Розподіл ресурсів включає координацію використання технічних засобів, фінансових ресурсів, кадрового потенціалу.

Транснаціональний характер сучасних загроз вимагає тісної *міжнародної координації*:

Багатостороннє співробітництво реалізується в рамках міжнародних організацій (ООН, Інтерпол, Європол, ОБСЄ).

Двостороннє співробітництво здійснюється на основі міждержавних угод про правову допомогу, обмін інформацією, спільні операції.

Регіональні ініціативи включають створення спільних центрів боротьби з тероризмом, обмінні програми, спільну підготовку кадрів.

Діяльність національних органів безпеки стикається з низкою *правових викликів*:

Баланс безпеки та прав людини вимагає забезпечення ефективної протидії загрозам при дотриманні конституційних прав громадян.

Правова визначеність повноважень різних органів потребує чіткого законодавчого врегулювання для уникнення дублювання функцій.

Судовий контроль за діяльністю спецслужб має бути збалансованим між необхідністю конфіденційності та принципами правової держави.

Організаційні виклики: Міжвідомча конкуренція може перешкоджати ефективній координації та обміну інформацією між різними органами. *Технологічні виклики* пов'язані з необхідністю постійного оновлення технічних засобів та методів роботи відповідно до еволюції загроз. *Кадрове забезпечення* вимагає постійної підготовки та перепідготовки спеціалістів з урахуванням специфіки сучасних загроз.

Ефективна протидія тероризму та організованій злочинності потребує значних *фінансових ресурсів*:

Бюджетні обмеження можуть впливати на можливості органів безпеки щодо придбання сучасного обладнання та проведення операцій.

Оптимізація витрат вимагає раціонального використання ресурсів та уникнення дублювання функцій.

Сучасні національні системи безпеки активно впроваджують *новітні технології*:

Штучний інтелект використовується для аналізу великих масивів даних, прогнозування загроз, автоматизації рутинних процесів.

Біометричні технології дозволяють підвищити ефективність ідентифікації осіб та контролю доступу.

Кіберзахист стає невід'ємною частиною системи національної безпеки у зв'язку з зростанням кіберзагроз.

Багато країн проводять реформування своїх систем безпеки:

Централізація управління спрямована на підвищення ефективності координації та уникнення дублювання функцій.

Спеціалізація підрозділів передбачає створення вузькоспеціалізованих структур для протидії конкретним типам загроз.

Цивільний контроль над діяльністю органів безпеки посилюється через парламентський нагляд та громадський контроль.

Посилюється тенденція до *поглиблення міжнародного співробітництва*:

Стандартизація підходів до протидії тероризму та організованій злочинності на основі міжнародних стандартів.

Спільні операції стають більш поширеними для боротьби з транснаціональними загрозами.

Обмін досвідом реалізується через міжнародні програми навчання та стажування.

Можна сформулювати наступні *рекомендації* щодо оптимізації структури та повноважень національних органів безпеки:

Створення єдиного координаційного центру з повноваженнями щодо планування та координації діяльності всіх органів безпеки у сфері протидії тероризму та організованій злочинності.

Чітке розмежування повноважень між різними органами безпеки для уникнення дублювання функцій та підвищення ефективності.

Створення спільних оперативних груп для вирішення складних завдань, що потребують міжвідомчої взаємодії.

Кодифікація законодавства у сфері протидії тероризму та організованій злочинності для забезпечення системності та послідовності правового регулювання.

Посилення судового контролю за діяльністю органів безпеки при збереженні необхідного рівня конфіденційності.

Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та зобов'язаннями.

Створення єдиної інформаційної системи для забезпечення ефективного обміну інформацією між органами безпеки.

Впровадження сучасних аналітичних систем на базі штучного інтелекту для підвищення якості аналізу загроз.

Розвиток кіберзахисту критично важливої інфраструктури та інформаційних систем органів безпеки.

Таким чином, ефективна протидія тероризму та організованій злочинності вимагає створення комплексної системи національних органів безпеки з чітко визначеною структурою та повноваженнями. Ключовими факторами успіху є:

Оптимальна організаційна структура, що забезпечує баланс між централізацією координації та децентралізацією виконання.

Чітке правове регулювання діяльності органів безпеки з урахуванням принципів правової держави та захисту прав людини.

Ефективна міжвідомча координація на основі налагодженого інформаційного обміну та спільного планування.

Активне міжнародне співробітництво для протидії транснаціональним загрозам.

Постійна модернізація технічних засобів та методів роботи відповідно до еволюції загроз.

Сучасні виклики безпеки вимагають гнучкості та адаптивності національних систем протидії тероризму та організованій злочинності. Країни, які змогли створити ефективні механізми координації та взаємодії між різними органами безпеки при дотриманні принципів правової держави, демонструють найкращі результати у забезпеченні національної безпеки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу нових технологій на організацію діяльності органів безпеки, вивченням досвіду міжнародного співробітництва у протидії гібридним загрозам та розробкою механізмів оцінки ефективності національних систем безпеки.

2. Міжвідомча координація в системі забезпечення національної безпеки України

Ефективність протидії транснаціональним загрозам значною мірою залежить від якості міжвідомчої координації між різними органами національної безпеки. В Україні система міжвідомчої координації формувалася поступово, враховуючи як внутрішні потреби, так і міжнародні стандарти та рекомендації.

Концептуальні засади міжвідомчої координації в Україні визначені у Стратегії національної безпеки України, Стратегії протидії тероризму, а також у відповідних законах та підзаконних актах. Основними принципами координації є: єдність командування, взаємодоповнюваність функцій, оперативність реагування, інформаційна прозорість та підзвітність.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) є центральним координаційним органом у системі забезпечення національної безпеки. РНБО здійснює координацію та контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони через: розробку стратегічних документів у сфері національної безпеки; координацію діяльності розвідувальних органів; контроль за виконанням рішень у сфері національної безпеки; оцінку загроз національній безпеці.

Антитерористичний центр при Службі безпеки України виконує функції оперативного координаційного органу у сфері боротьби з тероризмом. До його компетенції належить: координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; планування та проведення антитерористичних операцій; аналіз терористичних загроз; організація міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму.

Державна прикордонна служба України координує діяльність інших органів у сфері прикордонної безпеки та протидії незаконній міграції через: забезпечення прикордонного контролю; координацію дій з виявлення та затримання нелегальних мігрантів; взаємодію з митними та іншими контролюючими органами; міжнародне співробітництво у сфері прикордонної безпеки.

Національна поліція України бере участь у міжвідомчій координації через: виявлення та розслідування злочинів терористичної спрямованості; протидію організованим злочинності; боротьбу з торгівлею людьми; забезпечення громадського порядку під час проведення спеціальних операцій.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (Держфінмоніторинг) координує діяльність у сфері фінансового моніторингу через: аналіз фінансових операцій, підозрілих у легалізації коштів; співпрацю з міжнародними організаціями фінансового моніторингу; координацію з правоохоронними органами у розслідуванні фінансових злочинів.

Механізми координації включають різні форми взаємодії:

Інституційна координація здійснюється через створення міжвідомчих комісій, робочих груп, координаційних рад. Прикладом може слугувати Міжвідомча комісія з питань боротьби з тероризмом та екстремізмом.

Оперативна координація передбачає створення спільних оперативних груп, ситуаційних центрів, координацію під час проведення спеціальних операцій.

Інформаційна координація забезпечується через створення єдиних інформаційних систем, регулярний обмін аналітичними матеріалами, спільні бази даних.

Процедурна координація регламентується відповідними нормативними актами, що визначають порядок взаємодії між органами.

Інформаційно-аналітичне забезпечення координації є критично важливим елементом ефективної взаємодії. В Україні функціонують: Єдина інформаційна система Міністерства внутрішніх справ; інформаційні системи Служби безпеки України; система електронного документообігу між органами безпеки; міжвідомчі аналітичні центри.

Координація під час кризових ситуацій має особливе значення. Створюються: ситуаційні центри для оперативного реагування; спільні штаби для управління кризовими ситуаціями; мобільні групи швидкого реагування; системи оперативного зв'язку між органами.

Виклики міжвідомчої координації в Україні включають: відомчі інтереси та конкуренція між органами; різні підходи до розуміння загроз та методів протидії; технічна несумісність інформаційних систем; недостатня нормативна регламентація взаємодії; обмежені фінансові та технічні ресурси.

Міжнародний досвід координації демонструє різні моделі організації:

Американська модель передбачає створення єдиного координаційного центру (Department of Homeland Security) з широкими повноваженнями щодо координації діяльності різних агентств.

Британська система базується на координації через Кабінет Міністрів та спеціалізовані комітети з питань безпеки.

Німецька модель характеризується федеративним підходом з чітким розподілом компетенцій між федеральними та земельними органами.

Напрями удосконалення координації в Україні включають: створення єдиного координаційного центру національної безпеки; розробка єдиних стандартів інформаційного обміну; впровадження сучасних технологій координації; підвищення кваліфікації персоналу у сфері координації; розвиток міжнародного співробітництва.

3. Роль правоохоронних органів у протидії незаконній міграції та торгівлі людьми

Незаконна міграція та торгівля людьми є одними з найсерйозніших транснаціональних загроз сучасності, що вимагають комплексного підходу з боку правоохоронних органів. Ефективна протидія цим явищам потребує координованих дій на національному та міжнародному рівнях.

Концептуальні засади протидії незаконній міграції та торгівлі людьми в Україні визначені у відповідних стратегіях та планах дій, що базуються на міжнародних стандартах та зобов'язаннях України.

Національна поліція України відіграє провідну роль у протидії торгівлі людьми через: виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми; ідентифікацію жертв торгівлі людьми; проведення оперативно-розшукових заходів; міжнародне співробітництво у розслідуванні транснаціональних злочинів. Спеціалізовані підрозділи поліції у цій сфері включають: підрозділи боротьби з торгівлею людьми; підрозділи боротьби з

організованою злочинністю; кіберполіцію для боротьби з онлайн-експлуатацією; підрозділи кримінальної поліції.

Державна прикордонна служба України здійснює: контроль за дотриманням правил перетину державного кордону; виявлення фактів незаконного перетину кордону; боротьбу з каналами незаконної міграції; співпрацю з міжнародними організаціями у сфері прикордонної безпеки. Методи роботи Державної прикордонної служби включають: технічне обладнання кордону; біометричний контроль; аналіз міграційних потоків; оперативно-розшукову діяльність на кордоні.

Державна міграційна служба України забезпечує: реалізацію державної міграційної політики; контроль за перебуванням іноземців в Україні; видачу дозволів на працевлаштування; координацію з міжнародними організаціями у сфері міграції.

Служба безпеки України бере участь у протидії через: контррозвідувальну діяльність щодо виявлення міжнародних злочинних мереж; захист державних секретів у міграційній сфері; боротьбу з тероризмом, пов'язаним з незаконною міграцією.

Генеральна прокуратура України здійснює: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; підтримання державного обвинувачення; міжнародне співробітництво у кримінальних справах; нагляд за дотриманням законності.

Спеціалізовані методи виявлення незаконної міграції та торгівлі людьми включають:

Аналіз міграційних потоків передбачає моніторинг статистичних даних, виявлення аномальних тенденцій, аналіз маршрутів міграції.

Оперативно-розшукові заходи включають негласне спостереження, контрольовані поставки, оперативні експерименти, використання конфіденційного співробітництва.

Фінансові розслідування спрямовані на виявлення грошових потоків, пов'язаних з незаконною міграцією та торгівлею людьми.

Кібер-розслідування включають моніторинг інтернет-ресурсів, аналіз цифрових слідів, співпрацю з провайдерами послуг.

Міжнародне співробітництво є критично важливим у протидії транснаціональним злочинам:

Двостороннє співробітництво здійснюється на основі угод про правову допомогу, обмін інформацією, спільні операції.

Багатостороннє співробітництво реалізується в рамках міжнародних організацій (Інтерпол, Європол, МОМ, УВКБ ООН).

Регіональні ініціативи включають участь у регіональних програмах боротьби з торгівлею людьми та незаконною міграцією.

Захист жертв є невід'ємною частиною протидії торгівлі людьми:

Ідентифікація жертв здійснюється за допомогою спеціальних індикаторів та процедур скринінгу.

Надання допомоги включає медичну, психологічну, правову підтримку, забезпечення безпеки.

Реінтеграція передбачає програми соціальної адаптації, професійної підготовки, працевлаштування.

Співпраця з НУО забезпечує комплексний підхід до надання послуг жертвам.

Превентивні заходи спрямовані на попередження злочинів:

Інформаційні кампанії підвищують обізнаність населення про ризики торгівлі людьми та незаконної міграції.

Освітні програми включають навчання вразливих груп населення, підготовку фахівців.

Співпраця з бізнесом спрямована на попередження трудової експлуатації.

Моніторинг вразливих секторів економіки допомагає виявляти факти експлуатації.

Технологічні рішення все більше використовуються у протидії:

Біометричні технології для ідентифікації осіб та контролю міграції.

Аналітичне програмне забезпечення для виявлення підозрілих патернів.

Системи штучного інтелекту для аналізу великих масивів даних.

Блокчейн-технології для забезпечення прозорості ланцюгів поставок.

Виклики у протидії незаконній міграції та торгівлі людьми включають:

Транснаціональний характер злочинів ускладнює розслідування та переслідування.

Корупція може перешкоджати ефективній протидії.

Обмежені ресурси впливають на можливості правоохоронних органів.

Складність ідентифікації жертв через їх недовіру до влади.

Швидка адаптація злочинних мереж до нових методів протидії.

4. Інтерпол, Європол та інші міжнародні поліцейські організації: механізми взаємодії

Транснаціональний характер сучасних загроз безпеці вимагає тісного міжнародного співробітництва між правоохоронними органами різних країн. Міжнародні поліцейські організації відіграють ключову роль у координації зусиль світової спільноти у протидії злочинності.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) є найбільшою міжнародною поліцейською організацією, що об'єднує 195 країн-членів. Україна є членом Інтерполу з 1992 року.

Структура Інтерполу включає: Генеральну Асамблею як вищий орган управління; Виконавчий комітет; Генеральний секретаріат; Національні центральні бюро (НЦБ) у країнах-членах; Регіональні бюро.

Основні функції Інтерполу: координація міжнародного поліцейського співробітництва; обмін інформацією про злочинців та злочини; надання технічної допомоги; підготовка кадрів; розробка стандартів та процедур.

Системи баз даних Інтерполу включають: базу даних про розшукуваних осіб; базу викрадених документів; базу ДНК-профілів; базу відбитків пальців; базу викраденого мистецтва.

Механізми взаємодії з Інтерполом для України:

Національне центральне бюро Інтерполу в Україні функціонує при Національній поліції України та здійснює: прийом та обробку запитів від зарубіжних партнерів; направлення запитів українських правоохоронних органів; координацію міжнародних розшукових заходів; обмін оперативною інформацією.

Червоні картки використовуються для міжнародного розшуку осіб з метою арешту та екстрадиції.

Сині картки застосовуються для збору інформації про особу у зв'язку з кримінальним провадженням.

Жовті картки видаються для розшуку зниклих безвісти осіб.

Чорні картки стосуються невідомих трупів.

Зелені картки містять попередження про осіб, які можуть вчинити злочини.

Помаранчеві картки попереджають про небезпечні предмети, речовини або методи.

Європол (Європейське агентство правоохоронної співпраці) є агентством Європейського Союзу, що сприяє співпраці між правоохоронними органами країн-членів ЄС.

Структура Європолу включає: Раду управління; Директора; Заступників директора; Оперативні департаменти; Центр боротьби з кіберзлочинністю; Центр боротьби з тероризмом.

Основні функції Європолу: аналіз загроз та розвідувальна діяльність; оперативна підтримка; координація спільних операцій; навчання та підготовка кадрів.

Механізми співпраці України з Європолом:

Угода про оперативне та стратегічне співробітництво між Україною та Європолом, підписана у 2016 році, передбачає: обмін стратегічною та технічною інформацією; участь у спільних операціях; обмін досвідом та найкращими практиками; підготовку кадрів.

Офіцери зв'язку забезпечують постійну координацію між українськими правоохоронними органами та Європолом.

Спільні розслідувальні групи створюються для розслідування складних транснаціональних злочинів.

Інші міжнародні поліцейські організації:

Азійсько-Тихоокеанська група з протидії відмиванню коштів (APG) координує зусилля у сфері фінансового моніторингу.

Південно-Східноєвропейська ініціатива правоохоронного співробітництва (SECI) сприяє співпраці у регіоні.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) має поліцейські місії та програми.

Міжнародна асоціація начальників поліції (ІАСР) забезпечує обмін досвідом та стандартами.

Спеціалізовані міжнародні центри:

Європейський центр моніторингу наркотиків та наркозалежності (EMCDDA) забезпечує аналіз наркотичної ситуації.

Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах (Frontex) координує охорону кордонів ЄС.

Євроюст сприяє судовому співробітництву у кримінальних справах.

Механізми практичної взаємодії:

Канали зв'язку включають захищені мережі передачі даних, системи відеоконференцій, мобільні засоби зв'язку.

Процедури обміну інформацією регламентовані міжнародними угодами та внутрішніми інструкціями.

Спільні операції плануються та координуються через спеціальні центри координації.

Навчальні програми включають стажування, семінари, курси підвищення кваліфікації.

Виклики міжнародного співробітництва:

Правові відмінності між національними системами можуть ускладнювати співпрацю.

Мовні бар'єри потребують залучення перекладачів та спеціалістів.

Технічна сумісність систем зв'язку та баз даних вимагає стандартизації.

Конфіденційність інформації потребує балансу між відкритістю та безпекою.

Політичні фактори можуть впливати на ефективність співпраці.

Перспективи розвитку міжнародного поліцейського співробітництва включають:

Цифровізацію процесів обміну інформацією та координації.

Штучний інтелект для аналізу великих масивів даних.

Біометричні технології для ідентифікації осіб.

Блокчейн для забезпечення безпеки даних.

Розширення мережі міжнародних угод та домовленостей.

Ефективна взаємодія з міжнародними поліцейськими організаціями є критично важливою для успішної протидії транснаціональним загрозам. Україна продовжує розвивати та поглиблювати співпрацю з провідними міжнародними організаціями, адаптуючи свої процедури до міжнародних стандартів та найкращих практик.

5. Спеціальні слідчі техніки та оперативно-розшукові заходи у боротьбі з транснаціональними злочинами

Транснаціональні злочини характеризуються високим ступенем латентності, складною організаційною структурою та використанням сучасних технологій для приховування злочинної діяльності. Ефективна протидія таким злочинам вимагає застосування спеціальних слідчих технік та оперативно-розшукових заходів, що дозволяють виявляти, документувати та припиняти діяльність транснаціональних злочинних організацій.

Правові засади застосування спеціальних слідчих технік в Україні визначені Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також міжнародними конвенціями та угодами, учасником яких є Україна.

Негласні слідчі (розшукові) дії становлять основу виявлення транснаціональних злочинів:

Аудіо-, відеоконтроль особи дозволяє фіксувати розмови та дії підозрюваних осіб у режимі реального часу. Застосовується при розслідуванні злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками, зброєю, людьми.

Арешт, огляд та виїмка кореспонденції включає перехоплення поштових відправлень, електронних повідомлень, що може розкрити канали зв'язку злочинних організацій.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж забезпечує доступ до телефонних розмов, інтернет-трафіку, SMS-повідомлень підозрюваних осіб.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем дозволяє отримувати дані з комп'ютерів, серверів, мобільних пристроїв.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи надає можливість виявляти речові докази, документи, засоби зв'язку.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу використовується для відстеження переміщень підозрюваних осіб та транспортних засобів.

Спостереження за особою, річчю або місцем забезпечує збір інформації про поведінку, контакти, маршрути пересування злочинців.

Спеціальні оперативно-розшукові заходи:

Оперативна закупівля застосовується для документування фактів збуту наркотичних засобів, зброї, викрадених товарів.

Контрольована поставка дозволяє відстежувати маршрути транспортування незаконних товарів та виявляти всіх учасників злочинної схеми.

Оперативний експеримент створює контрольовані умови для провокування злочинної поведінки та її документування.

Імітування обстановки злочину використовується для перевірки версій та виявлення співучасників.

Використання конфіденційного співробітництва передбачає залучення осіб, які мають доступ до інформації про злочинну діяльність.

Міжнародні спеціальні слідчі техніки:

Спільні слідчі групи (ССГ) створюються для розслідування злочинів, які стосуються декількох юрисдикцій. ССГ включають представників правоохоронних органів різних країн та працюють під єдиним керівництвом.

Контрольовані поставки на міжнародному рівні вимагають координації між органами різних країн та дотримання принципів взаємної правової допомоги.

Паралельні розслідування проводяться одночасно у різних країнах з координацією зусиль та обміном інформацією.

Спільні оперативні центри створюються для координації багатонаціональних операцій у режимі реального часу.

Кіберрозслідування набувають особливого значення у протидії сучасним транснаціональним злочинам:

Цифрова криміналістика включає вилучення та аналіз електронних доказів з комп'ютерів, мобільних пристроїв, серверів.

Аналіз мережевого трафіку дозволяє відстежувати онлайн-активність злочинців, виявляти приховані сервіси.

Кіберінфільтрація передбачає проникнення до закритих онлайн-спільнот злочинців.

Блокування та захоплення доменів використовується для припинення діяльності злочинних веб-ресурсів.

Фінансові розслідування спрямовані на виявлення та арешт незаконних доходів:

Аналіз фінансових операцій включає відстеження грошових потоків через банківські рахунки, електронні платіжні системи.

Моніторинг криптовалютних транзакцій використовує спеціалізоване програмне забезпечення для аналізу блокчейн-операцій.

Міжнародне співробітництво у заморожуванні активів координується через механізми взаємної правової допомоги.

Виявлення схем відмивання коштів потребує аналізу складних фінансових структур та офшорних компаній.

Технологічні засоби підтримки слідчих дій:

Системи аналітики великих даних дозволяють обробляти величезні масиви інформації для виявлення прихованих зв'язків.

Штучний інтелект використовується для автоматичного розпізнавання образів, аналізу мови, прогнозування поведінки.

Геоінформаційні системи забезпечують просторовий аналіз злочинної діяльності.

Біометричні технології застосовуються для ідентифікації осіб за відбитками пальців, ДНК, зображеннями обличчя.

Виклики застосування спеціальних технік:

Правові обмеження можуть ускладнювати проведення окремих заходів, особливо у транскордонному контексті.

Технічні складнощі пов'язані з швидким розвитком технологій та адаптацією злочинців.

Ресурсні обмеження впливають на можливості використання дорогого обладнання та програмного забезпечення.

Захист приватності вимагає балансу між ефективністю розслідування та правами громадян.

6. *Міжнародна правова допомога у кримінальних справах: процедури та практичні аспекти*

Ефективна протидія транснаціональним злочинам неможлива без налагодженої системи міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Складність та транскордонний характер сучасних злочинів вимагають тісної координації між правоохоронними та судовими органами різних країн.

Правові засади міжнародної правової допомоги в Україні базуються на: Конституції України; Кримінальному процесуальному кодексі України; міжнародних договорах України; Законі України «Про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах».

Види міжнародної правової допомоги:

Допомога у збиранні доказів включає проведення слідчих дій на території іноземної держави, вилучення документів, допит свідків.

Вручення процесуальних документів забезпечує належне повідомлення учасників процесу про проведення процесуальних дій.

Видача осіб (екстрадиція) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Передача засуджених осіб для відбування покарання у державі громадянства.

Конфіскація та повернення активів отриманих злочинним шляхом.

Передача кримінальних проваджень для розслідування або судового розгляду в іншій юрисдикції.

Центральні органи відіграють ключову роль у системі правової допомоги:

Генеральна прокуратура України виконує функції центрального органу з питань міжнародної правової допомоги у кримінальних справах.

Міністерство юстиції України є центральним органом з питань видачі осіб та передачі засуджених.

Служба безпеки України координує співпрацю у сфері протидії тероризму та захисту державної безпеки.

Процедури надання правової допомоги:

Направлення запиту здійснюється через дипломатичні канали або безпосередньо між центральними органами.

Розгляд запиту включає перевірку відповідності вимогам національного законодавства та міжнародних договорів.

Виконання запиту передбачає проведення необхідних процесуальних дій компетентними органами.

Повернення результатів забезпечується у встановлені строки з дотриманням процедурних вимог.

Підстави для відмови у наданні правової допомоги:

Політичний характер злочину може бути підставою для відмови відповідно до принципу невидачі за політичні злочини.

Загроза національній безпеці якщо виконання запиту може завдати шкоди безпеці запитуваної держави.

Принцип подвійної криміналізації вимагає, щоб діяння було злочином у обох державах.

Принцип ne bis in idem забороняє повторне притягнення до відповідальності за той самий злочин.

Загроза смертної кари може бути підставою для відмови у видачі особи.

Спеціальні процедури для окремих категорій злочинів:

Тероризм має спрощені процедури співпраці відповідно до антитерористичних конвенцій.

Організована злочинність потребує особливих заходів захисту свідків та конфіденційності.

Корупція має спеціальні механізми повернення активів згідно з Конвенцією ООН проти корупції.

Кіберзлочини вимагають швидкого реагування для збереження електронних доказів.

Європейський ордер на арешт (ЄОА) є спрощеною процедурою видачі між країнами ЄС, що заснована на принципі взаємного визнання судових рішень.

Євроюст координує співпрацю між національними органами у складних кримінальних справах, які стосуються декількох юрисдикцій.

Практичні аспекти співпраці:

Мовні вимоги включають перекладення документів державною мовою запитуваної держави.

Строки виконання варіюються залежно від складності запиту та національного законодавства.

Використання доказів у національному судочинстві має відповідати процесуальним нормам.

Конфіденційність інформації забезпечується спеціальними процедурами обмеження доступу.

Сучасні тенденції розвитку:

Цифровізація процедур включає електронний документообіг, відеоконференції для допиту свідків.

Прискорені процедури для термінових випадків, особливо у справах про тероризм.

Мережі судових органів забезпечують прямі контакти між суддями та прокурорами різних країн.

Спільні слідчі групи стають стандартною практикою у складних транснаціональних справах.

7. Роль громадянського суспільства та міжнародних неурядових організацій у протидії транснаціональним загрозам

Протидія транснаціональним загрозам не може бути ефективною без активної участі громадянського суспільства та міжнародних неурядових організацій. Ці актори відіграють важливу роль у превенції, виявленні, протидії злочинам та реабілітації жертв.

Громадянське суспільство як партнер у забезпеченні безпеки включає:

Громадські організації здійснюють моніторинг дотримання прав людини, надають послуги жертвам злочинів, проводять освітні програми.

Релігійні організації сприяють морально-етичному вихованню, попередженню радикалізації, реінтеграції правопорушників.

Професійні асоціації розробляють етичні стандарти, сприяють викриттю корупції у різних сферах.

Медіа та журналісти розслідують корупційні схеми, інформують суспільство про загрози, формують громадську думку.

Освітські установи проводять дослідження, готують фахівців, формують правову культуру.

Функції громадянського суспільства:

Моніторинг та контроль за діяльністю органів влади, дотриманням законності, ефективністю використання бюджетних коштів.

Превентивна робота включає профілактичні програми для молоді, роботу з групами ризику, інформаційні кампанії.

Захист жертв передбачає надання юридичної, психологічної, соціальної допомоги постраждалим від злочинів.

Адвокація спрямована на лобювання законодавчих змін, привернення уваги до проблем, мобілізацію ресурсів.

Дослідження та аналіз забезпечують незалежну оцінку ситуації, розробку рекомендацій, поширення кращих практик.

Міжнародні неурядові організації у сфері безпеки:

Transparency International спеціалізується на боротьбі з корупцією, розробляє індекси сприйняття корупції, проводить антикорупційні програми.

Amnesty International захищає права людини, моніторить порушення у діяльності правоохоронних органів.

Human Rights Watch документує порушення прав людини, проводить розслідування, лобює міжнародні санкції.

International Crisis Group аналізує конфлікти, розробляє рекомендації для їх врегулювання.

Open Society Foundations підтримують розвиток демократії, верховенства права, прав людини.

Спеціалізовані організації:

La Strada International бореться з торгівлею людьми, надає допомогу жертвам, проводить превентивні програми.

Walk Free Foundation досліджує сучасне рабство, розробляє глобальні індекси, лобює політичні зміни.

Global Witness розслідує зв'язки між природними ресурсами, корупцією та конфліктами.

International Committee of the Red Cross захищає жертв збройних конфліктів, моніторить дотримання міжнародного гуманітарного права.

Механізми взаємодії з державними органами:

Партнерські угоди визначають форми співпраці, розподіл ресурсів та відповідальності.

Консультативні ради при органах влади забезпечують участь громадськості у розробці політики.

Спільні проекти реалізуються за рахунок державного та донорського фінансування.

Громадська експертиза законопроектів та програм забезпечує врахування позиції громадянського суспільства.

Соціальне замовлення дозволяє державі передавати НГО виконання окремих функцій.

Виклики та обмеження:

Обмежені ресурси НГО можуть впливати на масштаби та ефективність їх діяльності.

Політичний тиск з боку влади може обмежувати незалежність громадських організацій.

Безпека активістів стає проблемою у країнах з авторитарними режимами.

Координація діяльності між різними організаціями може бути недостатньою.

Законодавчі обмеження можуть створювати перешкоди для діяльності НГО.

Інноваційні підходи:

Краудсорсинг дозволяє залучати громадян до збору інформації про правопорушення.

Цифрові платформи забезпечують анонімне повідомлення про злочини.

Соціальні мережі використовуються для мобілізації громадської підтримки.

Технології блокчейн застосовуються для забезпечення прозорості фінансування.

Висновки

Ефективна протидія транснаціональним загрозам вимагає комплексного підходу, що включає:

Створення оптимальної організаційної структури національних органів безпеки з чітким розподілом повноважень та ефективною координацією.

Розвиток міжвідомчої координації на основі сучасних інформаційних технологій та налагоджених процедур взаємодії.

Активну участь правоохоронних органів у протидії незаконній міграції та торгівлі людьми з використанням превентивних та репресивних заходів.

Поглиблення співпраці з міжнародними поліцейськими організаціями та адаптацію до міжнародних стандартів.

Застосування сучасних спеціальних слідчих технік та оперативно-розшукових заходів з дотриманням правових гарантій.

Розвиток системи міжнародної правової допомоги для забезпечення швидкого та ефективного реагування на транснаціональні злочини.

Залучення громадянського суспільства як партнера у забезпеченні безпеки та протидії злочинності.

Сучасні виклики безпеки вимагають постійної адаптації національних систем до нових загроз, впровадження інноваційних технологій та підходів, зміцнення міжнародного співробітництва. Успіх у протидії транснаціональним загрозам залежить від здатності держави поєднати ефективність правоохоронної діяльності з дотриманням принципів правової держави та захисту прав людини.

? Питання для самоконтролю:

1. Які основні моделі організації національних систем протидії тероризму існують?
2. Які функції виконує РНБО у системі координації національної безпеки?
3. Що включає в себе структура Антитерористичного центру при СБУ?
4. Які повноваження має Державна прикордонна служба у протидії незаконній міграції?
5. Як здійснюється інформаційна координація між органами безпеки?
6. Які основні виклики міжвідомчої координації існують в Україні?
7. Які методи використовуються для виявлення торгівлі людьми?
8. Що таке червоні картки Інтерполу і для чого вони використовуються?
9. Які механізми співпраці України з Європолем існують?
10. Які превентивні заходи застосовуються для попередження незаконної міграції?
11. Як здійснюється захист жертв торгівлі людьми?
12. Які технологічні рішення використовуються у протидії транснаціональним загрозам?
13. Що включає в себе міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності?
14. Які спеціалізовані міжнародні центри існують для боротьби зі злочинністю?
15. Які перспективи розвитку міжнародного поліцейського співробітництва?

Тести для самоконтролю:

1. *Яка організація є центральним координаційним органом у системі забезпечення національної безпеки України?*
 - а) Кабінет Міністрів України
 - б) Рада національної безпеки і оборони України
 - в) Служба безпеки України
 - г) Національна поліція України
2. *Скільки країн-членів об'єднує Інтерпол?*
 - а) 185
 - б) 190
 - в) 195

г) 200

3. Яка модель організації передбачає створення єдиного координаційного центру?

а) Децентралізована

б) Централізована

в) Змішана

г) Федеративна

4. Коли Україна стала членом Інтерполу?

а) 1991

б) 1992

в) 1993

г) 1994

5. Які картки Інтерполу використовуються для міжнародного розшуку з метою арешту?

а) Сині

б) Жовті

в) Червоні

г) Зелені

6. Яка угода регулює співпрацю України з Європолем?

а) Угода про асоціацію з ЄС

б) Угода про оперативне та стратегічне співробітництва

в) Угода про правову допомогу

г) Угода про візову лібералізацію

7. Який орган здійснює фінансовий моніторинг в Україні?

а) НБУ

б) Мінфін

в) Держфінмоніторинг

г) СБУ

8. Яку роль відіграє Антитерористичний центр при СБУ?

а) Розслідування терористичних злочинів

б) Оперативна координація у боротьбі з тероризмом

в) Судовий розгляд справ

г) Міжнародне співробітництво

9. Які основні методи використовуються для виявлення незаконної міграції?

а) Тільки прикордонний контроль

б) Аналіз міграційних потоків та оперативно-розшукові заходи

в) Виключно технічні засоби

г) Співпраця з НУО

10. Що включає в себе захист жертв торгівлі людьми?

а) Тільки медична допомога

б) Ідентифікація, допомога та реінтеграція

в) Виключно правова підтримка

г) Лише матеріальна компенсація

11. Яка організація координує охорону кордонів ЄС?

- а) Європол
- б) Інтерпол
- в) Frontex
- г) Євроюст

12. Які технології все більше використовуються у протидії злочинності?

- а) Тільки біометричні
- б) Штучний інтелект та біометрія
- в) Виключно традиційні методи
- г) Лише системи відеоспостереження

13. Що таке контрольовані поставки?

- а) Звичайна доставка товарів
- б) Спеціальний оперативно-розшуковий захід
- в) Митний контроль
- г) Поштова служба

14. Які основні виклики існують у міжнародному співробітництві?

- а) Тільки мовні бар'єри
- б) Правові відмінності та технічна несумісність
- в) Виключно політичні фактори
- г) Лише фінансові обмеження

15. Яка організація сприяє судовому співробітництву у кримінальних справах в ЄС?

- а) Європол
- б) Інтерпол
- в) Євроюст
- г) Frontex

Практичні завдання:

1. Аналіз організаційної структури. Проаналізуйте переваги та недоліки централізованої, децентралізованої та змішаної моделей організації національних систем безпеки. Наведіть приклади країн для кожної моделі.

2. Розробка схеми координації. Створіть схему міжвідомчої координації для гіпотетичної антитерористичної операції в Україні з зазначенням ролі кожного органу та каналів зв'язку.

3. Порівняльний аналіз. Порівняйте функції та повноваження Інтерполу та Європолу. Визначте особливості співпраці України з кожною організацією.

4. Картування процесу. Побудуйте карту процесу виявлення та розслідування випадку торгівлі людьми від початкової інформації до судового розгляду.

5. Оцінка ефективності. Розробіть систему показників для оцінки ефективності міжвідомчої координації у протидії транснаціональним загрозам.

6. Технологічний аудит. Проведіть аналіз можливостей використання сучасних технологій (ШІ, біометрія, блокчейн) у діяльності правоохоронних органів України.

7. Міжнародний досвід. Вивчіть досвід однієї з європейських країн у протидії незаконній міграції та запропонуйте рекомендації для України.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція національних систем безпеки в умовах глобалізації
2. Досвід США у створенні Департаменту внутрішньої безпеки
3. Британська модель координації у сфері національної безпеки
4. Виклики кібербезпеки для традиційних правоохоронних органів
5. Міжнародні стандарти захисту жертв торгівлі людьми
6. Роль неурядових організацій у протидії транснаціональним загрозам
7. Біометричні технології на кордоні: досвід ЄС
8. Фінансовий моніторинг як інструмент боротьби з організованою злочинністю
9. Спільні розслідувальні групи: європейський досвід та перспективи для України
10. Правові аспекти міжнародного співробітництва у кримінальних справах
11. Превентивна дипломатія у протидії транснаціональним загрозам

Ситуативні задачі:

1. До Національної поліції України надійшла інформація про міжнародну мережу торгівлі людьми, яка діє на території України, Молдови та Румунії. Злочинці вербують жінок в Україні під приводом працевлаштування за кордоном, а потім примушують до проституції. Встановлено, що організатори мають громадянство різних країн, використовують підроблені документи та криптовалюти для розрахунків.

Додаткові обставини: виявлено 15 потенційних жертв українського походження; злочинна група має розгалужену структуру з координаторами у трьох країнах; використовуються сучасні технології шифрування для зв'язку; є свідки, які бояться давати покази через погрози.

Визначте, які українські органи мають бути залучені до розслідування. Розробіть план міжвідомчої координації. Запропонуйте механізми міжнародного співробітництва. Окресліть заходи щодо захисту жертв та свідків.

2. Кіберполіція виявила, що з території України здійснюються кібератаки на критичну інфраструктуру європейських країн. Атаки координуються через мережу ботів, а хакери використовують складні схеми приховування своєї діяльності. Встановлено зв'язки з організованими злочинними групами, які займаються відмиванням коштів через криптовалютні біржі.

Додаткові обставини: збитки становлять понад 50 млн євро; залучені громадяни України, Росії та Білорусі; використовуються сервери у різних юрисдикціях; є запити про правову допомогу від 5 країн ЄС.

Визначте алгоритм реагування на інцидент. Розробіть стратегію координації з міжнародними партнерами. Запропонуйте заходи щодо збереження цифрових доказів. Окресліть процедуру надання міжнародної правової допомоги.

3. СБУ отримала інформацію про підготовку терористичного акту в одному з великих міст України. Встановлено, що терористи планують використати саморобний вибуховий пристрій під час масового заходу. Група складається з 8 осіб, включаючи іноземних найманців. Планується координація дій з міжнародними терористичними організаціями.

Додаткові обставини: терористи перебувають у різних регіонах України; частина учасників має досвід бойових дій; використовуються засоби негласного зв'язку; є інформація про можливе залучення корумпованих чиновників.

Розробіть план антитерористичної операції. Визначте ролі різних органів у її проведенні. Запропонуйте заходи щодо забезпечення безпеки цивільного населення. Окресліть процедуру координації з міжнародними партнерами.

4. Державна прикордонна служба зафіксувала значне збільшення спроб незаконного перетину кордону на одній з ділянок українсько-румунського кордону. Встановлено діяльність організованої групи контрабандистів, яка забезпечує переправу нелегальних мігрантів з країн Близького Сходу до країн ЄС. Група використовує корумповані зв'язки та сучасні технології для обходу прикордонного контролю.

Додаткові обставини: за останній місяць затримано 150 нелегальних мігрантів; контрабандисти використовують безпілотники для розвідки; виявлено підробку документів високої якості; є факти підкупу прикордонників.

Розробіть комплексну стратегію протидії незаконній міграції. Визначте заходи щодо посилення прикордонного контролю. Запропонуйте механізми боротьби з корупцією. Окресліть співпрацю з європейськими партнерами.

5. Під час розслідування справи про торгівлю наркотиками було виявлено, що злочинна організація також займається торгівлею людьми, відмиванням коштів та має зв'язки з терористичними групами. Мережа діє у семи країнах, використовує складні фінансові схеми та має корумповані зв'язки в органах влади. Лідери організації переховуються у країнах, де немає угод про екстрадицію.

Додаткові обставини: обіг коштів становить понад 100 млн доларів на рік; залучено близько 200 осіб у різних ролях; використовуються легальні бізнес-структури як прикриття; виявлено спроби втягування неповнолітніх.

Розробіть стратегію комплексного розслідування. Визначте пріоритети у діяльності різних органів. Запропонуйте заходи щодо перекриття фінансових потоків. Окресліть механізми міжнародної співпраці у складних умовах.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Агентурна робота – діяльність спеціальних служб і правоохоронних органів з використанням конфіденційних джерел інформації (агентів, інформаторів) для отримання розвідувальних даних, виявлення та документування протиправної діяльності, зокрема терористичних та транснаціональних злочинних угруповань.

Антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів правоохоронних органів, збройних сил та спецслужб, спрямованих на попередження, припинення терористичної діяльності, знешкодження терористів, звільнення заручників та мінімізацію наслідків терористичних актів на визначеній території.

Архітектура безпеки – система взаємопов'язаних міжнародних інституцій, договорів, механізмів та принципів, що забезпечують підтримання миру, стабільності та безпеки на глобальному, регіональному чи субрегіональному рівнях (наприклад, система безпеки ОБСЄ, НАТО, ООН).

Асиметричні загрози – загрози безпеці, що характеризуються використанням нетрадиційних методів і засобів протидії слабшою стороною проти сильнішого противника, включаючи тероризм, кібератаки, гібридну війну, які важко передбачити та на які складно реагувати традиційними військовими засобами.

Біженець – особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, національності, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може або не бажає користуватися захистом цієї країни (відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року).

Біотероризм – навмисне застосування або загроза застосування біологічних агентів (патогенних мікроорганізмів, вірусів, токсинів) для досягнення політичних, ідеологічних чи релігійних цілей шляхом залякування населення, дестабілізації суспільства або завдання масової шкоди здоров'ю людей.

Боротьба з тероризмом – комплексна система правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних, організаційних та оперативно-бойових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування терористичної діяльності, усунення її причин та умов, мінімізацію наслідків терористичних проявів.

Вербувальник – особа, яка здійснює цілеспрямовану діяльність з залучення інших осіб до участі в злочинній діяльності, зокрема у торгівлі людьми, терористичній діяльності, незаконній міграції або шпигунстві, використовуючи обман, примус, психологічний вплив чи матеріальну зацікавленість.

Вербування – процес цілеспрямованого залучення особи до участі в певній діяльності (часто протиправній або конспіративній) шляхом

психологічного впливу, матеріального стимулювання, обману, шантажу, використання вразливого стану або інших методів маніпуляції.

Взаємна правова допомога – співробітництво між державами у кримінальних справах, що передбачає надання допомоги в проведенні процесуальних дій (допити свідків, обшуки, вилучення доказів, передача матеріалів справ) на основі міжнародних договорів для ефективного розслідування та переслідування транснаціональних злочинів.

Видача злочинців (екстрадиція) – процедура передачі особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину чи засуджена за злочин, з однієї держави до іншої для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку на підставі міжнародного договору або принципу взаємності.

Видворення – примусове переміщення іноземця або особи без громадянства за межі території держави у зв'язку з порушенням законодавства про правовий статус іноземців, міграційного законодавства або з міркувань національної безпеки, що здійснюється за рішенням компетентних органів.

Виклики міжнародній безпеці – об'єктивні проблеми та тенденції глобального або регіонального характеру, що потенційно можуть трансформуватися у загрози безпеці держав та міжнародного співтовариства, зокрема зміна клімату, пандемії, економічна нестабільність, демографічні зміни, технологічні зміни.

Вилучення органів – незаконне видалення органів, тканин або клітин людського організму без добровільної та усвідомленої згоди донора або з метою експлуатації, що часто є формою торгівлі людьми та тяжким злочином проти особи, передбаченим міжнародним та національним законодавством.

Вимушена міграція – переміщення людей всередині країни або через державні кордони не з власного бажання, а внаслідок зовнішніх обставин, що загрожують життю, безпеці чи свободі, зокрема збройних конфліктів, природних катастроф, екологічних лих, переслідувань або грубих порушень прав людини.

Внутрішній тероризм – форма тероризму, при якій терористичні акти плануються, організовуються та здійснюються громадянами певної держави на її власній території проти власного населення, інфраструктури чи державних інституцій без значного залучення іноземних акторів або міжнародних терористичних мереж.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) – особа або група осіб, які були змушені покинути своє місце постійного проживання внаслідок збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушень прав людини, природних чи техногенних катастроф, але при цьому залишилися в межах кордонів своєї країни і не перетнули міжнародно визнаний державний кордон.

Гендерна рівність – принцип рівних прав, можливостей і обов'язків для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, що передбачає відсутність дискримінації за ознакою статі, рівний доступ до ресурсів, послуг, прийняття рішень та захист від гендерно обумовленого насильства, включаючи особливу увагу до гендерних аспектів у контексті безпеки, міграції та торгівлі людьми.

Гібридна війна – комплексна стратегія ведення конфлікту, що поєднує традиційні військові дії з нетрадиційними методами впливу, включаючи кібератаки, інформаційні операції, економічний тиск, дипломатичні маніпуляції, підтримку проксі-сил, диверсії та використання нерегулярних збройних формувань для досягнення стратегічних цілей при збереженні можливості заперечення прямої участі.

Гібридні загрози – скоординоване та синхронізоване використання державними або недержавними акторами різноманітних інструментів впливу (військових, політичних, економічних, інформаційних, кібернетичних, соціальних) нижче порогу відкритого збройного конфлікту з метою дестабілізації, послаблення або примусу цільової країни чи міжнародної організації.

Глобальна безпека – стан міжнародної системи, за якого забезпечується захист життєво важливих інтересів людства в цілому, включаючи запобігання глобальним загрозам (ядерна війна, тероризм, пандемії, кліматичні зміни, транснаціональна злочинність), підтримання міжнародного миру та стабільності через колективні зусилля держав і міжнародних організацій.

Громадянське суспільство – сфера добровільної колективної діяльності громадян, організована навколо спільних інтересів, цілей і цінностей, яка функціонує незалежно від держави і включає неурядові організації, правозахисні групи, благодійні фонди, професійні асоціації та інші інституції, що відіграють важливу роль у протидії тероризму, захисті прав мігрантів та жертв торгівлі людьми.

Дерадикалізація – комплекс заходів, спрямованих на відмову радикалізованих осіб або членів терористичних організацій від екстремістської ідеології та насильницьких методів, що включає психологічну реабілітацію, ідеологічну роботу, соціальну реінтеграцію та створення умов для повернення до мирного життя в суспільстві.

Дезінформація – навмисне поширення завідомо неправдивої, маніпулятивної або перекрученої інформації з метою введення в оману цільової аудиторії, впливу на громадську думку, дестабілізації суспільства, підриву довіри до інституцій або досягнення політичних, економічних чи військових цілей; часто використовується як інструмент гібридних загроз.

Депортація – примусове видворення іноземця або особи без громадянства з території держави на підставі рішення компетентного органу за порушення міграційного законодавства, загрозу національній безпеці або громадському порядку, з дотриманням процедур, передбачених національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями щодо прав людини.

Економічна міграція – переміщення людей з однієї країни до іншої або в межах країни з метою покращення матеріального становища, пошуку роботи, кращих економічних можливостей і підвищення якості життя, на відміну від вимушеної міграції через переслідування, конфлікти або катастрофи.

Екотероризм – використання або загроза використання насильства проти людей, об'єктів інфраструктури або навколишнього середовища з політичних чи ідеологічних мотивів, пов'язаних з екологічними проблемами,

або навмисне створення екологічних катастроф як методу тероризму для залякування населення чи примусу влади.

Експлуатація дітей – будь-яке використання дитини (особи віком до 18 років) для отримання вигоди іншими особами шляхом примусової праці, сексуальної експлуатації, залучення до жебракування, злочинної діяльності, торгівлі органами або інших форм жорстокого поводження, що порушує права дитини та завдає шкоди її фізичному, психічному та соціальному розвитку.

Експлуатація людини – незаконне використання особи всупереч її волі або з використанням обману, примусу, залежності для отримання економічної чи іншої вигоди, що включає сексуальну експлуатацію, примусову працю, рабство або подібні практики, вилучення органів, залучення до жебракування або злочинної діяльності.

Екстремізм – дотримання крайніх поглядів та ідеологій, що виправдовують використання насильства, нетерпимості, дискримінації або протиправних дій для досягнення політичних, релігійних, ідеологічних чи інших цілей; часто передує тероризму та становить загрозу демократичним цінностям, правам людини та суспільній безпеці.

Ембарго – офіційна заборона, встановлена державою або міжнародною організацією, на торгівлю з певною країною, постачання товарів (особливо зброї, військової техніки, стратегічних матеріалів) або надання послуг з метою економічного тиску, примусу до зміни політики або покарання за порушення міжнародного права чи загрозу міжнародній безпеці.

Етно-сепаратистський тероризм – форма тероризму, мотивована прагненням етнічної, національної або регіональної групи до відокремлення від існуючої держави, створення власної незалежної держави або приєднання до іншої країни, при якому терористичні методи використовуються для досягнення політичних цілей через залякування, насильство та дестабілізацію.

Європейська конвенція (про захист прав людини і основоположних свобод) – фундаментальний міжнародний договір, прийнятий Радою Європи у 1950 році, що встановлює стандарти захисту прав людини та основних свобод у Європі, включаючи заборону катування, право на свободу та особисту недоторканність, справедливий суд, що має пряме відношення до захисту жертв торгівлі людьми, біженців та протидії тероризму з дотриманням прав людини.

Європейський Союз (ЄС) – економічний та політичний союз 27 європейських держав (станом на 2025 рік), заснований на принципах демократії, верховенства права та прав людини, що має спільні інституції, політики у сферах безпеки, кордонів, міграції, боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, включаючи Шенгенську зону вільного пересування та координацію правоохоронних органів.

Європол (Агентство Європейського Союзу із співробітництва в галузі правоохоронної діяльності) – правоохоронне агентство ЄС зі штаб-квартирою в Гаазі (Нідерланди), створене для координації та підтримки співпраці між правоохоронними органами держав-членів у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, торгівлею людьми, незаконною міграцією,

кіберзлочинністю та іншими серйозними формами транснаціональної злочинності через обмін інформацією, аналітичну підтримку та координацію операцій.

Жертва торгівлі людьми – особа, яка постраждала від злочину торгівлі людьми, тобто була завербована, перевезена, передана, переховувана або отримана з метою експлуатації шляхом застосування загрози, насильства, обману, зловживання владою чи вразливим станом. Експлуатація може включати сексуальну експлуатацію, примусову працю, рабство, вилучення органів тощо.

Жорстка безпека (hard security) – традиційний підхід до забезпечення безпеки, який концентрується на військових, політичних та державно-центричних аспектах захисту національних інтересів. Включає захист від військових загроз, зміцнення оборонних спроможностей, підтримання територіальної цілісності та суверенітету держави через силові методи.

Заборона катувань – абсолютна норма міжнародного права, закріплена в Конвенції ООН проти катувань 1984 року, яка забороняє застосування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання за будь-яких обставин, включаючи війну, надзвичайний стан чи боротьбу з тероризмом.

Замороження активів – санкційний захід, що передбачає блокування фінансових та економічних ресурсів осіб, організацій або держав, підозрюваних у тероризмі, незаконній діяльності чи порушенні міжнародного права. Спрямований на позбавлення об'єкта санкцій можливості використовувати кошти, майно та інші активи.

Захист жертв – комплекс правових, соціальних, психологічних та медичних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, відновлення прав та реабілітації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, незаконної міграції або інших злочинів. Включає надання притулку, медичної допомоги, психологічної підтримки, правової допомоги та захисту від повторної віктимізації.

Змішані міграційні потоки – складні міграційні рухи, в яких одночасно переміщуються різні категорії мігрантів з різними мотивами: біженці, шукачі притулку, економічні мігранти, жертви торгівлі людьми. Така неоднорідність ускладнює ідентифікацію, управління міграцією та надання належного захисту вразливим групам.

Ідентифікація жертв – процес виявлення та офіційного визнання осіб як жертв торгівлі людьми або інших злочинів через застосування спеціальних індикаторів, опитувань та міждисциплінарного підходу. Правильна ідентифікація є критично важливою для надання жертвам належного захисту, допомоги та доступу до правосуддя.

Ідеологічний тероризм – форма тероризму, мотивована певною ідеологією (політичною, релігійною, соціальною), яка використовує насильство для досягнення ідеологічних цілей, поширення певних переконань або зміни суспільного ладу. Характеризується наявністю розробленої системи поглядів, що виправдовує застосування терору.

Іноземні бойовики-терористи – особи, які виїжджають до іншої країни з метою вчинення, планування, підготовки терористичних актів або участі в них, надання чи отримання терористичної підготовки, включаючи участь у діяльності терористичних організацій. Становлять транснаціональну загрозу безпеці як країн походження, так і країн перебування.

Інтерпол – Міжнародна організація кримінальної поліції (International Criminal Police Organization), створена 1923 року, яка забезпечує міжнародну співпасаю правоохоронних органів 195 країн-членів. Координує боротьбу з транснаціональною злочинністю, тероризмом, торгівлею людьми через обмін інформацією, системи розшуку та оперативну підтримку.

Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного простору, інформаційних ресурсів та інформаційних систем від внутрішніх і зовнішніх загроз. Включає забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності інформації, а також протидію інформаційним операціям, дезінформації та пропаганді.

Кібербезпека – сукупність заходів, спрямованих на захист кіберпростору, комп'ютерних систем, мереж, програмного забезпечення та даних від несанкціонованого доступу, кібератак, шкідливого програмного забезпечення та інших кіберзагроз. Є критично важливою для функціонування критичної інфраструктури та національної безпеки.

Кіберзлочинність – протиправні дії, вчинені з використанням комп'ютерних технологій та мереж, включаючи несанкціонований доступ до систем, викрадення даних, фінансове шахрайство, поширення шкідливого програмного забезпечення, кібершпигунство. Має транснаціональний характер і постійно еволюціонує з розвитком технологій.

Кібертероризм – використання комп'ютерних технологій та мереж для здійснення терористичних атак на інформаційні системи, критичну інфраструктуру з метою завдання значної шкоди, створення атмосфери страху, досягнення політичних, ідеологічних чи релігійних цілей. Може призвести до масштабних збоїв у функціонуванні життєво важливих систем.

Колективна безпека – система міжнародних відносин, за якої держави об'єднуються для спільного забезпечення миру та безпеки, зобов'язуючись реагувати колективно на загрози або агресію проти будь-якого члена системи. Реалізується через міжнародні організації, зокрема ООН, НАТО, ОБСЄ, регіональні структури безпеки.

Компенсація шкоди – відшкодування матеріальних та моральних збитків, завданих жертвам злочинів, включаючи жертв торгівлі людьми, тероризму, незаконної міграції. Може включати грошову компенсацію, відновлення порушених прав, надання послуг з реабілітації та є важливим елементом відновлювального правосуддя.

Конвенція ООН – міжнародний договір, укладений під егідою Організації Об'єднаних Націй, який встановлює загальні норми і стандарти в певній сфері міжнародних відносин. У контексті дисципліни важливими є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності

(Палермська конвенція, 2000), Конвенція ООН проти катувань (1984), Конвенція про статус біженців (1951) тощо.

Контрабанда мігрантів – незаконне сприяння перетину державного кордону особам, які не є громадянами чи постійними резидентами країни призначення, з метою отримання прямо чи опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди. На відміну від торгівлі людьми, передбачає добровільну згоду мігранта, хоча часто супроводжується експлуатацією та ризиками для життя.

Контрольована поставка – спеціальний метод оперативно-розшукової діяльності, який полягає у дозволі під контролем правоохоронних органів перевезення або переміщення незаконних товарів, предметів (зброї, наркотиків, людей) з метою виявлення та затримання всіх учасників злочинної мережі. Широко використовується в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Контрпропаганда – діяльність, спрямована на протидію ворожій пропаганді, спростування дезінформації, викриття маніпуляцій та запобігання поширенню екстремістських, терористичних ідеологій. Включає інформаційні кампанії, медіаграмотність, альтернативні наративи та стратегічні комунікації.

Контртерористична операція – комплекс скоординованих заходів правоохоронних, військових, спеціальних служб, спрямованих на запобігання, виявлення, припинення терористичної діяльності, знешкодження терористів, звільнення заручників, мінімізацію наслідків терористичних актів. Проводиться в рамках правового режиму з дотриманням прав людини.

Координаційний центр – спеціалізована структура, що забезпечує узгодження дій різних державних органів, міжнародних організацій, неурядових організацій у сфері боротьби з тероризмом, торгівлею людьми, незаконною міграцією. Здійснює обмін інформацією, координацію операцій, розробку спільних стратегій та моніторинг реалізації заходів.

Корупція – зловживання службовим становищем, владою чи пов'язаними з ними можливостями з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди. У контексті міжнародної безпеки корупція сприяє торгівлі людьми, незаконній міграції, тероризму, підриває ефективність правоохоронних систем та створює середовище для процвітання транснаціональної злочинності.

Критична інфраструктура – об'єкти, системи та мережі, життєво важливі для функціонування суспільства, економіки та безпеки держави, порушення роботи яких може призвести до масштабних наслідків. Включає енергетику, транспорт, зв'язок, водопостачання, охорону здоров'я, фінансовий сектор, інформаційні технології. Є пріоритетною ціллю для терористів та кібератак.

Легальна міграція – переміщення осіб через міжнародні кордони з дотриманням законодавчих вимог країни походження, транзиту та призначення, включаючи наявність необхідних дозволів, віз та документів, що підтверджують законність в'їзду, перебування або працевлаштування.

Людська безпека (human security) – концепція безпеки, що зосереджується на захисті окремих людей та спільнот від критичних та всеосяжних загроз, охоплюючи економічну, продовольчу, медичну, екологічну, особисту, громадську та політичну безпеку, на відміну від традиційного державоцентричного підходу.

Масова міграція – одночасне або протягом короткого періоду переміщення значної кількості людей з одного регіону в інший, часто спричинене конфліктами, природними катастрофами, економічними кризами або політичними потрясіннями, що створює виклики для країн транзиту та призначення.

Мігрант – особа, яка переміщується з місця свого звичайного проживання, незалежно від причин, правового статусу чи тривалості перебування, через міжнародний кордон (міжнародна міграція) або всередині країни (внутрішня міграція).

Міграційний контроль – система заходів державних органів щодо регулювання в'їзду, виїзду, транзиту та перебування іноземців на території держави, включаючи прикордонний контроль, видачу дозвільних документів, моніторинг дотримання міграційного законодавства та протидію незаконній міграції.

Міграційна криза – ситуація, коли потоки мігрантів перевищують спроможність держави або регіону забезпечити належне управління міграцією, прийом, розміщення та інтеграцію осіб, що призводить до гуманітарних, соціальних, економічних або безпекових викликів.

Міграція – процес переміщення людей із одного місця проживання в інше з метою тимчасового або постійного оселення, що може відбуватися всередині країни або між державами та спричинятися економічними, соціальними, політичними, екологічними чи іншими факторами.

Міжвідомча координація – механізм узгодження дій та обміну інформацією між різними державними органами, відомствами та службами для забезпечення ефективної реалізації політики у сферах безпеки, міграції, протидії тероризму та транснаціональній злочинності через спільне планування та виконання завдань.

Міжнародна безпека – стан міжнародних відносин, за якого забезпечується захист держав, народів та міжнародної спільноти від воєнних, політичних, економічних, екологічних та інших загроз через систему колективних заходів, міжнародно-правових норм та інституцій.

Міжнародна правова допомога – співробітництво між державами у кримінальних справах, що передбачає взаємну допомогу у проведенні процесуальних дій, отриманні доказів, виконанні судових доручень, екстрадиції осіб та конфіскації майна на основі міжнародних договорів та національного законодавства.

Міжнародне гуманітарне право – сукупність міжнародно-правових норм, які обмежують застосування методів і засобів ведення війни та захищають осіб, що не беруть або припинили брати участь у воєнних діях

(поранені, цивільні особи, військовополонені), закріплених у Женевських конвенціях та їх Додаткових протоколах.

Міжнародне співробітництво – взаємодія держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права для досягнення спільних цілей у різних сферах, включаючи безпеку, протидію транснаціональним загрозам, управління міграцією та захист прав людини, на основі договорів, угод та механізмів координації.

Міжнародний захист – правовий статус та гарантії безпеки, що надаються особам, які не можуть або не бажають повертатися до країни свого громадянства або звичайного проживання через обґрунтовані побоювання переслідування, насильства чи серйозних порушень прав людини, включаючи статус біженця та додатковий захист.

Міжнародний ордер на арешт – судове рішення, видане компетентним органом однієї держави та визнане в інших країнах на основі міжнародних угод, що санкціонує затримання та екстрадицію особи, яка підозрюється або обвинувачується у скоєнні міжнародних злочинів або транснаціональних правопорушень.

Міжнародний тероризм – застосування насильства або загроз насильством проти цивільного населення, об'єктів інфраструктури чи представників влади, що здійснюється або координується через державні кордони з метою досягнення політичних, релігійних чи ідеологічних цілей та створення атмосфери страху.

Моніторинг – систематичне та безперервне спостереження, збір, аналіз та оцінка інформації про певні явища, процеси або об'єкти для виявлення тенденцій, загроз, оцінки ефективності заходів та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сферах безпеки та міграції.

М'яка безпека (soft security) – підхід до забезпечення безпеки, що акцентує увагу на невійськових загрозах (тероризм, організована злочинність, нелегальна міграція, кіберзагрози) та використовує переважно невоєнні засоби протидії, включаючи дипломатію, правоохоронне співробітництво, гуманітарну допомогу та розвиток.

Належна правова процедура – фундаментальний принцип верховенства права, що гарантує справедливий розгляд справи з дотриманням встановлених законом процедур, включаючи право на захист, доступ до правосуддя, презумпцію невинуватості, неупередженість суду та можливість оскарження рішень, що застосовується у кримінальних, міграційних та інших провадженнях.

НАТО (Організація Північноатлантичного договору) – військово-політичний союз, створений у 1949 році на основі Вашингтонського договору, що об'єднує країни Північної Америки та Європи для забезпечення колективної оборони, підтримання миру та безпеки в євроатлантичному регіоні через принцип колективної безпеки, зафіксований у статті 5 установчого договору.

Національна безпека – стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших

національних інтересів від реальних і потенційних загроз; система політичних, економічних, соціальних, воєнних, організаційно-правових та інших заходів, спрямованих на протидію загрозам життєво важливим інтересам особи, суспільства й держави.

Національний реферальний механізм (НРМ) – багатопрофільна система координації взаємодії державних органів, міжнародних та громадських організацій у сфері протидії торгівлі людьми, яка забезпечує ідентифікацію постраждалих осіб та надання їм комплексної допомоги (правової, медичної, психологічної, соціальної), а також їх реінтеграцію в суспільство.

Незаконна міграція – переміщення осіб через державний кордон або перебування на території держави з порушенням законодавства про в'їзд, виїзд, транзит, перебування іноземців та осіб без громадянства; включає нелегальний в'їзд, перевищення терміну законного перебування, порушення умов в'їзду чи перебування.

Незаконне ввезення мігрантів – організація, сприяння або здійснення незаконного перетину державного кордону іноземцями чи особами без громадянства з метою отримання прямої або непрямой фінансової або іншої матеріальної вигоди; відрізняється від торгівлі людьми відсутністю елементів експлуатації та зазвичай передбачає згоду мігранта.

Незаконне перетинання кордону – перетин державного кордону поза офіційними пунктами пропуску, без дійсних документів, з підробленими документами або з порушенням встановленого порядку перетину кордону; кваліфікується як адміністративне або кримінальне правопорушення залежно від обставин.

Нелегальна міграція – синонімічний термін до незаконної міграції; переміщення та перебування осіб на території держави без дозволу компетентних органів або з порушенням міграційного законодавства; включає прихований в'їзд, порушення візового режиму, незаконне працевлаштування.

Нелегальне працевлаштування – здійснення трудової діяльності іноземцями або особами без громадянства без отримання дозволу на працевлаштування, або працевлаштування таких осіб роботодавцем без відповідного дозволу; включає роботу з порушенням умов дозволу, неоформлене працевлаштування, роботу на умовах, що суперечать законодавству.

Нерегулярна міграція – міжнародно прийнятий нейтральний термін для позначення міграційних процесів, що відбуваються поза встановленими регуляторними нормами країн походження, транзиту або призначення; охоплює різні ситуації – від нелегального в'їзду до втрати легального статусу під час перебування.

Нетрадиційні загрози – сучасні виклики міжнародній та національній безпеці, що не мають чітко вираженого військового характеру: тероризм, кіберзлочинність, транснаціональна організована злочинність, незаконна міграція, торгівля людьми, наркотрафік, екологічні катастрофи, пандемії, інформаційні війни; характеризуються транснаціональністю, складністю ідентифікації джерела та потребою міжвідомчої і міжнародної координації.

Неурядові організації (НУО) – недержавні некомерційні добровільні об'єднання громадян, створені для досягнення спільних цілей у різних сферах суспільного життя; у контексті безпеки та протидії злочинності НУО беруть участь у моніторингу, захисті прав людини, наданні допомоги постраждалим, адвокації та підвищенні обізнаності населення.

Обмежувальні заходи – комплекс превентивних або примусових дій, застосовуваних державою або міжнародним співтовариством для протидії загрозам безпеці: санкції, заборони, обмеження свободи пересування, заморожування активів, торговельні ембарго, візові обмеження; спрямовані на запобігання правопорушенням або припинення протиправної діяльності.

Обмін інформацією – процес передачі, отримання та спільного використання даних, відомостей та розвідувальної інформації між уповноваженими органами різних держав або між підрозділами в межах однієї країни; здійснюється на підставі міжнародних договорів, угод про правову допомогу, через канали Інтерполу, Європолу та інших міжнародних організацій; критично важливий для протидії транснаціональній злочинності.

ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі) – найбільша регіональна організація безпеки, що об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки; займається раннім попередженням конфліктів, запобіганням конфліктам, врегулюванням криз та постконфліктною реабілітацією; працює у сферах військово-політичної безпеки, економіко-екологічного виміру та людського виміру (права людини, демократія, верховенство права).

ООН (Організація Об'єднаних Націй) – універсальна міжнародна міждержавна організація, створена в 1945 році для підтримання міжнародного миру і безпеки, розвитку співробітництва між державами; основні органи: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Міжнародний Суд; спеціалізовані установи ООН (УВКБ ООН, ЮНОДК, МОМ) активно працюють у сфері протидії тероризму, злочинності, незаконній міграції та торгівлі людьми.

Оперативно-розшукова діяльність – система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються уповноваженими законом державними органами з використанням оперативних та оперативно-технічних засобів з метою виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, розшуку осіб, які переховуються від органів влади, та забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Організована злочинна група – стійке об'єднання трьох і більше осіб, що попередньо зорганізувалися для спільного вчинення одного чи кількох злочинів; характеризується наявністю керівника, ієрархічною структурою, розподілом ролей, планомірністю злочинної діяльності та корумпованими зв'язками; транснаціональні організовані злочинні групи становлять особливу загрозу міжнародній безпеці.

Особа без громадянства (апатрид) – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином; не має

правового зв'язку з жодною країною; статус регулюється Конвенцією про статус осіб без громадянства 1954 року; апатриди часто є вразливими до експлуатації, незаконної міграції та стають жертвами торгівлі людьми через обмежений доступ до прав.

Оцінка ризиків – систематичний процес ідентифікації, аналізу та оцінювання потенційних загроз і вразливостей у сфері безпеки; включає визначення ймовірності реалізації загроз, можливих наслідків та пріоритизацію ризиків; застосовується для планування превентивних заходів, розподілу ресурсів та прийняття управлінських рішень у міграційній політиці, прикордонному контролі, боротьбі з тероризмом та організованою злочинністю.

Палермська конвенція – Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята у Палермо (Італія) у 2000 році. Є основним міжнародним документом для боротьби з організованою злочинністю, включаючи торгівлю людьми, незаконну міграцію та контрабанду. Набрала чинності у 2003 році.

Палермський протокол – Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, який доповнює Палермську конвенцію. Прийнятий у 2000 році, є ключовим міжнародним інструментом, що визначає торгівлю людьми та встановлює стандарти боротьби з нею.

Період відновлення та роздумів – час, що надається жертвам торгівлі людьми для фізичного, психологічного відновлення та прийняття рішення щодо співпраці з правоохоронними органами. Під час цього періоду особа захищена від депортації та має доступ до необхідних послуг підтримки.

Підневільний стан – стан або становище особи, над якою здійснюються повноваження, притаманні праву власності, або деякі з таких повноважень. Включає обмеження свободи пересування, примусову працю та контроль над життям людини.

Підробка документів – незаконне виготовлення, зміна або фальсифікація офіційних документів (паспортів, віз, посвідчень особи тощо) з метою обману або незаконного використання. Часто використовується у схемах незаконної міграції та торгівлі людьми.

Посередник – особа або організація, що діє як проміжна ланка між торговцями людьми і потенційними жертвами, або між різними учасниками злочинної мережі. Може здійснювати рекрутування, транспортування або інші функції у злочинному ланцюгу.

Права людини – невід'ємні права, що належать кожній людині незалежно від національності, місця проживання, статі, етнічного походження, кольору шкіри, релігії, мови або будь-якого іншого статусу. Закріплені у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних документах.

Право на притулок – право особи шукати і користуватися притулком в інших країнах у разі переслідування. Гарантоване статтею 14 Загальної декларації прав людини. Надається особам, які не можуть повернутися до своєї країни через обґрунтовані побоювання переслідування.

Правоохоронні органи – державні органи, уповноважені забезпечувати дотримання законності, охорону громадського порядку, виявлення та розслідування злочинів. До них належать поліція, прокуратура, служби безпеки, митні та прикордонні служби.

Практики, подібні до рабства – форми експлуатації, що мають ознаки рабства: боргова кабала, кріпацтво, примусова або обов'язкова праця, експлуатація дітей. Заборонені міжнародним правом як грубе порушення прав людини.

Превентивні заходи – комплекс дій, спрямованих на попередження та запобігання злочинам, тероризму, незаконній міграції та торгівлі людьми до їх вчинення. Включають інформаційні кампанії, освітні програми, посилення контролю та міжнародну співпрацю.

Презумпція невинуватості – основоположний принцип права, згідно з яким особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Прикордонний контроль – сукупність заходів, що здійснюються державними органами на кордоні з метою перевірки документів, запобігання незаконному перетину кордону, виявлення контрабанди та забезпечення національної безпеки.

Примусова праця – будь-яка робота або послуга, що вимагається від особи під загрозою покарання і для виконання якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Включає експлуатацію через обман, насильство, загрозу або зловживання владою.

Примусове жебрацтво – форма експлуатації, при якій особу змушують просити милостиню проти її волі, часто із застосуванням насильства, обману або погроз. Особливо поширене щодо дітей, осіб з інвалідністю та соціально вразливих груп.

Примусове повернення – депортація або видворення особи до країни походження всупереч її волі. Може порушувати принцип невидворення, якщо особі загрожує небезпека у країні повернення.

Примусовий шлюб – шлюб, укладений без вільної та повної згоди однієї або обох сторін, часто із застосуванням насильства, обману чи примусу. Визнається формою торгівлі людьми та порушенням прав людини.

Принцип невидворення (non-refoulement) – основоположний принцип міжнародного права біженців, який забороняє примусове повернення особи до країни, де їй загрожує переслідування, тортури, нелюдське поводження або загроза життю. Закріплений у Конвенції ООН про статус біженців 1951 року.

Прихована операція – таємна діяльність правоохоронних органів, що проводиться під прикриттям з метою збору доказів про злочинну діяльність, виявлення членів злочинних організацій або запобігання серйозним злочинам. Може включати використання агентів під прикриттям.

Пропаганда – цілеспрямоване поширення інформації, ідей, поглядів з метою формування певних переконань, настроїв і поведінки людей. У

контексті тероризму – розповсюдження екстремістських ідей для вербування та радикалізації.

Протидія тероризму – комплекс правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на попередження, виявлення, припинення терористичної діяльності та мінімізацію її наслідків. Включає як превентивні, так і реагуючі дії.

Протокол (до конвенції) – міжнародно-правовий документ, що доповнює, уточнює або розширює положення основної конвенції. Має юридичну силу для держав, що його ратифікували, та регулює більш специфічні питання у рамках загальної тематики конвенції.

Рабство – стан або становище особи, щодо якої здійснюються атрибути права власності або всі такі атрибути; форма експлуатації, за якої людина повністю підпорядковується іншій особі, позбавлена свободи пересування, вибору та самовизначення. Заборонене міжнародним правом як злочин проти людяності.

Рада Безпеки ООН – один із шести головних органів Організації Об'єднаних Націй, що несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки відповідно до Статуту ООН. Складається з 15 членів: 5 постійних (США, Великобританія, Франція, Росія, Китай) з правом вето та 10 непостійних, які обираються на два роки.

Радикалізація – процес, через який особа чи група осіб приймає екстремістську ідеологію та готова використовувати, підтримувати або сприяти насильству як методу досягнення соціальних, ідеологічних чи політичних цілей. Може відбуватися під впливом соціальних, психологічних, політичних та економічних факторів.

Реабілітація жертв – комплекс заходів медичного, психологічного, соціального, правового та економічного характеру, спрямованих на відновлення фізичного та психічного здоров'я, соціального статусу жертв торгівлі людьми, тероризму чи інших злочинів, їх повернення до повноцінного життя в суспільстві.

Реадмісія – процедура повернення та прийняття державою своїх громадян, громадян третіх країн або осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території іншої держави, на підставі двосторонніх чи багатосторонніх угод. Важливий інструмент управління міграційними процесами та протидії нелегальній міграції.

Регіональна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів держав певного географічного регіону від внутрішніх і зовнішніх загроз, що досягається через координацію зусиль країн регіону, діяльність регіональних організацій безпеки та реалізацію спільних стратегій протидії викликам і загрозам.

Регіональна угода – міжнародний договір між державами певного географічного регіону, укладений відповідно до Статуту ООН (Глава VIII) для підтримання міжнародного миру та безпеки в регіоні. Приклади: НАТО, ОБСЄ, Африканський союз, Організація американських держав.

Резолюція Ради Безпеки – офіційне рішення Ради Безпеки ООН з питань міжнародного миру та безпеки, прийняте відповідно до Статуту ООН. Має обов'язковий характер для всіх держав-членів ООН та може передбачати санкції, миротворчі операції, ембарго чи інші примусові заходи.

Реінтеграція жертв – процес повернення жертви торгівлі людьми до безпечного та гідного життя через забезпечення доступу до освіти, професійної підготовки, працевлаштування, житла та соціальних послуг. Включає відновлення соціальних зв'язків, правового статусу та економічної самостійності.

Релігійний тероризм – форма тероризму, мотивована релігійними переконаннями, доктринами чи цілями, де насильство виправдовується релігійними текстами або інтерпретаціями. Характеризується апеляцією до священних текстів, віри в божественну санкцію на насильство та часто спрямований проти «невірних» або «відступників».

Самотній вовк (lone wolf) – терорист-одинак, який діє самостійно без прямого командування чи належності до організованої терористичної групи, хоча може бути ідеологічно інспірований екстремістськими рухами. Становить особливу загрозу через складність виявлення та запобігання атакам.

Санкції – примусові заходи політичного, економічного чи військового характеру, що застосовуються державами або міжнародними організаціями проти держави, організації чи окремих осіб за порушення міжнародного права, норм міжнародної безпеки. Включають торговельні обмеження, заморожування активів, ембарго, дипломатичну ізоляцію.

Сексуальна експлуатація – фактичне або спробуване зловживання становищем уразливості, нерівності сил або довірчих відносин у сексуальних цілях, включно з одержанням грошової, соціальної або політичної вигоди від сексуальної експлуатації іншої особи. Форма торгівлі людьми, що включає проституцію, порнографію, сексуальне рабство.

Система міжнародної безпеки – сукупність міжнародно-правових норм, принципів, інститутів, механізмів та організацій, створених для підтримання міжнародного миру, запобігання конфліктам, врегулювання суперечок мирними засобами та протидії глобальним загрозам. Ключовим елементом є ООН та регіональні організації безпеки.

Смаглерство (smuggling) – незаконне переміщення осіб через державні кордони з метою отримання прямо або опосередковано фінансової чи іншої матеріальної вигоди. На відміну від торгівлі людьми, передбачає згоду мігранта та завершується після перетину кордону, хоча часто пов'язане з небезпекою та експлуатацією.

Спеціальні слідчі техніки – методи негласного збирання доказів та оперативної інформації правоохоронними органами, включаючи контрольовані поставки, електронне спостереження, прослуховування, агентурну роботу, імітування злочинної діяльності. Регулюються національним законодавством з дотриманням прав людини.

Спеціальні служби – державні органи, уповноважені на здійснення розвідувальної, контррозвідувальної, оперативно-розшукової діяльності та

боротьби з тероризмом спеціальними методами і засобами з метою захисту національної безпеки. Працюють в умовах конспірації та мають розширені повноваження.

Список терористичних організацій – офіційний перелік організацій, визнаних терористичними компетентними національними чи міжнародними органами (ООН, ЄС, окремими державами). Включення до списку тягне правові наслідки: заборону діяльності, заморожування активів, кримінальне переслідування членів та прихильників.

Спільник – особа, яка умисно сприяла вчиненню злочину іншою особою (виконавцем) порадою, вказівками, наданням засобів чи знарядь, усуненням перешкод. У контексті боротьби з тероризмом та торгівлею людьми несе кримінальну відповідальність нарівні з основними виконавцями.

Спільні розслідування – координовані дії правоохоронних та судових органів двох або більше держав щодо розслідування транснаціональних злочинів (тероризм, торгівля людьми, організована злочинність) на основі міжнародних угод, що передбачають обмін інформацією, доказами, координацію слідчих дій.

Спонсорство тероризму – надання фінансової, матеріально-технічної, організаційної чи іншої підтримки терористичним організаціям або діяльності державами, організаціями чи окремими особами. Включає фінансування, постачання зброї, надання території, підготовку терористів. Кваліфікується як міжнародний злочин.

Тероризм – застосування насильства або погроза його застосування щодо фізичних осіб або організацій, а також знищення (пошкодження) чи погроза знищення майна та інших матеріальних об'єктів, що створює небезпеку загибелі людей, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших суспільно небезпечних наслідків, з метою залякування населення, примушування держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії, а також посягання на життя державного чи громадського діяча.

Терористична діяльність – діяльність, що охоплює планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, а також участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення терористичної ідеології; фінансування та інше сприяння тероризму.

Терористична ідеологія – сукупність ідей, концепцій, віровчень, що виправдовують і обґрунтовують необхідність терористичної діяльності, спрямованої на насильницьку зміну існуючого політичного, економічного або соціального ладу, дестабілізацію чи знищення основних інститутів держави або міжнародних відносин.

Терористична мережа – децентралізована структура терористичних організацій і груп, пов'язаних між собою ідеологічно, організаційно або функціонально, що діють у різних країнах або регіонах, координують свою діяльність, обмінюються ресурсами, досвідом та інформацією для досягнення спільних терористичних цілей.

Терористична організація – стійке ієрархічне об'єднання кількох осіб (три і більше), створене з метою здійснення терористичної діяльності, члени якого за попередньою змовою організовано діють для досягнення цілей, властивих цій організації. Міжнародною спільнотою визнаються терористичними такі організації, як Аль-Каїда, ІДІЛ (ДАШ), Боко Харам та інші.

Терористична пропаганда – систематичне поширення поглядів, ідей, теорій терористичної ідеології з метою формування у населення переконань щодо допустимості, виправданості або необхідності здійснення терористичної діяльності; публічні заклики до вчинення терористичних актів або виправдання тероризму через засоби масової інформації, інтернет-ресурси, публічні виступи.

Терористичний акт – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Тимчасовий захист – міжнародно-правовий механізм надання термінового колективного захисту особам, які змушені масово залишити свою країну або регіон внаслідок збройного конфлікту, загальної насильницької ситуації, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф. Передбачає спрощену процедуру надання права на перебування та базових соціальних гарантій без розгляду індивідуальних заяв про надання статусу біженця.

Торгівля людьми (траффікінг) – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з застосуванням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Відповідно до Палермського протоколу ООН 2000 року, торгівля людьми включає три обов'язкові елементи: дію (вербування, перевезення, передача), засоби (примус, обман, зловживання владою) та мету (експлуатація).

Традиційні загрози – загрози національній та міжнародній безпеці, що історично пов'язані з воєнно-політичною сферою та міждержавними конфліктами: військова агресія, збройні конфлікти між державами, гонка озброєнь, розміщення військових баз на чужих територіях, територіальні

претензії. Ці загрози характеризуються чіткою ідентифікацією джерела загрози (держава-агресор) та переважно силовим характером протистояння.

Транснаціональна організована злочинність – діяльність структурованих злочинних груп, що діють у кількох державах, займаючись серйозними злочинами з метою отримання прибутку або влади. Включає торгівлю наркотиками, людьми, зброєю, відмивання грошей, кіберзлочинність, контрабанду, підробку документів. Регулюється Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція, 2000 р.).

Траффікер (торговець людьми) – особа або організована група осіб, що здійснює торгівлю людьми: вербує, транспортує, переховує, передає або отримує людей з метою їх подальшої експлуатації, використовуючи обман, примус, шантаж або зловживання уразливим становищем жертви. Траффікери часто діють у складі транснаціональних організованих злочинних груп.

Траффікінг (trafficking) – англomовний термін, що означає торгівлю людьми; незаконне переміщення людей через кордони або всередині країни з метою їх експлуатації. Відрізняється від смаглінгу (незаконного переправлення мігрантів) тим, що завжди включає елемент експлуатації і порушення прав людини, тоді як смаглінг передбачає добровільну згоду особи на переправлення.

Трудова експлуатація – форма експлуатації людини, при якій особу примушують до виконання роботи або надання послуг шляхом застосування насильства, погроз, обману, зловживання уразливим становищем або боргової залежності. Включає примусову працю, рабську працю, роботу в небезпечних умовах без належної оплати, утримання документів, обмеження свободи пересування. Трудова експлуатація є однією з основних цілей торгівлі людьми.

Трудова міграція – переміщення населення з метою працевлаштування з одного регіону (країни) в інший на певний період часу. Може бути легальною (за офіційними дозволами на роботу, робочими візами) або нелегальною (без належних документів). Регулюється як національним законодавством країн, так і міжнародними конвенціями МОП (Міжнародної організації праці).

Універсальна конвенція – міжнародний договір, відкритий для приєднання всіх держав світу незалежно від їх географічного розташування, політичної системи або членства в міжнародних організаціях. Приклади: Конвенція ООН проти тортур, Конвенція про права дитини, Палермська конвенція проти транснаціональної організованої злочинності. На відміну від регіональних конвенцій, мають глобальний характер.

Фіктивний шлюб – шлюб, укладений без наміру створення сім'ї, лише з метою отримання певних правових переваг, зокрема права на проживання, отримання громадянства або легалізації міграційного статусу в іншій країні. Часто використовується у схемах нелегальної міграції та може бути пов'язаний з торгівлею людьми. У багатьох країнах є підставою для визнання шлюбу недійсним та кримінального переслідування.

Фінансові санкції – обмежувальні заходи економічного характеру, що застосовуються до держав, організацій або окремих осіб з метою припинення порушень міжнародного права, протидії тероризму або агресії. Включають заморожування активів, блокування банківських рахунків, заборону фінансових транзакцій, обмеження доступу до міжнародної банківської системи (наприклад, відключення від SWIFT).

Фінансування тероризму – надання або збирання коштів, фінансових та інших активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки чи вчинення терористичних актів, забезпечення діяльності терористів або терористичних організацій. Криміналізоване міжнародною Конвенцією ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.). Протидія здійснюється через систему фінансового моніторингу, міжнародне співробітництво та рекомендації FATF (Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей).

Фронтекс (Frontex) – Європейське агентство з питань берегової та прикордонної охорони, створене у 2004 році зі штаб-квартирою у Варшаві. Координує співпрацю держав-членів ЄС у сфері управління зовнішніми кордонами, проводить спільні операції з прикордонного контролю, аналізує ризики нелегальної міграції, надає технічну та оперативну підтримку країнам-членам, бере участь у поверненні нелегальних мігрантів.

Хімічний тероризм – застосування або погроза застосування токсичних хімічних речовин, отруйних або шкідливих хімікатів з терористичною метою для залякування населення, завдання масових жертв або примушування влади до певних дій. Приклади включають атаку зарином у токійському метро (1995 р.), використання хлору терористичними групами. Регулюється Конвенцією про заборону хімічної зброї (1993 р.).

Цільові санкції – обмежувальні заходи, спрямовані проти конкретних осіб, організацій або секторів економіки, які безпосередньо причетні до порушень міжнародного права, на відміну від загальних санкцій, що впливають на всю країну. Включають заморожування активів конкретних осіб, заборони на подорожі, ембарго на поставки зброї певним режимам. Вважаються більш ефективними та гуманними, оскільки мінімізують негативний вплив на цивільне населення.

Червоне повідомлення Інтерполу – міжнародний запит на розшук та тимчасовий арешт особи з метою її подальшої екстрадиції. Видається на підставі ордера на арешт або судового рішення країни, яка здійснює розшук. Розповсюджується у всіх 196 країнах-членах Інтерполу. Не є міжнародним ордером на арешт, але зобов'язує країни-члени перевірити особу та розглянути можливість затримання відповідно до національного законодавства.

Чорний список – перелік держав, організацій або осіб, що становлять загрозу безпеці, порушують міжнародні норми або підлягають санкціям та обмеженням. Приклади: список держав-спонсорів тероризму (США), список терористичних організацій ООН, «чорний список» FATF (країни з недостатніми заходами протидії відмиванню грошей та фінансуванню

тероризму), список осіб, до яких застосовані санкції ЄС або Ради Безпеки ООН.

ШОС (Шанхайська організація співробітництва) – регіональна міжнародна організація, заснована у 2001 році Китаєм, Росією, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном та Узбекистаном. Пізніше до неї приєдналися Індія, Пакистан та Іран. Основні напрями діяльності: боротьба з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом («три зла»), економічне співробітництво, безпека. Штаб-квартира – у Пекіні. Регіональна антитерористична структура (РАТС ШОС) розташована у Ташкенті.

Шукач притулку (asylum seeker) – особа, яка покинула свою країну та звернулася з клопотанням про надання їй статусу біженця або іншої форми міжнародного захисту, але рішення за її заявою ще не прийнято. Відрізняється від біженця тим, що її статус ще не визнано офіційно. До моменту прийняття рішення шукач притулку має право на тимчасове перебування та певні гарантії відповідно до принципу non-refoulement (заборони примусового повернення).

Ядерний тероризм – застосування або погроза застосування ядерних матеріалів, радіоактивних речовин, ядерних пристроїв або атака на ядерні об'єкти з терористичною метою. Включає створення та детонацію ядерного вибухового пристрою, використання «брудної бомби» (радіологічного пристрою), саботаж на атомних електростанціях. Регулюється Міжнародною конвенцією про боротьбу з актами ядерного тероризму (2005 р.) та контролюється МАГАТЕ (Міжнародним агентством з атомної енергії).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**Законодавчі та нормативно-правові документи:**

1. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квіт. 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 08.01.2026).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 лист. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 08.01.2026).
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.01.2026).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.01.2026).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.01.2026).
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 08.01.2026).
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. Редакція від 11 жовт. 2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/251-16> (дата звернення: 08.01.2026).
9. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють : Закон України від 04 лют. 2004 р. № 1433-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 08.01.2026).
10. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31 лип. 2006 р. № 54-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 39. Ст. 340.
11. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 08.01.2026).
12. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 08 серп. 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201 (дата звернення: 08.01.2026).
13. Статут Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 р. : затв. Резолюцією

№ 827 Ради Безпеки ООН від 25 трав. 1993 р. URL: <http://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml> (дата звернення: 08.01.2026).

14. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права : затв. Резолюцією 955 (1994) на засіданні Ради Безпеки ООН 08 лист. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65#Text (дата звернення: 08.01.2026).

Основна:

1. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

2. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

3. Євдокимов В. В., Грицишен Д. О., Лисак С. П. Державна політика в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2020. 200 с.

4. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

5. Перепьолкін С. М., Паршутін Є. Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с

Додаткова:

1. Ануфрієв М. І., Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародно-правові засади співробітництва у боротьбі з кіберзлочинами. *Наше право*. 2017. № 3. С. 45–50.

2. Бараш Є. Ю. Сучасні ризики скоєння терористичних актів: аналіз та правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3 (90). С. 150–158.

3. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотов Є. К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : КИЙ, 2011. 52 с.

4. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.

5. Гусак Н., Романова І. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми : метод. рекомендації. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 159 с.

6. Джужа О. М. Світові кримінологічні системи запобігання злочинам. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 7–12.

7. Єрмоленко Д. О. Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 3-4. С. 88–94.

8. Єрмоленко Д. О. Правове регулювання міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 1. С. 110–116.

9. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 593 с.
10. Кубальський В. Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 180 с.
11. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
12. Леонов Б. Д. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2 (6). С. 1–15.
13. Майданік І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2020. 255 с.
14. Невмержицький С. М. Сутність етнічної організованої злочинності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 191–194.
15. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посіб. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ, 2007. 248 с.
16. Плужнік О. І. Поняття та особливості організованої транснаціональної злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 47–49.
17. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151–156.
18. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. Київ, 2006. 48 с.
19. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 190–194.
20. Юртаєва К. В. Актуальні проблеми кримінально-правової протидії тероризму в Україні. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 200–211.
21. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. *Антитерористичний центр при Службі безпеки України* (<https://ssu.gov.ua>) – національна стратегія боротьби з тероризмом, інформація про терористичні загрози, методи протидії тероризму, координація антитерористичних заходів, аналітичні матеріали щодо терористичних організацій.

2. *Військова розвідка України* (<https://gur.gov.ua>) – інформація про загрози національній безпеці, аналіз міжнародної безпекової ситуації, звіти про транснаціональні злочинні угруповання.

3. *Головне управління Національної поліції в Київській області* (<https://kyiv.npu.gov.ua>) – практика протидії торгівлі людьми, незаконній міграції, інформаційні матеріали про права мігрантів та жертв торгівлі людьми.

4. *Державна міграційна служба України* (<https://dmsu.gov.ua>) – законодавство з питань міграції, статистика міграційних процесів, протидія незаконній міграції, процедури легалізації перебування іноземців, міжнародна співпраця у міграційній сфері.

5. *Державна прикордонна служба України* (<https://dpsu.gov.ua>) – протидія незаконному перетину кордону, боротьба з контрабандою людей, міжнародне співробітництво у сфері прикордонного контролю, статистика затримань нелегальних мігрантів.

6. *Міжвідомча координаційна рада з питань боротьби з торгівлею людьми* (<https://www.msp.gov.ua>) – національний план дій з протидії торгівлі людьми, координація діяльності правоохоронних органів, статистика виявлених випадків, реабілітаційні програми для жертв.

7. *Міністерство внутрішніх справ України* (<https://mvs.gov.ua>) – інформація про боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, торгівлею людьми, статистика злочинності, міжнародне поліцейське співробітництво.

8. *Міністерство закордонних справ України* (<https://mfa.gov.ua>) – міжнародні договори з питань безпеки, боротьби з тероризмом, співпраці у сфері міграції, консульський захист громадян України за кордоном.

9. *Міністерство соціальної політики України* (<https://www.msp.gov.ua>) – соціальний захист жертв торгівлі людьми, реінтеграційні програми, національний механізм взаємодії у протидії торгівлі людьми.

10. *Національна поліція України* (<https://police.gov.ua>) – департамент протидії торгівлі людьми, боротьба з організованою злочинністю, оперативно-розшукова діяльність щодо терористів, взаємодія з міжнародними правоохоронними органами.

11. *Національний координатор з питань протидії торгівлі людьми* (<https://www.msp.gov.ua>) – стратегії та програми протидії торгівлі людьми, міжнародна співпраця, навчальні матеріали для правоохоронців, статистичні звіти.

12. *Офіс Генерального прокурора України* (<https://gp.gov.ua>) – практика розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, торгівлею людьми, організованою злочинністю, міжнародна правова допомога.

13. *Рада національної безпеки і оборони України* (<https://www.rnbo.gov.ua>) – стратегія національної безпеки, рішення щодо протидії терористичним загрозам, санкційна політика, координація безпекового сектору.

14. *Служба безпеки України* (<https://ssu.gov.ua>) – контррозвідувальна діяльність, боротьба з тероризмом та диверсіями, захист державної таємниці, протидія іноземним спецслужбам, кіберзахист критичної інфраструктури.

15. *Управління ООН з координації гуманітарних справ* (<https://www.unocha.org>) – гуманітарні кризи, спричинені конфліктами та тероризмом, захист цивільного населення, координація допомоги біженцям та внутрішньо переміщеним особам.

16. *Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння* (<https://cacds.org.ua>) – аналітичні матеріали з питань національної безпеки, реформування сектору безпеки, протидії гібридним загрозам.

17. *Coordinating Office for Countering Violent Extremism* (<https://counter-extremism.com>) – міжнародні практики протидії екстремізму, дослідження радикалізації, превентивні програми, аналітичні матеріали про терористичні мережі.

18. *EUROPOL* (<https://www.europol.europa.eu>) – європейська практика боротьби з тероризмом, транснаціональною організованою злочинністю, торгівлею людьми та нелегальною міграцією, спільні операції, бази даних про злочинців.

19. *FRONTEX* (<https://frontex.europa.eu>) – стандарти прикордонного контролю ЄС, протидія нелегальній міграції, спільні операції на кордонах, аналіз міграційних маршрутів.

20. *Geneva Centre for Security Policy* (<https://www.gcsp.ch>) – дослідження з питань міжнародної безпеки, конфліктології, протидії тероризму, навчальні програми для фахівців безпекового сектору.

21. *Global Initiative Against Transnational Organized Crime* (<https://globalinitiative.net>) – дослідження транснаціональної організованої злочинності, торгівлі людьми, контрабанди мігрантів, кримінальних мереж.

22. *International Centre for Counter-Terrorism* (<https://icct.nl>) – наукові дослідження тероризму, контртерористичні стратегії, аналіз екстремізму, публікації експертів з безпеки.

23. *International Organization for Migration* (<https://www.iom.int>) – міжнародні стандарти управління міграцією, захист прав мігрантів, протидія торгівлі людьми, програми добровільного повернення, дослідження міграційних процесів.

24. *INTERPOL* (<https://www.interpol.int>) – міжнародна поліцейська співпраця, розшук терористів та торговців людьми, бази даних викрадених та загублених документів, червоні картки розшуку, обмін оперативною інформацією.

25. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence* (<https://stratcomcoe.org>) – дослідження гібридних загроз, інформаційних операцій, протидії пропаганді терористичних організацій.

26. *OSCE* (<https://www.osce.org>) – стандарти міжнародної безпеки, моніторинг конфліктів, протидія торгівлі людьми, управління кордонами, боротьба з тероризмом, програми превентивної дипломатії.

27. *The Soufan Center* (<https://thesoufancenter.org>) – дослідження тероризму, екстремізму, транснаціональних загроз безпеці, аналіз терористичних організацій, дерадикалізаційні програми.

28. *UN Counter-Terrorism Committee* (<https://www.un.org/securitycouncil/ctc>) – міжнародні стандарти боротьби з тероризмом, резолюції Ради Безпеки ООН, глобальна контртерористична стратегія, звіти держав про виконання антитерористичних зобов'язань.

29. *UN Office on Drugs and Crime* (<https://www.unodc.org>) – міжнародні конвенції з протидії торгівлі людьми, організованій злочинності, тероризму, технічна допомога державам, навчальні програми для правоохоронців, дослідження транснаціональної злочинності.

30. *United States Institute of Peace* (<https://www.usip.org>) – дослідження конфліктів, тероризму, миротворчості, програми запобігання насильницькому екстремізму, аналіз регіональних безпекових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієв М. І., Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародно-правові засади співробітництва у боротьбі з кіберзлочинами. *Наше право*. 2017. № 3. С. 45–50.
2. Бараш Є. Ю. Сучасні ризики скоєння терористичних актів: аналіз та правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3 (90). С. 150–158.
3. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотов Є. К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : КИЙ, 2011. 52 с.
4. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.
5. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
6. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.
7. Гусак Н., Романова І. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми : метод. рекомендації. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 159 с.
8. Джужа О. М. Світові кримінологічні системи запобігання злочинам. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 7–12.
9. Євдокимов В. В., Грицишен Д. О., Лисак С. П. Державна політика в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2020. 200 с.
10. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квіт. 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 08.01.2026).
11. Єрмоленко Д. О. Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 3-4. С. 88–94.
12. Єрмоленко Д. О. Правове регулювання міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 1. С. 110–116.
13. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 593 с.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 лист. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 08.01.2026).
15. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.01.2026).

16. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.01.2026).
17. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.01.2026).
18. Кубальський В. Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 180 с.
19. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
20. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.
21. Леонов Б. Д. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2 (6). С. 1–15.
22. Майданік І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2020. 255 с.
23. Невмержицький С. М. Сутність етнічної організованої злочинності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 191–194.
24. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посіб. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ, 2007. 248 с.
25. Перепьолкін С. М., Паршутін Є. Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.
26. Плужнік О. І. Поняття та особливості організованої транснаціональної злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 47–49.
27. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151–156.
28. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 08.01.2026).
29. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
30. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. Редакція від 11 жовт. 2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/251-16> (дата звернення: 08.01.2026).
31. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють : Закон України від 04 лют. 2004 р. № 1433-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 08.01.2026).

32. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31 лип. 2006 р. № 54-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 39. Ст. 340.

33. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. Київ, 2006. 48 с.

34. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 08.01.2026).

35. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 190–194.

36. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 08 серп. 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201 (дата звернення: 08.01.2026).

37. Статут Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 р. : затв. Резолюцією № 827 Ради Безпеки ООН від 25 трав. 1993 р. URL: <http://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml> (дата звернення: 08.01.2026).

38. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права : затв. Резолюцією 955 (1994) на засіданні Ради Безпеки ООН 08 лист. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65#Text (дата звернення: 08.01.2026).

39. Юртаєва К. В. Актуальні проблеми кримінально-правової протидії тероризму в Україні. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 200–211.

40. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

Навчальне видання
(українською мовою)

Дмитро Олександрович Єрмоленко

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ,
НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності
«Правоохоронна діяльність» освітньо-професійної програми «Правоохоронна
діяльність»

Рецензент *Л.Г. Удовика*
Відповідальний за випуск *Р.В. Бараннік*
Коректор *Д.О. Єрмоленко*